

Johan Risell
SAMLADE DIKTER

SVENSKA FÖRFATTARE
NY SERIE

Johan Risell
Samlade dikter

Utgivna med inledning
och kommentarer av Lars Burman

HUVUDREDAKTÖR
Petra Söderlund

BITRÄDANDE HUVUDREDAKTÖR
Ljubica Miočević

sVs

SVENSKA VITTERHETSSAMFUNDET
STOCKHOLM

2024

*Bidrag till tryckning och sättning
har tacksamt erhållits från*

*Kungl. Vetenskapsamhället i Uppsala
Kungl. Patriotiska sällskapet
Vilhelm Ekmans universitetsfond.*

*Utgivarens och huvudredaktörens arbete
har understöts av Svenska Akademien.*

70 år efter författarens död löper ett verks upphovsrätt ut.

I en vetenskaplig utgåva skyddar upphovsrätt också utgivarens inledning, kommentar, ordförklaringar och den etablerade texten med utgivarens rättelser. Den som vill använda utgåvornas text för annat än sedvanliga citat kan höra av sig direkt till Svenska Vitterhetssamfundet.

© Lars Burman

och Svenska Vitterhetssamfundet

ISBN 978-91-7230-213-6

Svenska Vitterhetssamfundet
Mariatorget 1C, 118 48 Stockholm
www.svenskavitterhetssamfundet.se

Sättning: Johan Melbi
Tryck: Bulls Graphics AB

2024

Abstract

Johan Risell, *Samlade dikter. Utgivna med inledning och kommentarer av Lars Burman.* (Johan Risell, *Collected Poems. Edited with introduction and commentary by Lars Burman.*) Skrifter utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet. Svenska författare. Ny serie, XXXII + 296 p. Stockholm. ISBN 978-91-7230-213-6

JOHAN RISELL (1697–1724) was a highly acclaimed Swedish poet during the early 18th century. However, he has gradually been forgotten, possibly because of his early death and the changing times and literary ideals, but mainly because only seven poems have been known to his name. During the 20th century, he did not receive attention.

Due to a recent manuscript find in Karlstad in Värmland, 61 poems by Risell are now known. This volume presents a critical edition of his poems. Notwithstanding his death at the age of only 27, Risell is shown to have been a diligent and varied author, writing orations and occasional verse to further his career, but also excelling in satires and songs to entertain his friends. It is clear that he performed his orations and songs, and he appears as a Swedish example of an early modern singer-songwriter. The student setting of Uppsala was important. In many of his poems and songs he celebrates a joyful bohemian way of life, in others, he appears as a melancholic lover. His vivid imagination, emotional appeal and oral qualities are to be noted. The themes of love and war are prominent.

His more than two dozen song-texts are particularly notable, as it is shown that many of these were widely spread during the 18th century, though without attribution. They appear in handwritten songbooks and a few were printed in chapbooks.

Johan Risell was a vicar's son from Värmland and Dalsland, who matriculated at Uppsala University 1717, but never received a degree. After working as a tutor for richer families, he finally was appointed »stadssekreterare« (a local administrative position calling for some training in law) in Köping. He died in Uppsala before he could take up office.

KEY WORDS: Early modern poetry, 18th century, love poetry, songs, orations, student writing, student culture, Värmland, Johan Risell.

Innehåll

Förord IX

Inledning XI

Johan Risells levnad XIV

Risell i forskningen XVIII

Attribution och förlorade dikter XIX

Meter och melodi XXI

Dikternas datering och utgåvans disposition XXIV

Textkritiska principer XXV

Textkällor och manuskriptbeskrivningar XXVI

Käll- och litteraturförteckning XXIX

Förkortningar XXXII

Johan Risell: Samlade dikter 1

Johan Risells förord 3

Tankar om kungen samt längre beskrivande dikter 11

Visor 37

Familjeverser och personliga dikter 105

Hyllningsskrifter 131

Bröllopskrifter 145

Begravningskrifter 195

Tillägg: Parentation över greve Carl Piper 209

Tillägg: Dikter vid Johan Risells död 241

Textkritisk kommentar 253

Förord

Utgåvan bygger på ett överraskande manuskriptfynd under pandemi-vintern 2021–2022. I en bibliotekssamling i Karlstad fanns ett sextiotal dikter av Johan Risell, en författare som dittills bara varit be- kant för ett drygt halvdussin dikter och visor. Han har därför inte fått den plats han förtjänat i litteraturhistorien.

Första gången jag noterade den kapable diktaren Risell var emel- lertid redan för ett tiotal år sedan då jag studerade värtalighet bland Uppsalastudenter. Risell framförde 1722 en lång dikt om soldatliv för beundrande landsmän på Värmlands nation i Uppsala, och för en gångs skull har vi protokollsanteckningar bevarade från en tidig- modern diktuppläsning. Jag insåg att Risell vore värd mer uppmärk- samhet.

Efter mer än tvåhundra år fanns det alltså både skäl och möjlighet att återuppväcka Johan Risell. Från ett platt namn i marginalen trä- der han nu fram som en rundad författare med bred repertoar. Jag är tacksam för hans sällskap under pandemins långa kvällar, då allt so- cialt liv var inställt.

Jag har anledning att tacka en rad personer: först Jimmy Jansson, Anna Nilsson och bibliotekschef Åsa Hansen på Stadsbiblioteket i Karlstad vilka gett mig tillgång till den Fryxellska samlingen. Tack även till personal på andra utnyttjade arkiv och bibliotek i Karlstad, Lund, Stockholm och Östersund. För goda råd om 1700-talets musik- kultur vill jag tacka docent Maria Schildt på Musikvetenskapliga institutionen i Uppsala och arkivchef FD Karin Strand på Svenskt Visarkiv. Professor Daniel Möller har läst manuskriptet och bidragit med viktiga påpekanden. Biträdande huvudredaktör FD Ljubica Miočević och huvudredaktör docent Petra Söderlund på Svenska Vitterhetssamfundet har nitiskt och kritiskt granskat manuskriptet. Min hustru, docent Carina Burman har bistått med läsning, motläs-

FÖRORD

ning och tolkningar, och min dotter Annie Burman Ph.D. med språkgranskning och vissa handskriftskontroller. För tryckningsbidrag tackas KVSU, Kungl. Patriotiska sällskapet och Vilhelm Ekmans universitetsfond. Sist men verkligen inte minst vill jag tacka kolleger och vänner på Uppsala universitetsbibliotek. Särskilt vill jag nämna FD Kia Hedell, FD Stefan Mähl, FD Johan Sjöberg, docent Peter Sjökvist och FD Krister Östlund.

LARS BURMAN

Uppsala – Visby – Kolstad

17 december 2023

Inledning

Samlaren och litteraturhistorikern Johan Hinric Lidén gjorde åren kring 1770 anteckningar om Johan Risell: »Risell gaf stort hopp om sig, att blifva ett lumen i sin tid, men döden kom emellan i Vpsala 1724 [...] Han var en god svensk Poët. Försvor att aldrig skrifva något mer sedan han en gång ej fick sine verser censurerade efter egit tycke.« I kanten har Lidén tillfogat: »Dylika eder göra Poëter ofta; men glöma dem ock snart.«¹

Under 1700-talet gällde alltså Johan Risell (1697–1724) för att ha varit en lysande poet vars karriär bröts alltför tidigt. I *Våra försök III* (1756) skriver Hedvig Charlotta Nordenflycht:

Se en Skald, ej mycket känder,
Likväl af det ägta slag,
Som af Sång-Gudinnors händer,
Lärde sina harpe-tag.
Kom *Risell*, din lön at taga,
Af de friska lagrars blad;
Alt hvad vi uppå dig klaga,
Är, at du ej längre qvad.²

Risell behandlas 1803 i *Historiola litteraria poetarum Svecanorum*. Här är det sannolikt Eric M. Fant som för pennan, men förarbeten och underlag till denna första svenska litteraturhistoria (1764–1808), gjordes av just Johan Hinric Lidén, som bara hann föra de första fyra delarna till trycket.

I icke få passager [hos Risell] finner man en klar och tydlig tankegång, en mycket lycklig föreställnings- och avbildningsförmåga,

1. Ms UUB U 144, s. 453.

2. Nordenflycht, 1756, s. 148.

en enastående livskraft i känslorna. Att han dessutom inte saknade satirisk ådra visar *Encomium Amaliae*. Det kan dock inte förnekas, att stora skönhetsfel här och där stör en mer förfinad läsare, ty dikterna är stundtals enkla och konstlösa. Men mycket bör också tillskrivas tiderna, då han levde, som saknade en mer utvecklad smak, mycket bör ursäktas med det ännu ej tillräckligt förfinade modersmålet och poetens unga ålder.³

(Övers. Krister Östlund)

Omdömet gavs alldeles i slutet av den gustavianska perioden, och det är uppenbart att Risells författarskap då upplevdes som gammalt. Romantikens dom är ännu hårdare. Lorenzo Hammarsköld skriver om Risell 1818: »På sin tid hade han, såsom Poet, ett stort namn, ehuru han blott efterlemnade sig få Skaldestycken och endast några af dessa blifvit tryckta. Det längsta är *Beskrifning af en Soldat*. [...] Som alla dylika tal på vers, är det af föga och tvetydigt poetiskt värde, ehuru det har ett tämmeligen rent språk och här och der en nått tournerad, fast prosaisk tanke.«⁴ Om Risells Åmål-satir tycker Hammarsköld inte alls. De kvicka infallen är inte många och inte heller äkta. »Det hela är också ett rått och osmakligt prof på låga åsigter och in-skränkt sinne.«⁵ Han tycker mer om den enda visan av Risell han kände till. »På en bättre och intressantare sida lär man känna Risell, af hans vackra Visa: *Ach Echo du Nymph* &c. i hvilken han, med ljuf enfald, begråter förlusten af en älskarinna.«⁶ Även Risells »Ett stadigt Sinne« finner nåd inför smakdomaren för sitt individuella, lediga och lyckliga anslag. Helt förbluffande för eftervärlden är att Hammarsköld tycker att Risells ode är minst lika bra som J.H. Kellgrens »En stadig man«, skriven på samma tema från Horatius.

3. Lidén, 2023, s. 128–129.

4. Hammarsköld, 1818, s. 217–218.

5. Ibid., s. 218.

6. Ibid., s. 218.

Även utanför samlarnas och konstdomarnas krets finns vittnesmål om Risells ställning. På förstasidan till manuskriptet till parentationen över Carl Piper står lakoniskt om Risell: »Autore Joh. Risell Wermelando. Poeta egregio [lysande poet].«⁷ I just de värmländska Uppsalastudenternas äldsta matriklar, där anteckningar också görs om landsmännens senare öden, står om Risell: »var ovanligt quick och lärd, samt ansedd ibland de ypperste Svenske Poeter«. Vidare sägs: »Var en ovanligt quick och lärd Student, och snäll [skicklig och flink] poet.«⁸ Även i dopboken är han i en marginalanteckning utpekad som poet.⁹ Johan Risells anseende som diktare framgår också av de sorgedikter som skrevs vid hans död och som finns tryckta i denna volym (nr 63–65).¹⁰

Men Lidéns, Fants och Hammarskölds omdömen byggde på ett fåtal dikter. I Lidén-Fants litteraturhistoria nämns sju dikter, de flesta i manuskript, och det är dessa som till sist trycktes i sextonde delen av Pehr Hansellis omfattande men opålitliga antologi över svensk vitterhet (1873). Johan Risell är då så okänd att han råkar kallas Carl på deltitelsidan.

Genom ett lyckligt manuskriptfynd i den Fryxellska samlingen i Karlstad har möjligheterna att bedöma Risell förändrats. I föreliggande utgåva finns sextioen dikter av poeten, och även om han själv i en av sina dikter säger att han slarvat bort mycket av vad han skrivit får författarskapet både nya proportioner och tyngdpunkter. Han framstår nu som en »singer-songwriter«, uppbyren inte minst i sin egen studentmiljö. Samtidigt som han är en livfull och konkret kärleksdiktare skildrar han en ung persons upplevelse av det stora nor-

7. Ms UUB Palmsk. 391. Dock är parentationen sannolikt inte av Risell. Se s. 211–212.

8. Ms UUB U 1500 a och U 1500 b.

9. I födelseboken är vid Risells namn tillskrivet »utn. Stadssekr. Köping. Poet«. Nedre Ulle-ruds kyrkoarkiv, Födelse- och dopböcker SE/VA/13387/C/2 (1694–1718), s. 23r.

10. Hänvisningar görs till numreringen i denna utgåva.

INLEDNING

diska kriget och stormaktsväldets undergång. Muntligheten är stark, bildspråket inspirerat och inte sällan är Risell rolig.

Ett antal olika faktorer har bidragit till att Risell förblivit närmast okänd i den svenska litteraturhistorien. Viktigast är naturligtvis att den absoluta huvuddelen av hans diktning har varit okänd. Men han skrev också i slutet av en kulturepok. Han avled precis i början av frihetstiden, och snart var det dags för Olof von Dalin att förnya språk och litteratur. Risell är istället en företrädare för ett äldre idiom. Kan-ske bidrar också landsortsbakgrunden till en del dialektala och tal-språkliga drag, drag som knappast upplevdes som mondäna några decennier senare. Dessutom finns hos honom ögonblicklighet, snabb muntlighet och sångbarhet som offrar det väl utarbetade för att istäl-let fånga det livfulla i stunden. Risell är kvickögd och inte så lite skarp. I inledningsdikten (nr 1) beskriver han sig själv under skri-vandet: han stöder huvudet genom att luta kinden i vänster hand medan han med den högra håller i skrivfjädern från vilken bitter vit-riol flyter. I brist på andra porträtt av diktaren duger detta.

JOHAN RISELLS LEVNAD

Johan Risell föddes 3 april 1697 i Nedre Ullerud, några mil norr om Karlstad. Där var hans far Nils (Nicolaus) Risell (1655–1708) kom-minister. Det framgår av herdaminnet att även fadern hade litterä-ra intressen. Perioden 1683–1693 har han varje år i Nedre Ulleruds kyrkobok fört in dikter om det gångna året och förhoppningar inför det kommande.¹¹

År 1703 — då Johan var i sexårsåldern — efterträdde pappa Nils sin bror som kyrkoherde i Edsleskog i norra Dalsland. Familjen var stor och Risells mor Christina Welin (1665–1748) födde åtminstone tolv barn. Johan är i mitten av syskonskaran, och till flera av bröderna

11. Edestam, 1973, s. 61.

och systrarna skriver han senare dikter. På ett särskilt sätt var storesyster Elisabet viktig. När Johan var i tioårsåldern avled fadern, och Elisabet gifte sig med hans efterträdare som kyrkoherde i Edsleskog, Lars Sörström. När Sörström i sin tur avlider gifter hon om sig med makens efterträdare.

Man kan anta att den stora faderlösa familjen upplevde en ekonomisk press, även om storasysters äktenskap med faderns efterträdare gav en viss trygghet. För de flesta av syskonen gick det bra. Äldste storebror Andreas blev borgmästare i Köping och storebror Christopher myndig kyrkoherde i rika Filipstad. Även brodern Erland blev präst och systrarna gifte sig med en präst, en kronofogde respektive en bruksinspektör. Risells familj var på sätt och vis typisk för en värmländsk prästfamilj. Den utgjorde en del av eliten men hade begränsade världsliga tillgångar. När de nya studenterna vid Värmlands nation 19 oktober 1717 skulle bidra till nationskassan står: »Johannes Risell gafs efter.« Han slapp alltså betala den gängse avgiften, men om detta berodde på fattigdom eller på en för tillfället skral kassa framgår inte.¹²

Liksom de allra flesta i hans omständigheter gick Risell några år på gymnasiet i Karlstad. I Uppsala skrevs han in som student vid universitetet 19 september 1717 och på Värmlands nation 10 oktober samma år. Om de kommande åren är informationen fragmentarisk, men rimligen liknade Risells studentliv andras. Det var vanligt att studietiden i Uppsala periodvis avbröts av vistelser i hembygden eller som informator på olika håll. Risell var till exempel informator för Georg Tolstadius åren runt 1721 (nr 45 och 60). Georg var son till den rike kyrkoherden i Kristinehamn, som var adligt gift. Rimligen hade Risell förhoppningar om mecenatskap genom familjens kontakter. Kyrkoherdens död 1721 var säkert ett avbräck. Den 12 september 1722 skrevs den trettonårige Georg in vid Uppsala universitet,

12. Ms UUB U 1520 a, s. 209.

och av matrikeln framgår att han då fortfarande stod under Risells informatorskap.¹³

Risell disputerade aldrig, och tog ingen examen. Detta var emellertid inte ovanligt. Något eller några år i Uppsala kunde ändå ge kontakter och meriter som ledde till en karriär. Inga dikter på latin är kända. Däremot framgår av hans dikter att han tragglat latin med sina disciplar och inte trivts något vidare med uppgiften. Han omtalas som lärd och det faktum att han 1722 valdes till senior på sin nation visar att han hade en respekterad ställning bland de äldre studenterna. Över huvud taget verkar den värmländska kamratkretsen haft betydelse. Det tycks rimligt att hans dikter och visor ofta framfördes bland vänner från Värmland och Dalsland, men det är också uppenbart att han hade kontakter bland studenter från andra håll. Hans enda kända publikmöte är väl dokumenterat. »Beskrivning af en soldat« (nr 4) framfördes inför Värmlands nation och dess inspektor 10 december 1722, och väckte då så stor anklång att uppläsningen utförligt berömdes och kommenterades i nationsprotokollet.¹⁴ Inspektor stämde in i berömmet och utbad sig en avskrift av orationen.¹⁵

Vissa av de bevarade dikterna är skrivna i Värmland och Dalsland, medan andra visar att Risell rörde sig i Västmanland, Uppland och Dalarna. Falun nämns, och en dikt visar bekantskap med gruvnäringen i Stora Kopparberg (nr 31) En annan plats som nämns flera gånger är »Källviken« (nr 38 och 39). Två olika Källviken verkar mest

13. *Uppsala universitets matrikel*, II (1919–1923), s. 150.

14. »*Proclamerade Hr Johan Risell en oration på svensk vers: föreställandes en tapper och modig soldats åtskilliga efventyrer, hvilka så in som utom rijkets kunna förekomma: med hwilket han, såsom en Poët ägnar och anstår, med lifliget dichtande, konstiga och nätta variationer omgick, och när en marche, action, belägring storm och skiutande, och annat dylikt föreföll, wijste han, sitt emne likmätigt, med dristiga figurer, den storm, den eld, den dris[t] och häftighet, och ett jag wet icke hwad, som uti en quwick Poëts ord och tanckar wid sådane tilfalle plägar predomina.*« Ms UUB U 1520 a, s. 254.

15. Ms UUB U 1520 a. Se om tillfället Burman, 2013, s. 80.

sannolika utifrån vad man vet om Risell, dels en gård nära Falun, dels en gård i värmländska Visnums-Kil, söder om Kristinehamn.

Stora nordiska kriget bröt ut innan Risell fyllt tre år och han levde bara några år efter den sista fredsuppgörelsen. En rad av hans dikter visar hur nära kriget upplevdes. Han själv tycks ha kunnat identifiera sig med soldaterna i fält, och i den dikt som Johan Gustaf Hallman skrev efter vännens bortgång (nr 63) sägs att Risell stod i begrepp att låta värva sig i krigets slutskede, men stannade i Uppsala när budet om Karl XII:s död nådde staden.

Risell hade kontakter i Västmanland. Han uppvaktade sin bror Christopher när denne gifte sig med Västerås-biskopens syster 1719 (nr 49), och i en personlig dikt berättar han hur han träffar två av sina bröder i staden (nr 31). Det är rimligt att anta att Johan syftar på Christopher och Andreas. Det faktum att Andreas var borgmästare i Köping kan ha bidragit till att Risell till sist utsågs till stadssekreterare där. Stadssekreteraren var en juridiskt utbildad sekreterare vid magistraten, underställd just borgmästaren. Men på väg att börja sin tjänst tog Johan Risell vägen över Uppsala, blev sjuk och avled 9 oktober 1724. I domkyrkans dödbok står: »d. 11 octobris jordsattes på kyrkogården, södra sidan om kyrkan, av Magister Laurentio Lampa, studiosus Wermelandus vällärde Hr Johan Risell.« Två tryckta begravningsdikter är bevarade, skrivna av studentvänner (nr 64 och 65).¹⁶

Risells person skildras med värme i vännernas begravningskrifter (nr 64–65), och den otryckta dikt som vännen och diktaren Johan Gustaf Hallman skrev är översvallande i sin tillgivenhet (nr 63). Den kärleksfulla teckningen som där ges av Risell som lugn och from – utan överdrifter i sitt skrivande och utan några världsliga anspråk – är nog överdriven. Men intensiteten i vänskapsband och religiositet är värd att notera. Risells verksamhetsperiod infaller i en tid av pietistisk innerlighet, och även om Risell själv inte uttrycker större

16. Ms Uppsala domkyrkoförsamlings kyrkoarkiv. Död- och begravningsböcker, SE/ULA/11632/F/1 (1705–1740).

INLEDNING

fromhet än tidens gängse, så kan jag inte låta bli att tänka mig honom som en viktig person i en ungdomlig miljö med starka känslor och sinne för förändring. Slutet på kriget var apokalyptiskt och den fredliga efterkrigstiden en okänd framtid. En av de vänner som skrev dikt till Risells begravning, Jacob Wahlstedt, blev efter prästvigningen sinnessjuk och gick runt i bygderna som profet.

RISELL I FORSKNINGEN

Risells namn förekommer någon gång då och då under 1800-talet. I sin översikt över frihetstidens odlingshistoria nämner Ewert Wrangel 1895 i förbigående Risell och lägger bröllopsdikten över Abraham Bergman och Maria Sophia Risell till diktarens korta verklista.¹⁷ Redan 1888 hade Wrangel i en not givit Risell en viss upprättelse: »En satir i äldre stil eger man af en genom några täcka visor bekant skald Johan Risell, Freses samtida; den heter Encomion Amaliæ eller Beskrifning öfver Åmål. Blom och H[ammar]sk[ö]ld hafva klandrat den, men den ger dock en rätt lefvande och delvis löjlig [rolig] bild af en eländig småstad för 150 år sedan.«¹⁸

Under 1900-talet tycks Risell ha varit frånvarande i litteraturhistorieskrivningen.

År 2012 uppmärksammade jag hans soldatdikt i en studie av väl-taligheten bland Uppsalastudenterna.¹⁹ Senare har jag publicerat Risells reseskildring Uppsala-Falun i en festskrift, men också analyserat Åmål-satiren, dels mot bakgrund av stadshyllningsgenren, dels som ett uttryck för en tidig, social studentkultur.²⁰ I en understreckare i *Svenska Dagbladet* presenterades Risell och manuskriptfyndet.²¹

17. Wrangel, 1895, s. 250–251.

18. Wrangel, 1888, s. 224.

19. Se Burman, 2013, s. 78–80.

20. Burman, 2022, s. 10–15. Burman 2023[a].

21. Burman, 2023[b].

ATTRIBUTION OCH FÖRLORADE DIKTER

Det som här har kallats det Fryxellska manuskriptet består av två delar. Den äldre omfattar 80 tätskrivna sidor (Fryxell 2a) och den betydligt yngre och luftigare 28 sidor (Fryxell 2b). Flera dikter i Fryxell 2a förekommer i 2b men det är bara nr 30 »Visa sänd till en Vän, från Dalarna«, som bara finns i Fryxell 2b.

Den väldiga Fryxellska samlingen, i vilken handskriften ingår, skapades av kamrern Fridrik Fryxell (1724–1805) och skänktes till gymnasiebiblioteket i Karlstad 1794. Samlingen är sakkunnigt uppbyggd och innehåller skrifter av värmlänningar, både i tryck och manuskript.²²

Jag tillmäter manuskriptet Fryxell 2a auktoritet. Här finns dikter som i andra källor är tillskrivna Risell eller där han i tryckta versioner gör anspråk på författarskap. Andra är direkt skrivna för Risells familj och umgängesvänner. Att döma av olika kringtexter och rubriker har manuskriptet samlats av någon som kände Risells författarskap väl. När tidpunkter eller platser anges stämmer dessa med Risells verksamhet som poet. Inga dikter i Fryxell 2a har så långt jag känner till attribuerats till andra författare. Det är fullt möjligt att Fryxell 2a tillkom ganska snart efter Risells död. Det är till och med möjligt att manuskriptet påbörjades under Risells livstid. För detta skulle diktarens eget Proëmium (nr 1) tala. Någon, kanske till och med Risell själv, hyste planer på en samlad utgåva av dikterna. En utförligare manuskriptbeskrivning finns nedan.

Fryxell 2b har betydligt svagare auktoritet. Här finns dikter som är felattribuerade, men detta har i manuskriptet tidigt noterats, sannolikt redan när manuskripten fördes samman. En dikt jag kan känna en viss osäkerhet inför är just nr 30, »Visa sänd till en Vän, från Dalarna«, där Fryxell 2b är enda textvittnet. Ändå accepterar jag den

22. Om samlingen se Burman, 2023[c].

som Risells. Han hade bekanta i Dalarna, och inget i dikten talar mot attributionen.

Ett antal av Risells visor finns i handskrivna visböcker från 1700-talet. Med något undantag saknas författarangivelse. En visbok är av särskilt intresse. Vid Lunds universitetsbibliotek förvaras en samling som enligt omslagets insida är »excopierade Carlstad in December 1740 et in Julij uti Åhmol 1741«. Avskriften är gjort av Linnélärjung-
en Eric Gustaf Lidbeck, själv född i Edsleskog. Här finns sju visor som också finns i Fryxell 2a. Jag tänker mig att just Risellvisor kan ha varit lätta för Lidbeck att hitta i Risells hemtrakter, relativt kort efter hans bortgång.²³

Ytterligare en visa kräver särskild uppmärksamhet vad gäller attribution. »Ett sin som båd med låck och påck« (nr 19) finns i åtminstone sju manuskriptversioner och är 1751 tryckt av Sahlstedt som attribuerar den till Risell. Sahlstedt kan ha hämtat text och attribution från ms UUB N 102 och/eller N 1116. Lidén-Fant godtar attributionen.²⁴ Visan finns också i ms KB Vs 39, en »Visbok med sånger af blandadt innehåll, uplagd 1704 af S.M.«²⁵ Samlingsvolymen påbörjades alltså redan när Risell var barn. Dock har den fyllts på av flera avskrivare och under lång tid, sannolikt flera decennier. Nr 19 finns på s. 419–420, det vill säga långt fram i volymen. Jag godtar attributionen till Risell.

Johan Risell själv hävdar alltså att han slarvat bort många av sina dikter (nr 1), och säkert är åtskilliga förlorade. Men det är säkert också så att många Risellvisor som saknas i föreliggande utgåva finns bevarade i tidens visböcker och avskriftssamlingar, men utan attribution. Jag tror till exempel att bland de drygt sjuttio visor som för-

23. Bara tredje delen av Lidbecks vissamling är bevarad, däremot hela registret. Två Risell-dikter kända från Fryxell 2a skall ha funnits i den förlorade första delen av Lidbecks avskrift. »Ach hur hiertlig« (nr 10) och »Nu mitt Phantasie« (nr 17).

24. Lidén, 2023, s. 128.

25. KB:s handskriftskatalog kort # 34022.

INLEDNING

tecknas i Lidbecks visregister är fler skrivna av Risell än de sju jag kunnat verifiera.

Parentationen över Carl Piper (nr 62) har på grund av en attribution i Palmskiöldska samlingen alltid gällt för att vara av Risell. Den finns emellertid inte i Fryxells samling och det mesta talar för att den istället är skriven av östgöten Petrus Hörberg. Orationen har dock inkluderats som ett tillägg i föreliggande utgåva, eftersom den fram till nu har knutits till Risell. Se vidare kommentaren till dikten på s. 211–212.

METER OCH MELODI

En stor del av Risells författarskap är tänkt att sjungas. Han var uppenbart musikalisk och vännen Hallman minns honom som sångare:

Du war eij mindre kår, tå man tin sång fick höra
Nu sång tu en *Discant*, nu åter starkt en *Bas* (nr 63)

Barndomsvännen Erik Wall skriver i sin begravningsdikt om hur han och Risell »läsit, siungit, lekat« (nr 65). Om Johan Risell spelade instrument framgår inte av källorna. När vännen Hallman säger att han spelade på sin »sorgeluta« vid Karl XII:s död (nr 63) är det säkert metaforiskt. Risells musikalitet är emellertid uppenbar redan i dikternas rytm och metrik. Det är rimligt att tänka sig att Risell i olika sammanhang underhöll sina vänner med visor och som sångare skaffade sig ett visst rykte, åtminstone i studentkretsar.²⁶

Inte bara de dryga två dussin visor som här har samlats (nr 6–30) var avsedda att sjungas. Uppenbarligen skulle åtminstone några av begravningshyllningarna sjungas. Nr 58 är en »grafwisa« över kvartermästare Nycop och kan mycket väl vara tänkt att sjungas till nå-

26. För en introduktion till periodens världsliga visa se Olsson, 1978, s. 5–32.

gon av de många psalmer i 1697 års koralbok, där strofen har fyra verser och varje vers åtta stavelser.²⁷ Gravskriften över Anna Bergman (nr 59) har samma metriska form och skall uttryckligen sjungas till melodin för psalm 177 i 1697 års koralbok. Men också andra av Risells dikter är tänkta för sång. Ibland kan alexandrinerna vara ett tecken på att en dikt inte i första hand var tänkt att sjungas. Så är fallet i till exempel »Beskrifning af en soldat« – som vi vet framfördes som oration – och även i många av bröllopsdikterna. Men även alexandrinerna kunde sjungas. Nedan kommenteras »*Dinas* påminnelse till alla förwetne Möer« (nr 14).

Risells versifikation är varierad och säker. När det brister i metern förefaller det röra sig om avskrivningsfel som lätt skulle kunna justeras. Att många av hans verk är tänkta att sjungas framgår också av att han gärna gör det slag av smidiga ordsammandragningar och förkortningar som sångare kommer undan med. Visor är ju i första hand tänkta att lyssnas till. Den starka muntligheten i Risells författarskap bör betonas.

I manuskripten finns ett fåtal melodiangivelser. »En morgon wisa« (nr 16), som börjar »Tig som lius och mörker stiftat«, är tänkt att sjungas som psalm 45 eller 174 i koralboken. Jämför man Risells visor med de metertabeller som finns i Harald Göransson's avhandling från 1992 om koralpsalmboken 1697 visar det sig dock att koralerna sannolikt inte var Risells viktigaste musikaliska inspiration. Bland visorna (nr 6–30) är det förutom nr 16 bara nr 15, »Mig hände nyss när jag helt trött«, som tycks möjlig. Den skulle till exempel kunna sjungas på melodin till koralbokens 187:e psalm.

Risell förmanar i nr 14 alla »förwetne Möer« att de skall hålla på sin oskuld. Dikten har en intressant melodiangivelse: »Siunges som then bekanta *Dinae* Klagevisa, som ock bör wara wid handen tå thenna siunges eller läses.« Här framgår dels att visan kan fungera

27. Se meterklasstabellen i Göransson, 1992, s. 212–221.

även som läsdikt, dels att det finns någon form av intertextuell relation till den dikt, varifrån melodiangivelsen är hämtad. Det handlar om Olof Wexionius (1656–1690) »Den klagande Dijna«, som inleds »Förkränkta Dijna, tänk«. ²⁸ Jag tänker mig att Risell vill understryka sitt budskaps allvar genom att hänvisa också till sin företrädare. Wexionius Dina-dikt förekommer som skillingtryck på 1700-talet, och melodisituationen har studerats av Margareta Jersild. ²⁹

I ms UUB N 1114 anges »Wioli Espanie« som melodi för nr 23, »När iag war en älskogs narr«. Avskrivaren syftar på »Folie d’Espagne«, ett melodiskt och harmoniskt tema som förekommer i konstmusik, men som också intar en särställning som långlivad och populär melodi till svenska skillingtrycksvisor. De äldsta svenska beläggen på Folian, ursprungligen en spansk dansmelodi, är från slutet av 1600-talet. ³⁰

Melodin till visan som inleds »J stela berg, J fräsand böljor« (nr 25) anges vara »Jfrån then dag«, som är den bekanta Elisandravisan som Risells värmäländske landsman Petrus Lagerlöf satte ord till. Melodin är Pierre Du Buts »Courante«, en av stormaktstidens mest populära melodier. ³¹ Andra av Risells visor har beteckningen »Menuette« (nr 24) eller »Polonesse« (nr 26), vilket visar påverkan från internationell konstmusik. De rätt komplicerade metrisk mönstren i flera dikter, till exempel nr 20, 22, 29, kan ha sin förklaring i att melodierna är hämtade från exempelvis franska operor.

Två av Risells visor har anonymt traderats i skillingtryck. Det gäller nr 17 »Nu mitt *Phantasie*« och nr 21 »Til ett roligt bröllopz lag«. ³² Om den förra sägs på tryckets titelsida att den »Siunges under sin

28. Hanselli, 6, 1863, s. 363–365.

29. Jersild, 1975, s. 166, 202 etc.

30. Jersild, 1975, s. 166–168.

31. Rudén, 1976.

32. För skillingtryckens titlar se litteraturförteckningen under *Twenne Nya [...]* respektive *Twenne nya [...]*.

egen liufwa Melodie«, vilket möjligen skulle kunna betyda att Risell är den förlorade melodins upphovsman. I det skillingtryck där nr 21 ingår hänvisas istället till melodin »Vid ett berg uti en dal«. ³³ Detta är Johan Runius »Blomster-Dröm, fattad uti en Wijsa«, vilken i sin tur har melodiangivelsen »Skiönaste Phillis &c.«. ³⁴

DIKTERNAS DATERING OCH UTGÅVANS DISPOSITION

Den äldsta säkert daterade dikten är bröllopsskriften till systemn Sophia och hennes man Abraham Bergman som gifte sig 2 januari 1718 (nr 46). Sannolikt är dock dikterna nr 32–35 skrivna till samma par under deras lysningstid, vilket innebär att de bör ha skrivits hösten 1717, samma höst som Risell blev student i Uppsala. Det är möjligt att en del av de odaterade visorna och dikterna är från Risells skoltid, men det är väl mer troligt att det som bevarats främst är från Risells studenttid 1717–1724. Får man tro honom själv i dikt nr 1 så har många av hans dikter slarvats bort, och man kan anta att han började dikta redan som tonåring. Den sista daterbara av hans bevarade dikter är brudskriften till Nils Moberg och Christina Maria Lindqvist 3 maj 1724 (nr 55).

Det manuskript som finns i den Fryxellska samlingen i Karlstad ger inledningsvis intryck av att vara ett försök att ordna Risells verk inför en eventuell publicering. Rätt snart tycks ambitionen falna, och någon riktig ordning finns inte i manuskriptet. Eftersom många dikter inte kan dateras kan inte heller tillkomsttiden användas för att disponera föreliggande utgåva. Därför har dikterna genrevis ordnats så gott det går under olika rubriker, men gränserna är inte självklara. Uppdelningen är inspirerad, men inte styrd, av hur 1600- och 1700-talsdiktsamlingar ofta ordnades. Inom varje avdelning har dik-

33. Jersild, 1975, s. 371 resp 421.

34. Runius, 1934, s. 247.

INLEDNING

terna ordnats efter tillkomsttid, om detta har varit möjligt. Tre dikter skrivna i samband med Risells bortgång har infogats i en bilaga.

TEXTKRITISKA PRINCIPER

Utgåvans texter följer sina respektive grundtexter. Korrigeringar förtecknas i den textkritiska apparaten. När flera auktoritativa textvittnen föreligger förtecknas väsentliga skillnader i apparaten. Varianter i ordval och ordformer förtecknas, men inte skillnader i ortografi och interpunktion. När tryckta textvittnen från Risells livstid finns används dessa som grundtexter, utifrån principen att texten då beretts att möta en publik. Jämförelser mellan tryck och manuskript visar emellertid att avståndet kan vara mycket stort. När det gäller bröllopsdikten till brodern Christopher (nr 49) kan man tala om olika versioner. I trycket saknas till exempel två strofer, och ton och ordval skiljer sig väsentligt. Manuskriptversionen återges därför i sin helhet i den textkritiska apparaten.

Textkritiskt mest intressant är »Beskrifning af en soldat« (nr 4) där flera goda textvittnen föreligger. Den äldsta och förmodligen bästa versionen är samtidigt den slarvigaste, och emendationer — redovisade i apparaten — har gjorts med stöd i de övriga textvittnena.

Osäkra läsningar står inom klammer. Det handlar normalt om svårlästa passager, där text döljer sig i inbindningen eller är delvis bortskuren. Klammer kan också markera att jag är osäker på om min läsning är korrekt. I några fall markerar klamrar korrigeringar av avskriftsfel där rim och vers gör en viss läsning trolig. Klammer kan också markera ett läsbart men obegripligt ord; förmodligen rör det sig i sådana fall om avskriftsfel. Klammer har också använts ett par gånger för att markera en upplöst förkortning: H[elga], sisl:[idne]. Inte minst i utgåvans viktigaste källtext, Fryxell 2a, saknas ofta prickar och ringar över å, ä och ö. Detta har stillatigande korrigerats. Nasalstreck upplöses, ß återges »ss« och »ij« återges enligt nutida

INLEDNING

språkbruk antingen som »ij« eller »y«. Kursiv står för latinsk stil i en förlaga som i övrigt är skriven i tysk handstil. Kursiv står på samma sätt för antikva i texter som i övrigt är tryckta i fraktur. Understrykningar återges också med kursiv. I utgåvan har trohet mot manuskriptens skillnader mellan gemener och versaler upprätthållits efter bästa förmåga, men det är som vanligt svårt att göra säkra avgöranden, särskilt när det gäller bokstaven K.

Interna varianter, till exempel rättelser eller tillägg gjorda mellan raderna, eller att ordföljden rättats genom omnumrering av ord, förekommer sällan i manuskripten. I de fall interna varianter finns har detta inte redovisats, eftersom det normalt rör sig om avskrivningsfel som korrigerats.

Indragen följer i stort förlagorna. När indrag saknats har sådana gjorts i konsekvens med manuskriptens övergripande principer, normalt utgående från rimflätningen.

TEXTKÄLLOR OCH MANUSKRIFTBESKRIVNINGAR

I de få fall som dikter trycktes under Risells levnad utgör dessa tryck grundtexter. För huvuddelen av de otryckta texterna följs Fryxell 2a. Grundtext för »Beskrifning af en soldat« och »Staden Åmåls och des Inbyggares Beskrifning« (nr 4 och 5) är ett manuskript i utgivarens ägo. För en dikt (nr 30) följs Fryxell 2b, som är enda textvittnet. Grundtexter för »Ach Echo du Nymph« (nr 18) och »Träget längta, sällan få« (nr 28) är ms UUB U 144 respektive UUB N 1113, eftersom dessa innehåller fler strofer än Fryxell 2a.

Det viktigaste manuskriptet är alltså det som finns i Fryxellska samlingen i Karlstad. Det beskrivs nedan. I övrigt finns enskilda oattribuerade varianttexter på Uppsala och Lunds universitetsbibliotek, i Karlstad, Östersund och i Kungliga biblioteket. Alla av mig kända manuskript hänvisas till i dikternas textkritiska kommentarer och i käll- och litteraturförteckningen. Alla dikter som föreligger i

samtida tryck — en dissertationshyllning och några bröllopsdikter — finns på Uppsala universitetsbibliotek och de flesta även på Kungliga biblioteket.

Manuskriptet Fryxell 2a är inbundet i Fryxellska samlingens volym 36 tillsammans med drygt tjugo tryckta småskrifter. Dessa är separat skurna, vilket antyder att textförlusterna i manuskriptet bör ha uppstått före inbindningen. Såväl över- som underkanter är nämligen hårt skurna.

Formatet är 162 x 200 mm. Första bladet är onummererat och bär texten »Johan Risells Poësier« och signum 2a och »N: 241«. Bladet bör ha infogats i samband med inbindningen och är det enda som har en vattenstämpel.³⁵ Baksidan är blank. Manuskriptet i övrigt består av två huvuddelar, Fryxell 2a och 2b. Det förra omfattar 40 nummerade blad och slutar efter andra strofens första vers i en visa av Olof von Dalin som börjar »Förblindade värld/Hwart rasar tin flärd«. Diktfragmentet är skrivet med annan stil och annat bläck, och samma hand tycks ha tillfogat »J. Risell« under den dikt som föregår fragmentet. Sex blad är sedan utskurna och stumparna har textfragment. En hypotes är att manuskriptet fyllts på med andra dikter än Risells, vilka sedan skurits ut inför inbindningen. Volymen är hårt bunden och kollationering av arken har inte kunnat göras.

Fryxell 2a innehåller formuleringar som visar att det handlar om avskrifter. Risell kallas »salig« och redan efter inledningsdikten står »Utan Concept i hastighet skrifwit«, något jag uppfattar som ett redaktionellt tillägg. Flera avskrivare har bidragit. Från s. 14r övergår avskrivaren till att skriva i två spalter. S. 30r–37r är återigen i en spalt men från mitten av s. 37r återgår avskrivaren till två spalter. Några dikter är avskrivna som prosa, det vill säga utan att respektera versindelningen. Som redan nämnts ger manuskriptets inledning intryck av att vara någon form av möjligt tryckmanuskript, inte minst

35. Två lejon som stående på bakbenen stödjer en krönt vapensköld.

INLEDNING

eftersom den första dikten kallas »proëmium«, men övergår senare till en mindre ordnad följd av avskrifter.

Efter Fryxell 2a följer ett blankt blad, numrerat 41, och därefter en ny titelsida med texten Johan Risell, signum 2b och en överstruken numrering 42. Fryxell 2b är ett yngre 1700-talsmanuskript, prydligt skrivet med en och samma handstil. Det förefaller kollationera [a]2 [b]1 [c]4 och omfattar därmed 8+4+16 sidor. De sista åtta sidorna är blanka. Fryxell 2b har ursprungligen varit ett eget häfte och är delvis paginerat. Vid inbindningen har bladnumreringen från Fryxell 2a fortsatts och slutar med 50. Paginering och bladnumrering har ibland förlorats genom hård skärning. Efter flera av dikterna i Fryxell 2b finns en författarattribution i blyerts, och dikter av Risell har skiljts från andra. I Fryxell 2b finns Petrus Lagerlöfs visa »Ifrån den dag jag Elisandra« och visan »Min dag är all: min sol är nederrunnen« som i blyerts attribueras till »Liljenstedt«, det vill säga Johan Paulinus Lillienstedt.

Grundtext till nr 4 och 5 är ett manuskript i min egen ägo. Det innehåller många avskriftsfel men förefaller närmare ursprungsversionen än Fryxell 2a. Manuskriptet är inköpt på nätauktion vid Stockholms Auktionsverk 21 oktober 2013. Auktionsnummer: 207442. Häftet har en titelsida med texten *Oration Hållen uti Upsala På Ett Landskap af Herr JOHAN RISELL Wermelandus*. I häftet finns också »Staden Åmåls och des Inbyggares Beskrifning«. Det omfattar tjugotvå sidor och har måtten 166 x 211 mm. Soldatdikten upptar sidorna [3–16] och Åmåldikten [17–21]. Sidorna 2 och 22 är blanka.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material:

- Karlstad: Arkivcentrum (Föreningsarkivet i Värmland)
Volymen Litteraturhistoria and Skönlitteratur nr 16–17 i Karlstads Stifts-
och läroverksbiblioteks Handskriftssamling
Kristinehamns Högre allmänna läroverk. Avskriftssamlingen, Vol VIII–IX
- Karlstad: Stadsbiblioteket
Fryxellska samlingen, Risell, Johan [Åtskilliga Svenska Poesier] Vol. 36, 2a
och 2b
- Lund: Lunds universitetsbibliotek
Vitt. Saml. [Visor] Visor excopierade av Eric Gustaf Lidbeck 1740–1741
(<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-109876>)
- Stockholm: Kungliga biblioteket
M 23:6 »Johan Risells Beskrifning öfwer Åmåhl«
Vs 29
Vs 40
Vs 42
- Stockholm: Riksarkivet
Nedre Ulleruds kyrkoarkiv, Födelse- och dopböcker SE/VA/13387/C/2
(1694–1718) (nätresurs)
S.C. Wallens samling av svenska visor, band X (Ericsbjergsarkivet, Manu-
skript- och avskriftssamlingen, volym 57 b)
Uppsala domkyrkoförsamlings kyrkoarkiv, Död- och begravningsböcker,
SE/ULA/11632/F/1 (1705–1740) (nätresurs)
- Strängnäs: Stifts- och Läroverksbiblioteket
Samling af Wijisor (nedladdningsbar via KB, Libris onr:4f82jtx62jbhzcfc)
- Uppsala: I författarens ägo
Manuskript: *Oration Hållen uti Upsala På Ett Landskap af Herr JOHAN RI-
SELL Wermelandus.*

INLEDNING

Uppsala: Uppsala universitetsbibliotek

N 102

N 1113

N 1114

N 1116

N 1117

N 1121

N 1122

Palmsk. 391

U 144 J.H. Lidéns anteckningar till Historiola Litteraria Poëtarum
Svecanorum

U 822 a »Liber memorialis nationis ostrogothicae« 1699–1727

U 882 »Parentationer, grafskrifter [...] 1717–1769«. Östgöta nation

U 1500 a »Album Nationis Wermelandicae« 1648–1798

U 1500 b »Album Studiosorum Nation: Verml.« 1595–1807

U 1520 a Landskapsprotokoll 1698–1732

Östersund: Östersunds bibliotek

Poesibok nr 6, Ms 140, Handskriftssamlingen, Zetterströmska biblioteket

Tryckt material:

Burman, Lars, *Värtaliga studenter. Studentnationerna i Uppsala som retoriska miljöer 1663–2010* (Uppsala 2013) [först publicerad på engelska 2012 under titeln *Eloquent Students*]

–, »På resa mellan Uppsala och Dalarna«, *Ordgåvor till Back Petra* [Söderlund] (Stockholm 2022), s. 10–15

–, »Studenthumor vid den svenska frihetstidens början. Johan Risells niddikt om Åmål«, *Nordlit* 51:2, 2023[a], s. 95–109 (<https://doi.org/10.7557/13.6841>)

–, »Studenten som diktade medan stormakten föll«, *Svenska Dagbladet*, 1 mars 2023[b]

–, »Skattkammaren i Karlstad. Mest om Fryxellska samlingen och andra äldre läroverkssamlingar«, *Bibliotek, bildning och läsning som arena och praktiken. Festskrift till Kerstin Rydbeck*, red. Åse Hedemark & Isto Huvila (Uppsala 2023[c]), s. 161–169

Edestam, Anders, *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar*, V (Karlstad 1973)

INLEDNING

- Göransson, Harald, *Koralpsalmboken 1697. Studier i svensk koralhistoria* (diss. Uppsala 1992)
- Hammarsköld, L[orenzo], *Svenska Vitterheten. Historiskt-Kritiska Anteckningar*, I (Stockholm 1818)
- Hanselli, Pehr (utg.), *Samlade Vitterhetsarbeten af svenska författare från Stjernhjelms till Dalin*, del 6 och 16 (Uppsala 1863 resp. 1873)
- Jersild, Margareta, *Skillingtryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800* (diss. Stockholm 1975)
- Lidén, Johan Hinric, *Historien om svenska poesin och svenska poeter. Historiola Litteraria Poëtarum Svecanorum*, i översättning av Krister Östlund och med inledning av Lars Burman (Uppsala 2023)
- [Nordenflycht, Hedvig Charlotta], »De svenska poeter«, *Våra försök*, III (Stockholm 1756), s. 134–154
- Olsson, Bernt, *Svensk världslig visa 1600–1730. Ett register över visor i visböcker och avskriftsvolymer*, Skrifter utgivna av svenskt visarkiv 6 (Stockholm 1978)
- Rudén, Jan Olof, »Stormaktstidens 10 i topp«, *Svensk tidskrift för musikforskning*, 1976:2, s. 25–52
- Runius, Johan, *Samlade skrifter*, II, SFSV XVII, utg. Erik Noreen (Stockholm 1934)
- Twenne lustiga och mycket behagelige Wijsor / Then Första. Thet hände om en Middagzstund [...] Then Andra. Til ett roligt Bröllops-Lag / Kom jag nylig fast &c. Siunges som: Wid ett berg uti en Dahl, J thet &c.* (u.o. u.å.) [Exemplar på UUB]
- Twenne Nya Och mycket behagelige Wijsor / Then Första: Ach! ädlaste Dygd [...] Then Andra: Nu mitt fantasie Du ock iag sku / &c. Siunges under sin egen liufwa Melodie* (u.o. u.å.) [Exemplar i KB under katalogsignum A1; även på digitaliserad mikrofilm i Svenskt visarkiv]
- Uppsala universitets matrikel på uppdrag af universitetets rektor utgifven*, II 1700–1750, utg. A.B. Carlsson (Uppsala 1919–1923)
- Wrangel, Ewert, *Det Carolinska tidehvarfvets komiska dikning* (diss. Lund 1888)
- , *Frihetstidens odlingshistoria ur litteraturens häfder 1718–1733* (Lund 1895)

Förkortningar

ca = cirka

diss. = dissertation

Dom. = Domarboken

jfr = jämför

KB = Kungliga biblioteket

LUB = Lunds universitetsbibliotek

Matt. = Matteusevangeliet

Mos. = Mosebok

ms = manuskript

Palmsk. = Palmskiöldska samlingen, Uppsala universitetsbibliotek

Pred. = Predikaren

r = recto (bladets framsida)

s. = sida

SFSV = Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet

u.o. u.å. = utan ort, utan år

UUB = Uppsala universitetsbibliotek

v = verso (bladets baksida)

v. = vers

Johan Risell
Samlade dikter

Johan Risells förord

1.

Proëmium eller förtal.

Min fiäder som mig giordt så mången nöijsam stund
Då annat roligt alt har ryggen til mig wridit,
Ja tå en täränd harm i ömma hiertat swidit,
Och iag betänkt mig på af ängzlan gå i grund.

Men när iag tå i tig en speländ' qwickhet sedt,
Hur utan tröghet tu tin bucktar giordt på linne
Så fort tu swärtan släpt har ängslan släpt mitt sinne
Och nöijes strålar ur titt mörka bleck sig tedt.

När ängslig enslighet här warit min *Camerad*,
10 Har tu fört *Protocoll*, om hwad wi talt tilhopa:
Och aldrig bör tig skuld för det du månd' omropa
Hwad tu til pappers fört: nej, nej jag wil så ha't.

Then bittra *Victriol* som från titt hwassa flöt,
Tå högra handen sig med lätthet tin bemödde,
Och wänstra wid min kind mitt hufwud understödde,
Then gjorde ögats-brun för mig hel liuf och söt.

FÖRKLARINGAR

13 *Victriol*: vitriol

16 *brun*: bryn

Ja när af ängslands tyngd mitt sinne war så tryckt,
At thet nu mer mot misströstans diuphet hängde,
Då gjorde andans wär', at med min fiär iag swängde,
20 Mig up i sunder luft, ach en wälsignad flyckt.

Tu har mig orsak giedt til mångt ett roligt lag,
Mångt roligt lag har ock tin tröghet skaffat rörsel,
Jbland hos mången tu förnögt båd' syn och hörsel:
Mång åter önskat tu med skrifwa haft fördrag.

Dock tine afwunds män bry tu tig litet om,
Den som tig kallar dum, en sanningsman tu kalla,
Åt den tig rosa säg: så giöra icke alla,
Jag sielf tig böter för få hwad tu kan för dom.

Du stundom stadigt gådt och tedt tig alfwar samt,
30 Fast du i högre ting så dryge steg ej hittat,
Men stundom ur din fiät mångt skalkerij uptittat,
Nu har tu spelat qwickt nu åther gien gådt lamt.

Men hur du farit fram, frist, sömnigt, qwickt ell' dumt,
Skal thenna lilla book anledning gie til dömma,
Hon skrifwes therför ej at folk skal tig berömma,
Ty hwad tu nögd mig med thet är för androm plumt.

Mig endast roar tu mig endast är tu kiär,
Ty kan ej någon an ha orsak tig at rosa,
Så må ej heller nå'n i thenna kladden nosa,
40 Otacksam fins iag för påtagit slickt beswär.

24 *haft fördrag*: avhållit dig

33 *frist*: friskt

Agera här en *Doct* iag intet biuder til,
Om sådan lager eij min hierna fått inbillning,
Men at mitt apwärk eij må aldels bli til spilning,
Jag thet i thenna book för ro skull föra will.

Här fins en hundra-del ja det äntå rätt knapt,
Af all hand lappris rim som iag så ymnigt skrifwit,
Thet andra somt iag brändt, somt har iag sönderrifwit,
En stor del har iag ock af wårdslöshet borttapt.

Om lyckan uti rim med lusten lika stor,
50 Uti min weka fiär och stela penna warit,
Då har hwar pappers-lap med rim upfylder farit,
Kring hela norden ia så widt som folket bor.

Då blommer *Helicons*, KungSkald och *Dudaim*,
Them efter werden nu eij nogsamnt hinna prisa,
Eij mot mitt tidfördrif thet ringast kunnat spisa,
Fast the ett mönster är af alla stålta rim.

Men nu iag dölja wil för hwar en mogen syn,
Mitt lumpna barna-wärk iag här tillhopa blanda,
Och tilstå at iag har eij nån *poëtisk* anda,
60 Ty mitt, mot theras kram är lik som jord mot skyn.

J fall nån erlig karl skull så olycklig bli,
Och oförtänt bli wars', slik wanbörd utaf skalder,

41 *Doct*: rimligen kort för doktor

53 *Då blommer [...]* *Dudaim*: Lasse Lucidors, Gunno Dahlstiernas och
Johan Runius tryckta huvudverk.

55 *spisa*: gå upp emot

Then för hwar redlig man iag kalla skal utwalder,
Om han eij wrängt tyr ut hwad dierft han här får si.

Men om med lysten syn sig någon gör beswär,
Til endast nöija här sitt *curiensa* öga,
För tungan ämne få, then gör wist tändren slöga
Åtminston' råkar han här ut i ogjordt währ.

70 Ty här är intet sött eij eller något miuckt,
(hwaraf al *Momi* barn fått alla tändren swarta)
Här är omoget alt, alt surt och hårda kartar.
Hwaraf ett *Momi* barn kan snart bli mage-siukt.

J sådant fal är här *Recept* til *Purgation*,
(Ty *vomitio* behöfs als inte för spyflugor)
Jag tror at thet likwäl till några *sedes* duger
Om det med nyckter spått blir brukt för slik *passion*.

80 Af hela ditt förnuft drag *Qvintessencen* ut,
Bestryk där med tin syn, aldeles eij tin nafla,
Tag sen det fierde bud af budens andre tafla,
För tändrens swärta thet har en förträfflig lut.

Tag in knifs-uddar 3 af rena wisdoms salt,
Men skulle det eij strax begynna til at drifwa,
Måst med karbasens saft tin *Cur* befordrat blifwa,
At tu får swettas bra, ty sinnet titt är kalt,

70 *Momi barn*: Momus är hånets och tadlets gud.

75 *sedes*: stolgång genom laxering

78 *nafla*: navel

79 *fierde bud [...] tafla*: »Du skall icke vittna falskt mot din nästa.«

JOHAN RISELLS FÖRORD

Ur ögat bielkan dra, biud til med allo kraft,
På tig, förr än tu will en annans grand utgnaga,
Och med onödig sorg beswära eij tin maga,
Men skiölg tin egen fel i egne ögons saft.

Skul thenna lappris-book min lefnad öfrig bli,
90 Då ber iag dig som får slickt *Testament* om händer,
At du den sönder skiär ell låten bli upbränder,
På det then dödas namn nån nesa eij må si.

Utän *Concept* i hastighet skrifwit.

Tankar om kungen samt
längre beskrivande dikter

Tankar om salig Kung Carl then 12tes död 1719. d. 7. Ma[j]

Ett wyrd samt sorg sin än hyser tig Kung Carl,
 som på de nordska berg för oss *spenderat* lifwet
 Se tu mång tapper stöt med långa pliten gifwit
 J Rysk och danska bröst i mången Polsker Karl

Han hwilkens seger Swärd för wida werlden blänkt,
 Han som sitt Kunga bröst, men aldrig ryggen wende
 Dit stycken och gewär the hagla bly och brände
 Sitt glafwen lade ned, der aldrig någon tänkt.

Du wrede allmactz Gud tör iag nu fråga tig
 10 Fast än iag endast är ett skarn, ett stoft en aska
 Hwi lästu dok så snart vår stora Kung förraska
 Som (efter mening min) doch förde Herrans krig?

Hwi lästu then *metall* ej ned i jordens qwed,
 Förgiömmad, tynas bort hwar af then Kula gjordes
 Som stora Konung *Carls*, din smordes hufvud tordes
 Antasta, spränga tu och slå til Jorden ned?

FÖRKLARINGAR

7 *stycken*: kanoner

11 *förraska*: tillintetgöra

Men tu allrådand' Gud iag är eij swaras wärd;
 I tin rådkammar bör eij dödligt öga koxa:
 När synd har slikt förtient tå wi oss rätt om hågsa
 20 Rättmätigt drog tu ut ett sådant hämneswärd.

Tin wilja och behag wi måste lyda till;
 Hur' will hur' kan en makt mot stora Guden pruta?
 När fästet, himmel, Jord the darra, bäfwa, luta
 Då himla Kungen sielf onådig wara will.

Dock tapre Konung *Carl* med diupste wördnad änn
 Ditt kungliga *portrait* iag hyser i mitt minn,
 Ditt oärhörda mod går aldrig ur mitt sinn,
 Mig tykz iag ser ännu tu muntrar tina män.

och hur tin stolta häst som yfz af bördan sin
 30 Hofwerar som en brud för tina spårar dryga,
 Nu makligt tripper fram nu åter lyster flyga.
 Du [tomrum] hitzar an, som eld som blixst geswind

Hur tu med tapper arm din plit ur baljan drar
 och sätter an med fors tit mäst det bruker bränn[a]
 Der tu så tumlar an at mången flyktand ränne[r]
 Sen öfwer Klingan tin mångt hufwud dantzat har.

18 *koxa*: titta

19 *hågsa*: eftersinnar, begrundar

22 *pruta*: knota, göra invändningar

30 *Hofwerar*: prälar

32 *geswind*: snabb

34 *fors*: force, kraft

Jag som ej wärdig war at följa titt baner
 och wara med, när tu bland warma lik tum[la]
 ehur iag ther emot på mitt *maner* dok mumla,
 40 Ah [saknad versfot] warit för tin fötter sablas ned.

Jag kysser hwarje stund, o stora Kung! tin mull,
 Din blodig klinga i min tåreflod iag sköljer
 Den swarta jorden som titt Kunga lik behöljer
 Afwundas iag fast än iag skattarn mer än gull

J som med tårar ej men blott med swarta dook
 Er tappra Konungz död er låta gå til sinnes
 På edre wägnar iag än blyges hälst iag minnes
 At Kungen tyngsta drog af thetta Krigetz ook

Och för er wälfärd har sitt lif på under satt,
 50 uthärda alt beswär, båd' slogz och frös och waka
 till tacka får han nu ert kalla sinn tilbaka
 Mern Kungen war Ehr kiär er lumpra *mammons* ska[tt]

Ty skäms och fällen nu er bistra upsyn ned
 J som i edra sin' en sådan winter hysa
 At stora *Carols* namn der mera måste frysa
 Nog af then frost och Kiöld han i sin lifztid led.

40 *Ah [...]* *warit*: sannolikt saknas ett ord, kanske »lyckan«

49 *på under satt*: Syftar kanske på »understolen«, på vilken en av de lekande satt och ställdes till svars med elaka frågor.

52 *Mern [...]* *lumpra mammons ska[tt]*: »Pengar var mer viktiga för er än kungen var.«

Hålt up min fiäder hålt mig ingen tjänst tu gör,
Du kan i *Carols* namn en enda stork ej måla
Som äger någon färg, then sinnet mitt kan tåla
60 Ur minnet mitt kung *Carl* tillika med mig dör[.]

Angående then samma.

Du jordz och himmels höga Herre!
 Du Kungars Kung! ja tu vår hulda Far
 Som tina barn så länge risat har,
 Skall alt ännu bli wärr' och wärre?
 Mån tro at Swea rike ännu tål,
 At dricka af tin stränga wredes skåhl?
 Mån swärdet mehra blod behaga?
 Begynnär thet ännu eij raga?
 Af swenskas blod?
 10 Hwars röda flod
 Så faslig är utguten
 Är nådens dörr nu sluten?

Hwar är mitt hopp om härlig seger
 om bättre tid om stilhet frid och ro?
 Där i wi tänkte Swea barn få boo;
 När store Konung *Carl* war feger
 Jn för then danska *Friedricks* grymma *Hall*
 Där honom mött et fasligt knall och fall

FÖRKLARINGAR

8 *raga*: vackla16 *feger*: dödsmärkt17 *Hall*: Fredrikshald

Ach Herre hwad för kalk inskänkte
20 Du då för os wi likwäl tänkte
 Wår store Kung
 Så frisk som ung
Skull tå få otro hämnas
Men sådant månd nu lämnas.

Ach! bistra öde dierf tu träda
 Jn till ett så förträfligt majestät
 Ach! huru tordz tu likwäl wara thet?
Där war ju inga krafter späda,
 Förskräktes tu eij för thes manna mod?
30 Där han behiertadt som ett lejon stod
Ach! blygs tu eij tin pilar hwässa,
Emot en smord och krönter hiessa?
 Ach! had' iag fådt
 thet samma skått
och thet om Kungen felat
Hur gierna iag thet welat.

[Beskrifning af en soldat]

Oration Hållen uti Upsala På Ett Landskap
af Herr JOHAN RISELL Wermelandus

Högwördig H^r *Doctor*, Tu dyra *Pindi* wärde,
Du stora Prydnad i den täcka *Pallas* hof,
Du dyra man, som nådt det rum ibland de lärde,
Att nijo Systrar täcks instämma til dit lof.
Du Warimänners skydd, och hufwud här wid *Shala*
Tilsted, jag ödmiukt ber, en olärd för dig tala.

Jag qwäda säija tänkt, men tordz ej qwäda nämna
Ty swäwand Luteslag af den ej wäntas må,
Som arma lyckan har så länge welat lämna,
10 Från *Muser* ute stängd uti en äng[s]lig wrå,
Der annat knapt ej hörts än bondens kiärrehiul gråta,
Ty lär och nu mitt quäd på Bonde wis wist låta.

FÖRKLARINGAR

Dikten framfördes 10 december 1722 på Värmlands nation i Uppsala. Den väckte uppmärksamhet och berömdes i landskapsprotokollet för sin levande stil. Se Lars Burman, *Värlaliga studenter* (Uppsala 2013), s. 80.

1 *H^r Doctor*: Syftar på inspektor på Värmlands nation i Uppsala, vid denna tid Olof Celsius d.ä., professor i orientaliska språk, sedermera domprost. Celsius utbad sig enligt landskapsprotokollet en avskrift av dikten.

1–2 *Pindi [...] Pallas hof*: Syftar på Uppsala universitet och dess lärare och studenter.

5 *Warimänner*: värmlänningar

Dock i förtröstan på ditt milda lynne vågar
 Jag nu O Dyra Man! en ostämd harpa slå,
 Jag wet at förnämndt folk, när Bondeselman sågar,
 Plä stundom Nöje ha, at lyda där uppå,
 Och fast des plumpa tag ders öron stötar gifwa,
 De dock en olärd hand heldt nådigt det tilskrifwa.

Man kund med fog af mig, som af min wederlikar,
 20 Ett tal wäl fordra på *Latinens* lärda språk,
 Men utaf litet jern är swårt slå långa spikar,
 En oöfd tunga skull' och komma snart i bråk.
 Wid Swenskt och bundit tahl är mig en wän för spegel
 Som derfor fick beröm, det blås i mina segel.

Jag derfor än en gång med ömiuk wördnad beder
 Högwördig *Doctor* täcks mig wanlig ynnest tee.
 I kiära Foster Brör, iag håller an hos Eder,
 At om en plumper skald I mildt omdöme gie,
 Lät ej för dumhet min nu rodna Edra kinder,
 30 Fast tyckes at til slikt wår wänskap Ehr förbinder

Doch när jag tänker på mitt ämne jag då häpnar
 Jag fasar nästan för en almän fägd och hat
 Om iag blott nämner den, som sig frimodig wäpnar
 Jag understår mig knapt at säga en soldat,
 Ty den ju äga månd, jag tror, et ståhlsatt öhra,
 Som stålhandterand' folk omröras mer kan höra

23 *en wän för spegel*: Risells landsman Herman Kolthoff läste enligt nationsprotokollet 1720 upp en nu förlorad svenskspråkig dikt, där han »under *allegorie af Palladis Soldat*, lifligen föreställte en studerandes skyldighet«. 32 *fegd*: olycksöde

Jag häpnar, fasar, rys, åt bergen stå mig håren,
 Då buller, mord, och brand min' tanka repa up,
 Som stundlig nästan skiedt de näst förflutne åhren
 40 Utaf så mången en oräkn'lig mordisk troppe,
 Ja *Mars* i tiugu åhr hölt liksom slackte måna
 Och wille åhrbarhet med folck och fää utplåna

Ty wil snart hwar och en för *Martis* bussar wämja,
 Och ha hans tjenstefolck, jag troo, för fotetråd,
 Sehn himlen har begynt förbinda det med sämja
 Som krigets hwassa udd så qwäste utan nåd,
 Doch är min för satz ej den skadan til at röra
 Hälst handen är för wek der åt at plåste[r] giöra

En sådan winter bör doch ingens hierta hysa
 50 En sådan kiöld ej gifz i något rättsint bröst
 At deras minne skal af roos helt nakot frysa
 Hwars kroppar swettat blod, när stondom braka löst
 Sitt kiära lif satt ut för faderslandet kiära
 Och fått til byte hem en blodig skiorta bära,

Förtryter derfor ey förnäma, som mig hören;
 At iag det ord, Soldat, mig wågar röra wed,
 Ell ock et alt för stort åtlöje intet giören,
 När J mig nu få se med Knecktar stå i led
 Der iag en *blå Soldat* med swart har tänck't afskildra
 60 Och som en *Pallas* knekt bland *Martis* bussar skyldra

44 *fotetråd*: något som trampas under fötterna

59 *med swart*: med bläckets hjälp

Om ett rätmtigt krig och blodbad är tillåtit
 (Som det i sanning är) så kan ej någon *Stat*,
 Ell' Rijke wara med alt annat nog belåtit,
 Utan på benen ha mång färm och braf Soldat,
 För våldsamt intrång sig at såleds kunna wärja,
 Ell ett fiendtligt land med fog för ofog härja.

En *Abram* modder war med sina raska drängar,
 At tappert hämnas på et ströfwande *partie*,
 Han bytte ut sin Bror för hoptals dryga slängar,
 70 Och wijste han had' lärdt en blottad klinga sij:
 Det efterkommand' lät sig jemwäl ej förtryta,
 Det land ta in med blod, som utaf miölk månd flyta.

Doch den åtskilnad, som emellan nu och fordom
 J folk, i krigmaner och wapen finnas kan,
 Den underställer iag en annan mätmans ordom,
 Hälst slikt egentlig här ej går mit upsåt an.
 Men jag har endast tänckt i korthet til at röja
 Hwad närmast röra kan den blåa swenska tröja

Doch gör blått *Liverie* med lång tweäggad klinga,
 80 På reslig wäxter kropp, med grymmer tagen *mien*,
 Til wara braf Soldat, iag nästan tror, så ringa,
 Som liufig satter färg på lamt förlegat wijn,
 Det skimrar för ens syn, men när, man det har pröfwat
 Findz knapt den starckhet, som et barn skull' kunna söfwa

67–69 *Abram* [...] *dryga slängar*: I 1 Mos. 14 skickar patriarken Abraham ut sina tjänare mot fienden för att befria sin brorson Lot och ta tillbaka stulet gods.
 67 *modder*: hågad, benägen

Ty fordras utaf dem där täncker fahnan swärja,
 Och fram om buskan wil fiendtlig uddar see,
 Ett oförfärat mod, och färmhet i sin wärja,
 Samt stehla armar, som eij genast swiga gie,
 Ja en så stark *natur*, som nögder kan fördraga,
 90 En wärja för sitt bröst, och hungren i sin maga.

Kong *Alexanders* folk i början nästan wahne
 Wid mangel, mer än som wed något öfwerflöd,
 Doch när *Darii* macht tänkt gifwa dem sin bane,
 Då fick en kräslig hop af dem en plöslig dö.
 Man är ju gierna nögd, när man af guld är tung
 Men konst är wara tung af bly, och nögd i hunger.

Slikt målas doch helt täckt för quicka unga ögon,
 Och flychtigt wäsend är det bästa wär^fpatent
 En ung och hetzig blod sig stundom tror förmögen,
 100 Den hetan härda ut som han dock aldrig kiänt
 J hogen kitzlig, fast i lemmar späd och klener,
Trompett och Trummeslag är honom för *Sirener*.

Du som din Räkning gör så lätt bak kaklungmuren
 Lyd nu *Commando* af en fullmachtslöser karl,
 Tänk fast du ryggen teer, är du doch eij förswuren,

92 *mangel*: brist

94 *kräslig*: fallen för vällevnad, luxuös

98 *wär^fpatent*: värvningspass

99 *blod*: person

101 *kitzlig*: hetsig

Så länge fingern du åt fahnan rächt ej har.
 Kom see för roo skull nu uppå de *tractamenter*
 Som en Soldat uti fiendtligt land förwänter

Jag skiöter ej hwad han på egne gräntzor lider
 110 Min tanckar *ordres* ha med knektar rycka ut,
 Och hastigt ta i acht, hwad där Soldaten lider,
 Jag tror, iag kiänner rehn, hur' der månd luchta krut,
 Jag har min näsa ej wid sådant mycket öfwa,
 Ty härdar jag ej ut derstädes länge töfwa

Från wänner, slächt och huus, ja Fäderslandet kära
 Soldaten tar farwäl, och bryter up åt fält
 Och måst af ängzlan tung sin magra ränsel bära,
 Som blir hans örnegott uti et kuhlit tält,
 Ehwart han går ell' står, han bär alt hwad han äger
 120 Dess täcke luftten blir, och jorden är hans läger.

Af starck och tunges *Marche* des fot om qwällen swider,
 Och axlen ömar nog utaf gewäret tryckt
 Ell' är han af den hop, som höga hästar rider,
 Får han sig mindre bry om sin än hästans ryckt
 Från wattu-drickand mund brödbettan ofta taga,
 Och häldre hästens buuk den gier än egen maga

Skal en fiendtlig wärd missunsamt honom pläga,
 Och wörda giästen den han gierna mördad såg,
 Så kan Söldaten då ej trygga go-dar äga

107 *de tractamenter*: den behandling

118 *kuhlit*: kallt

130 Men täncka hwarje stund, at döden är på tåg
 Han lutar kroppen ner at dagens oro sakna,
 Och tör af mordiskt larm snart eller aldrig wakna

En sömnlös natteroo dess öpna ögon lida,
 Då han utsatter står på äfwäntylig påst,
 Des innre mat *Contoir* fast tomt det skulle swida,
 Och yttra wäggarna hel darrand stå af fråst,
 Måst han likwäl stå qwar, ty somnar han ell' wiker,
 Han sehn så somna får, at han om kost ej skriker.

En sträckand tunger *Marche, Aproche* ell' annan möda
 140 Den arma Knekten ej til ursächt får dra an
 Men domen genast blir, ryck ut, *marche* til de döda
 Du, som bland lefwand' folck här intet waka kan!
 Ty när fiendtligt märks, så bör ju larmskott smälla
 När tiufwen nalkas will, måst wakan-hunden skälla.

Af dem iag säijas hördt som knapt om saning fela
 Och uti Krig tjenst swår, sin mästa tid tilbracht,
 Hur' de med yncksamt sedt i sadlen sittia stehla
 Och döda utaf kiöld mång karlar på sin wacht,
 Ja mången slarfwig Kneckt i wintren giet upp anden,
 150 Och stått på posten styf med sin *musquet* i handen.

Kiöld, hunger, nattewak på arbetz brutne kroppar,
 Snart öpna dören för en faslig döde soth,
 Då kneckten häldre såg få offra blodetz droppar

135 *mat Contoir*: magen

139 *Aproche*: framryckning

På fält än pinas nu förutan hopp om boht,
 Där i en koija trång de siuka korswijs liggia,
 Och fåfängt af hwar an nånn *Cur* ell' skiötzel tiggia

När nu min tanckar så hel tygelfritt få swäfwä
 J *durchmarche*, *Guarnison*, *Quarter* och *Campement*,
 Jag ängzlig warse blir, hur' alt månd mot mig sträfwä
 160 Jag får ej äga roo för starck *Reveille* Klang,
Courage wil mig ock ej längre sälskap lofwä,
 At föllja med och see, en slåss, en blodig sofwä

Förskräckte sinnen min! lät Ehr doch ej förfära
 Så aldels, fatten doch et litet hieltemod,
 Min styrka pröfwä eij af tunga wapen bära,
 Mitt kall ej heller är, til at utgiuta blod;
 Ty må wähl ögat fritt få räkna flächtand fahner,
 Och örat höra hur' fiendtligt trumman maner

På widt begrepne fält, som skyar tiockt sig swänga,
 170 *Millioner* hwar mot ann, som då wist lifwet lånt
 Sohlstriman nappast kan bland spitzar fram sig tränga,
 Då bägge *Kanter* gie hwar ann' en bister *front*
 Der's luckor, *linier* förtar mig dammät skåda
 Skarpt brommand, spel och gny wil om min hörsel råda

158 *durchmarche*: truppers [fria] tåg genom främmande land

158 *Guarnison*: trupps förläggning till försvar av en befäst ort

158 *Quarter*: byggnad där trupp förläggs

158 *Campement*: lägerplats

160 *Reveille*: revelj, väckningssignal

172 *Kanter*: pikenerarförband med fällda pikar i en riktning

173 *linier*: truppformeringar på bredden

173 *förtar mig [...] skåda*: Berättaren kan alltså inte se slagfältet och truppernas uppställning för rök och damm.

Doch jag et brakand seer af grymt eldzsprutand drakar
 Bak hwilka mången wil nu wärja egit skinn,
 Fast wederspelet fins när wederparten brakar,
 Som piller utaf jiern och bly gier folcket in
 Krut blixtar dunderar giern, och bly jemt neder hagla
 180 Och hett giordt skienckes in, knall fall i marken ragla

Slik plägning och *Musique* ej allas hierta nöija
 Mång bäfwand önskte sig långt bort i *Thules* wrå.
 Doch står en bredewid, som än har lust at dröja,
 Och med en blottad pamp är modig at gå på,
 När han *Commando* hör til Bröstgång *Attaquera*
 Slut rotar, leder, ut med wärjan, fort *marchera*,

Med blanka spitzer strax hwar mot sin fiend styr[er]
 Af fälte pikar lång hwar ordning späkter står
 Därpå i *front* ell *flanque* med slipad udden bryter
 190 Soldatens hwarje steg utmärcks med röda spår,
 Ett okiändt folk hwar an en mordisk hand tilträcka,
 Och hwar med annans blod har lust at törsten släcka,

Wist lærer döden då på mångens hierta klappa
 När splittrand sammantag med ynkligt mordescrij
 Har luften fylt, at man så plötslig mände tappa,
 På jorden menniskioblod Ach! är eij fasligt sij,
 Hur fältet målas ut med röda strömmand bäckar
 Hwad öfrigt är hel tätt de warma lik betäcka

175 *drakar*: kanoner

177 *wederspelet*: det motsatta förhållandet

188 *späkter*: i ordning, i lugn

Jag modfält darrand står af ynckligt slikt *Spectacel*
 200 Min sinnen al sin tienst nu willja säga up
 Ach! jord, iag tycker det månd wara et *miracel*
 Du tål och bära kan en slik wilsinnad *troup*.
 Ach höga Himmel gif dock en medyncksam achtning,
 Och med en *Partens* flycht du stilla sådan slachtning

Ja flychta giäller när hopp ute är om seger,
 Man föttrens wighet då måst ställa uppå prof
 Så framt för döden man eij wil bli lika feger
 Ell' och sin fiend' bli et kiärt och stådtligt rof
 Handteras illa ja sidst bli en yncklig fånge
 210 Det Swea Barn försöckt i kriget åren månge.

Men hwad för frögd blir där *Triumph Canoner* dundra,
 Knappt *Echo* hinna lär beswara glädie rop,
 Hwem är wäl då så trött han orkar icke plundra
 De slagna kroppar, som sehn wältes i en grop.
 Af diupt inhugne såår Soldaten då wet skryta,
 Och sehn i Giästabud om sina *dater* ryta.

Imedlertid Soldat må du wäl usel skattas,
 Dit wäsend endast har en målad flychtig glantz,
 Bäst du tyckz hafwa nog på stunden alt dig fattas
 220 Dit lif på udden är så wäl til siös som landz
 Dig likwäl stundom tycks, at slita ondt är roligt
 Och du förtienar prijs: skall sådant wara troligt

202 *wilsinnad*: vildsint

203 *achtning*: uppmärksamhet, omsorg

207 *feger*: märkt av ödet

J Krönte hufwud, J Stridbare, Segrand Hiältar,
 Som med et blodigt swärd bracht segren hem uhr strid,
 Jag en för tungger sten på Edra grifter wältar,
 Ehr trötta ben af Krig eij sofwa få i frid
 Om stora *dater* Ehr eij utaf mig berömmas,
 Af död och lefwande jag må til döden dömmas,

Utländske kiämpar jag behöfwer eij upleta,
 230 Ach! kund' iag häfta in et blad i Giöthars krantz
 Det blefwe alt för långt upräkna hwad de heta,
 Och tällja spåren som syns qwar af deras glantz
 När mäst iag hugse är der's lof til Stiernor häfwa,
 Månd deras *dater* diupt min tankar nedergräfwa

Du tappra Tolfte *Carl*, (med wördnad jag dig nämner,
 Dit dyra minne med mitt lif iag lämna wil)
 Dig som ett mönster af en hielte fram jag lämnar,
 En Kung, du led hwad en gemen månd höra til
 Bland eld, rök, skott och brak, bland *bomber* och *granater*
 240 Du spetzen altid bröt framföre din' Soldater.

Du sielf ditt lärda lof med röda Runor ristat
 I mångt fientligt bröst, dem giord har i förwahr
 Mång trogen gammal kneckt, som dina slag bewistat
 Wet än berätta hur din andetid du skar
 Din blodig klinga han med tårar nu dock sköljer
 Och sina diupa ärr med afskiedzpass behöljer.

233 *hugse*: hågad244 *andetid*: skördetid

Doch grymma *Mars*, iag för dit sällskap ändtlig fasar,
Bellona til dit wåld jag nu en läda får,
 Jag kan ej länger see, hur mordiskt du framrasar
 250 Den troget tienar dig, du gör til slachtefår,
 Arbeta, swälta, slås, lif, arm, ell' ben at mista,
 Måst han sig ställa för, ja tigga til det sidsta.

Jag nekar likwähl ej at mång' från slag och byte
 Helbregda gådt, och bracht med sig en rikan såld
 Man ser doch flere med ett grymt förfärligt lyte
 Gå kring, och nöja sig med magert underhåld
 Förfarenheten slikt intygar på de fläste
 Som det fått til *faveur*, at de blitt ynkligt qwäste

Slikt äfwentyr med skiähl nu ändlig hos mig wåller,
 260 At *Regement Squadron*, och *Compagnie* iag skyr
 Om afskied likwäl först i ödmiukhet anhåller
 At jag ej må ses an för dem, som fahnan flyr,
 Den slikt sig företar från faderslandet stänges
 Ell uti närmsta träd af Rumormästarn hänges.

Höglärde, lärde flok, Ehr hörsel jag missbrukat
 Med hårdt et kneckte *larm*, ty ber jag om *pardon*,
 Likt en Soldat, som för sin fiend under dukat,
 Jag sielfwär warit har et ostadt tienste hion
 Utaf den digra *Mars*, ty lät Er ej misshaga
 270 At jag här medelst tänckt från honom afskied taga

264 *Rumormästarn*: titel för militär befattningshavare med polisiära uppgifter
 268 *ostadt*: ej städslat, ej anställt

Far wäl far ewigt wäll, *Mars* med Soldate wäsend
 Jag Himlen ödmiuk ber, han dig til fånga tar,
 Ty bätträ duger nu, jag tror, at bli beläsen,
 När Swea uti roo de grönskand' Palmer drar
 Gud låte sådan wäxt kring skydda våra kojor
 Gif *Pallas* ledig hand, slut *Mars* i hwalf och bojor.

Befästa *Pindum* wår med mer än dubbla wallar
 At han ej mera torf befructa någon storm,
 Lät alt til intet bli hwad man fiendtligt kallar
 280 At enhet wara må stedz wår Regerings *Form*.
 Dem som på *Parnass* högd et lärdt *Commando* föra,
 Wälsigna, jämte dem som sådant lydigt höra

I Hieltar, som ej blygs, at nämna Ehr Soldater
 Och med Soldate mod upwägen hwad är swårt,
 Tro sielfwa tiden ej förgieter Eder *dater*
 Jag sielf at lefwa med Ehr wördnad glömmet bort
 Men siunga Edert prijs ej spisar bondegiga
 Som en *Poët* har sagt, ty är mig rådligt tiga

274 *Palmer*: fredspalmer

278 *torf*: behöver

281 *Dem som [...] Commando föra*: Uppsala universitets professorer

282 *dem som [...] lydigt höra*: studenterna

287 *spisar*: tillgodoser

Staden Åmåls och des Inbyggares Beskrifning.

Upp, upp du feta Dahl, och see med öpen Syn
 Hur skrinna Staden din i sielfwa fetman flyter
 Ty hwad gör åkren feet, det här slätt intet tryter,
 Hälst sielfwa grunden mäst består af bara dyn

Ja merndels alt omkring bewärd med fulan mur
 At näplig grisar tre skull *Breche* derpå stöta,
 Hälst Stadz *Milicen* skull' med *Barditzaner* möta,
 Och wåga lif och blod mot slika skade diur

Doch sij et dödligt folk betänksamt däri giordt
 10 At de förordnat til sin dödlig[he]tz betrachtan
 Ett *Golgatha* så högt, at wida Stan kan achten,
 Fast slikt wälträffat råd hel ringa wärkan sport

Du sielfwer blanka wåg du *Wener* mer än wän,
 Jag undrar hur du kan din blanka famn utläna

FÖRKLARINGAR

1 *Dahl*: Dalsland

2 *skrinna*: magra, klena

5 *bewärd*: befäst

9 *betänksamt*: med eftertanke

11 Skalden syftar på Galgberget, nu Kungsberget, i Åmål. Den satiriska meningen är alltså att alla i Åmål genom den närbelägna avrättningsplatsen påminns om syndernas och brottens straff, men att detta knappast gör något intryck på befolkningen.

Til en så sölig ort, at sig der af betiena,
Och att när stan blef bygd, du strax eij skölden hän.

Neij den, som dagligt bröd dem ondom jemwäl gier,
Han och födzmedel satt uti rof foglars näste,
Här är et fiske, som är ett ibland de bäste,
20 Föruthan segelfart, och födekrokar fler.

Men jag för länge står på Galgebergetz topp,
Jag måst nu ner i Stan fast han mig än syns blöter
Nog seer jag, at min fot jag eij mot stennen stöter,
När gyttian höllja kan en halfwer häste kropp.

En täck och stilla flod jag ser doch tåga fram
Som en så oren ort med klara droppor skölljer
Hwar öfwer hon hel tyst och sorse Wänärs bölljor
Beblandar med ett slikt ohälsamt Kööpstakram

Ett torg wid samma flod, som liknar mer än pöhl
30 Där swinen plägar ha sin bädd och blöta läga,
Än sådan platz där folk *Commerciën* öfwa pläga
Dock hwad behöfwes torg där endast säljas öhl

Du gamla stålta *Rom*, som så med Rådhus skröt,
Förlåt jag måste här mot wiljan rådhus nämna
Ett skiul, som bättre man, åt boskap måtte lämna,
Justitia fohr bort, ty hon det högt förtröt.

16 *skölden*: sköljde den

27 *sorse*: sorgsen

På Stadens wackra torg det hus til prydnad står,
 Des ruttna väggar gie kring om så mörka skuggar,
Justicen kikar ut i fönsterlösa gluggar
 40 Och klagar, at hon här så ganska illa mår

Ett rum dock under är, som tämlig håls wid macht
 Med ny besmidder dörr, fast mächta trång och liten,
 Ett nyttigt *Logement*, som främjar Stadz*Profiten*
 Ty mången stackars man sitt rus der nederlagt.

Hwad skal jag säga mer om hela wackra stan,
 Som konstigt späckad står med Kål och hampetäppor,
 Här står ett rutit huus, där land till några skieppor,
 Och som en krypand orm så rak är gateran.

Hwar annan koiija står til nederfall på språng,
 50 Kring torget syns mäst blindt förutan något fönster,
 Ty borgarn tager här utaf sitt rådhuus mönster
 At flugor, sohl, och luft må ha sin fria gång

J obetänkte Folk, som slika ugglebo
 Besitten, Gifwe Gud, Ehr ingen wärre gäste,
 Än ugglor här uthi Ehrt fula drakenäste,
 Men fruchtan wärtdt, en wärr I hysen än I tro.

Jag har än här ej hördt en enda mänskiomund
 Den icke genast wist den onda andan mana,
 Ja späda barnen ha insupit samme wahna,
 60 Och nämna satan rent förn de Gud stafwa [kund]

48 *gateran*: gaturaden, husraden

Igenom swordom drifz ju Eder Handel all,
 Ty måste barnetz mund aldels Gudz lof förwandla,
 Ju derfor at det kan til fadrens nöije handla.
 Hur tro I då, at Gud Ehr näring främja skal

En poiike, som ännu knapt lärdt sitt faderwår
 Ell' nånsin lärdt, hwad a hwad b hwad c betyter,
 Han fuller, som en gast, i mårrebyte rider,
 På qwickedrag, spatt, och skinck han mycket wål förstår,

Hwad är för ämbetzman, som här en half ör tient
 70 Den icke färdig är på stunden att upsupan,
 Han jagar gård och grund på lyckten genom strupan,
 Ty hwad med synd blir tient, med synd blir mäst förwändt

Min fiäder ledsnar nu wid ämnetz skröplighet,
 Jag sielfwer wämjar och blir aldeles magesiuiker,
 Hälst här i Staden fins eij heller torgeruker,
 Som bränwijn sälja plä til magens torftighet.

68 *qwickedrag, spatt, och skinck*: hästsjukdomar: kvickdrag (andnöd), spatt (sjukdom i hasleden) och hälta

71 *på lyckten*: slutligen

72 *förwändt*: förlösat

74 *wämjar*: wämjes, mår illa

75 *torgeruker*: torgkärningar

76 *torftighet*: behov

Visor

6.

Si så har man stundom fog,
Kärlek *Nectar* kalla,
Stundom åter orsak nog,
Nämna för en galla,
När han med vår önskan är,
Är han owerderlig,
När han åter är *contrair*,
Tå är han nog beswärlig.

Ach hwad öfwerflödig nåd,
10 [Lyckan mig] tå tedde,
tå af skönhets slicht förråd
han för mig utbredde,
som du wärdigt äga månd
skjönaste *Celinde*
tu kan göra hjerte råhn
hos alla intet blinda

Är tå under om iag har
Äfwen mig infunnit
Ther på tin skönhets *Altar*
20 Som mång' hiertan brunnit
Ja *Celinde* om tu wil
Rättwist om mig dömma,
Måste jag ej neka til,
min ådrar för tig töma

V I S O R

Dina bojor warit mig
En oskattbar prydnad
Thet mig hugnat hiertelig
Få tig wisa lydnad
Om tin blida *mine* igen
30 Har iag högre skattat
Än som alt thet dyra lijn
Wår jordkrets innefattar.

Men ach har nu himlens hot
Eller ödets domar
Alla, min lycka satt mot
Sina fasta bomar
Anting' [har] jag ödet wrångt
från *Celinde* flutit,
Eller är hiertat thess för trångt
40 och hon har mig förskutit

Är tå så, som jag wäl ser
At jag är förglömder,
Hwem är tå olycklig mehr
Fast til döden dömd
Har min Kjarleks öfwerdåd
Gjort mig sjelf förstötter,
Ach så un mig tå then nåd
dö för tina fötter.

FÖRKLARINGAR

31 *lijn*: möjligen metaforiskt för vackra kläder

46 *förstötter*: krossad

V I S O R

Ty så mycket hållre dör
50 Och min dom sjelf säger
Än jag nånsin ser ell' hör
Någon an tig äger,
För tå skall mitt trogna blod
jordens plantor nära,
Än en an med öfwermod
Titt hjerta skulle bära.

Men *Celine* dig betänk
Fast tu äger wälja
Ach mig nådigt lifwet skjänk
60 Kan skje dig tör qwälja,
At en flyktig tu uphjelpt
Men then trogna slafwen
Som war oförfallskat stielpt
J förtid ner i grafwen.

La fin

7.

Nyligt när
 jag blef kär
 i en täcker fänta,
 Blef thess slaf
 och knap draf
 Kund af henne wänta
 Fylde älskog sinnet opp
 At jag wart helt tommer
 uti skinnet och min kropp
 10 lik en lokad hommer.

Sjuk *Amour*
 fick dock *Cur*
 Af half kjäre *miner*
 Ty ock jag
 had' förslag
 På the *mediciner*
 Som mig min korta tid
 Hjelpa skull till hällsa
 Men min mun här war för wid
 20 Tå jag tänkt mig frälsa.

FÖRKLARINGAR

3 *fänta*: flicka

5 *draf*: kreatursfoder

10 *lokad hommer*: Svårförklarligt: »loka« kan betyda »sloka« och »homma«
 »ryssja«. Hur som helst mår dikt-jaget inte bra.

V I S O R

Såleds let,
sang och gret
En som lät sig tyckia
Wara Karl
fast han war

Transsumpt af en Kryckja

Ett *extract* af *mimatur*

af en horn[lös] Bässe

Hwilken dumer aldrig skyr

30 Wäggen med sin giässe

Har tu så

låtit rå

titt werlibte griller

Det du wist

tu förlist

[förlorad text] [blott willer]

[Ei!] så tänk ditt samwetz två[ng]

ynksamt jag beklager,

Låt nu leda tig med stång

40 uti all tin dagar.

La fin

26 *Transsumpt*: transumt, här: bestyrkande; sammanfattning

26 *Kryckja*: stackare

27 *mimatur*: efterbildning, härmning

28 *Bässe*: bagge

33 *werlibte griller*: förälskade inbillning

37 *[Ei!]*: svårläst; kanske interjektionen »Ej« som uttrycker klagan

39 *leda tig med stång*: syftar sannolikt på den halsjärnsförsedda stång med vilken en fånge leds

8.

Fru *Venus* med poiken *Cupido* den blinde
Som sårar och bränner fast icke med krut
Jag aktar mehr inte din skott de geswinde
Mitt ståhlsatte hierta nu manar tig ut.

Det synes wäl nesligt för karlar at mana
ut qvinfolk och poikar til enviges kamp
Men brinnande harmen ej i mig kan stanna
Förn blinde *Cupido* fått skåda min pamp.

Mitt ståhlsatta hjerta och slipade klijngan
10 Jag hoppas the biuda til sticka tig starr,
Jag ängslar mig inte du syftar på bringa[n]
Bespottar mitt wapn jag kallar tig nar[r.]

Fru *Venus* din skönhet slät intet mig blidka[r]
min wredaste upsyn jag sätter tig mot
dit bröst som sin mäktiga rörelse idkar
jag wil thet ej röra en gång med min fot.

FÖRKLARINGAR

3 *geswinde*: snabba

8 *pamp*: värja

11 *syftar*: siktar

V I S O R

Så kläd tig i siden, ell' pryd tig med pansar
Slät intet jag aktar jag står här beredd
Jag fructar *Cupido* titt hufwud lär dantza
20 Kryp håller bak *mamma* at tu ej blir sedd.

La fin

Hwem utaf tro och redelighet,
 Eij minsta prick i hiertat wet,
 Den bord' med falskhet man bemöta,
 Men en som med al ährlighet,
 Begynt och fullfölgt kierlighet,
 Är samwets synd ur brädet stöta.

Celine gjorde tu mig såt,
 På thet tu sen skull le ther åt,
 at tu ett ehrligt hierta giäcktat,
 10 Tänk at then ährbarhetens glans,
 Som skolat pryda mäst tin krans,
 dit lätta sinne har befläckadt.

Ditt wäsänd som mig förr så bann,
 det med förtret iag nu ser an,
 Liksom en wicklad wäderflagga,
 Min hog är af al wördnad tom,
 För sådan roos hwars täcka blom,
 Wil ewigt hysa törne taggar.

Så uprin mulin steds then dag,
 20 På hwem iag fick till tig behag,
 Ja ur *Calendren* bli utplånad,

FÖRKLARINGAR

13 *bann*: band15 *wicklad wäderflagga*: vikt vindflöjel

V I S O R

Förr kiärligt iag påtänken tig,
 För må al kiärlek uti mig,
 Befinnas kyld, förqwäfd och dånad.

Du wet iag älskat dig så högt,
 at sinnet mitt eij funnitz nögt,
 utan at på din täckhet tänka,
 den wänskap iag tig en gång swor,
 Jag aldrig ryggat, neij iag tror,
 30 Skiönt tusend' swärd ha ant mig blänka.

Hwad motgång mig har kunnat händt,
 Skiönt ödet sielf sig mot mig wändt,
 Jag nögd med tig båd' dödt och lefwat,
 Din wänskap emot werldzligt alt,
 Ja gull mot [mull] stedz hos mig galt,
 Så hårdt din kierlek mig inwefwat.

Hwi kom du slickt eij doch ihog,
 Förän den räf i barmen låg,
 Då aldels fritt på rymder släpte,
 40 Kom tig eij för tin lofwen söt,
 För än du den oskiäligt bröt,
 Och så hwar ährlig ådra täpte.

Men tro det slik en lumpen korg
 Hos mig eij gör en gång den sorg,
 Som kommer mig om [flor] at drömma,

30 *ant*: kanske: tyckts

39 *på rymder*: sannolikt: på rymmen

40 *lofwen*: löfte

42 *ådra täpte*: källa alt. ådra stängde

VISOR

Jag gläds at du i så god tid,
wist hwad hos tig låg gräfwit nid,
Thet man ej mer kan tig berömma.

Om emot wiljan tu mitt namn,
50 Dig minner på, hugkom den famn,
Där iag med bägges nöije legat,
Lät ej din mun mig nämna ty,
Kan skie han skulle tå dra sky,
För det han wid mins nalkand tegat.

Adieu men giäs doch intet opp,
För tu bedragit har mitt hopp,
Tro tig ej inlagt någon ähra,
Ditt minne iag nu flycktigt gör,
ut ur min hog och aldels tör,
60 Förswärja tig ej mehr begiära.

Amen. Finis. Amen.

53 *dra sky*: bli rädd

60 *Förswärja*: avsvärja, förkasta

61 *Amen*: lät det så ske

Ach hur hiertlig är iag glad,
 Jag fått hissa ankar,
 Och nu segla just gerad,
 Fritt med mina tankar
 Fort fort, från den ort
 Deräst iag med ängslan sporadt,
 Hwad wid älska wankar.

Älska warit förr min frögdt,
 Skiönhet, lif och värma,
 10 Doch iag sällan fans förnögd,
 Men med griller swärmar,
 Ach! Ach! Knapt stor tack,
 Fick iag för alt mit omak,
 Som iag nu må härma.

Kiärleks rätta öfwerskrift,
 Är ett liufligt häckte,
 Där min spis war sött förgift
 Dän min skiönhet räckte,

FÖRKLARINGAR

3 *gerad*: rakt fram15 *öfwerskrift*: emblem17 *förgift*: gift

V I S O R

Qwal, qwal, utan tal,
20 Ligga krank i slikt *spetal*,
Förwett til mig wäckte.

Men de boijor ä som strå,
Banden spinnelwäfwär,
Sen förnuftet har fått rå,
Båd' med hog och näfwär,
Band, band, fly min hand,
Ty där hänger wid en brand,
Som wid *Simsons* räfwär.

Nu en lycklig resas skål,
30 För min *Philis* söta
För des fångsle iag eij tål,
Längre gie huusröta,
Dö, dö, älskogs frö,
Lef min *Philis* wäl, *adieu*,
Jag wil frihet möta.

20 *spetal*: hospital, sjukhus

21 *Förwett*: troligen längtan efter förändring

28 *Simsons räfwär*: Dom. 15:4–5. Simson tog trehundra rävar, band bränder vid deras svansar och tände eld på dessa. På så sätt brände han upp filistéernas säd, vingårdar och olivträd.

32 *huusröta*: ersättning för försämring av upplåtet hus

*En wisa skrifwen tå Ryssen hade
bränt up Gefle stad 1719.*

Så fordrars än mång tusend röda droppar,
Jag fasar wid at nämna menskioblod,
Som tappas sku af blotta Swenska kroppar,
At kyla ut Guds wredes brinnand mod,
Och släckia så then skywärts brinnand' låga,
Som swenska laster grufsamt andat opp,
Tror tu ej än at herren spändt sin båga,
Tu säkra siäl, så se på Ryssens *tropp*.

Tu Swenska jord, som Giötha Kiämpen burit,
10 [förlorad text] -gnas blod,
Se hwilken hop mot tig sig sammanswurit,
Och på tin botten gå med swärd och lod.

FÖRKLARINGAR

En rysk galärflotta härjade den svenska Östersjökusten 1719. Östhammar och Öregrund brändes. Mellan 1 och 3 augusti genomfördes anfall mot Gävle som dock slogs tillbaka. Innan ryssarna avseglade brändes alla gårdar på Limön utanför Gävle, samt Engesberg, Kullsand och Gröndal vid Gävlebukten.

Av Johan Gustav Hallmans sorgedikt över Risell (nr 63), framgår att Risell vid slutet av det stora nordiska kriget — alltså när den här dikten sägs ha skrivits — stod i begrepp att gå ut i kriget.

5 *skywärts*: mot skyn

6 *andat opp*: skörda

V I S O R

Gräshoppor som *AEgypten* fordom frätte,
 Dem ock af sion frambrakte östanwähr
 och blefwo ej af landets gröda mätte,
 Wor' näpplig fler än Ryssens grymma här.

Är thet nu slutit ut i högsta rådet,
 At Giötha bloden all skall tappas ut?
 Så skall nu tå thet Swenska öfwerdådet,
 20 Omsider nå ett så förfärligt slut?
 Ach! sku wi nu *marteras*, ryckas, släpas?
 Af Ryssepiskor gislas, pinas, slås?
 Och ändtlig sidst af Ryske wäblar dräpas?
 Ell' drifwas bort som fä? Gud nåde oss.

Ach! Herre kan titt faders hierta lida,
 At tina barn the skola utstå slikt.
 Swår synd hon nekar tig wäl för oss strida,
 Men lät tin nåd dock hafwa öfwerwickt.
 Ach! Herre hielp, rätt nu gie wi förlora,
 30 Tänk doch wi nämnas efter sonen tin,
 för ett titt ord kan thenna hopen stora
 Af swenska bottnen fly som fin för win.

13–16 *Gräshoppor*: Herren låter gräshoppor plåga Egypten, vars farao inte vill tillåta Moses och hans folk att lämna landet (2 Mos. 10). Gräshopporna kommer med en östlig vind, ett »östanwähr«. När farao erkänner sin synd låter Herren en stark västanvind blåsa gräshopporna i Röda havet.

23 *wäblar*: underofficerare med ansvar för ordning och bestraffning

32 *som fn för win*: sannolikt »som flygfån för vind«

V I S O R

Ty lät oss nu i endräkt, suck och böner,
Förbida Herrans satta hielpestund,
Och medlertid som Giöthars äckta söner,
Biu till at wärja Giöthars H[elga] grund,
Doch aldels ej på egna krafter drista,
Wi få wäl mod men intet högmod ha.
Wårt harnesk kan för minsta udden brista,
40 Om Gud ej täks med oss i hären dra.

Af Giötha blod hwem äger droppar warma,
Nu följ med och ware ej försagd,
fast Rysk och danske klingor om oss larma,
Slik hop är förr af Gud wäl underlagd.
Med Guds hielp lät vår lösen thetta wara
Som förr wid *Narva* emot Ryssar
[förlorad text] wäg skal fara,
Hielp Herre Gud [förlorad text]

*Då friden slöts mellan Sverige och
Dannemark 1720 gjordes thenna wijsan.*

Ängsliga Swea aftorka tin kinder
Uplyft tin ögon til bärgen och se,
Huru tin hielpare såren förbinder
Wil, efter gråt, tu äntlig må le
Lät tå tin frögd ej af yppighet smaka
Jcke oss ack! Herre sej
Utan titt namn allena wi tacka
Ty tu ewigt wredgas ej.

Fridförsten sielfwer som felen försonar
10 Och emot fiendskap fiende är,
Emot the nordiska långt lysande *Cronor*
Som snart förmörktes af rök och gewär
Blidaste himlen ej wille tilstädja
Norden råma mehr af blod
Ell' at vårt Swea skull' aldels bli swedja
Fast thet i full låga stod.

FÖRKLARINGAR

Titeln *friden*: Freden i danska Frederiksborg undertecknades 3 juli 1720. Den
hade undertecknats av Sverige en månad tidigare i Stockholm.

5 *yppighet*: övermod

14 *råma*: lukta rått av fukt

V I S O R

Friedricar mäktige *scandiens* dråttar
 Milde i friden och tappre i strid
 Fegde mer intet til lands ell' på flåttar
 20 Sluta en ewig oryggelig frid,
 Frid så i namnet som hiertat de bära
 Herrans smorda grannar två
 Ett namn en båtna, en Gud och en lära
 Tänk hur' enligt thet lär stå.

Giöthar och Nordmän som wälkomna giäster
 Få nu besöka, bemöta hwar an
 Ej som tå solen wår nedgick i wäster
 (Dråpliga *Carol* iag glömma ej kan)
 Ach at ock sämjar uppå andra orter
 30 Kunde sitt inrymme få
 Utan swärdsuddar och blodiga siorter
 Fast ej alla önska så.

Medlertid glädjoms wi större och smärre
 Öfwer wår gyllende frids morgonrahn[d]
 Tackom then milde, allrådande Herre
 Som kunga hiertan har uti sin hand
 Fridförsten först och sen *Friderick* wi wörde
 För så högt åstundad ro
 Himlen wäl låter oss framdels bli hörde
 40 At wi ock få Ryssar tro.

19 *Fegde*: fejda, strida

23 *båtna*: båtnad, vinning. Båda kunganamnen innehåller ordet »frid«.

30 *inrymme*: husrum, bostad

13.

En wisa.

Du dundrand *Mars* halt, halt
Byt pukor och *trompeter*
Je wärjan öfwer alt
Lägg ned gewähr *Musqueter*
Gif achtning til sitt å!
Släpp hästen straxt åt skogen
Ell' låten gå för plojen
Skjönt wor' han apelgrå!

Ditt blodiga *Standar*
10 din snart halfruten tälter
Och annat hwad tu har
på tina wida fälter
Ryck in och lät det sen
Bli någon an til nytta
Af *compamentet* flytta
Ty wintren synes ren!

FÖRKLARINGAR

5 *sitt å!*: kavalleri-ordern »sitt av!«

15 *compamentet*: kampementet, en militär lägerplats

V I S O R

J bondens koja gack,
war höflig snygg och nätter
Bruk intet sådant snack
20 Som när tu fik *Poletter*
Häng af alt titt gewähr
bak bondens skorstens-murar
Skielm som thet mehra skurar
Swär såleds när tu swär

Remtyg mundering blå
är sliten blodig sönder,
Tag Wallmars jackan grå
och bälte tu som bönder
Ryck stöflar, sporar af
30 Af hatten sprätt *gallonen*
Gör såleds af *Dragounen*
En Bonddräng styf och braf.

För handgrep med tin plit,
Pistohl, Karbin med mehra,
Lägg an tin hog och flit
Rätt lära *exercera*
Med lijn slaga yx
På logan lustigt dundra
Slikt härja land och plundra
40 Slikt mycket bättre tyks.

20 *Poletter*: inkvarteringssedel, skriftlig anvisning av bostad

27 *Wallmars jackan*: vadmalsjackan

V I S O R

Lär häldre hugga wed
Än stympa menniskio kroppen
Håll [reda], ordning, led
bland slättekarlars *troppen*
Så får tu natteroen
Du slipper stå på påsten
Och titt i brist af kosten
Be magen om *pardon*

Så gack och ewigt blif
50 J winterqwarter stilla
Lät bli så mångens lif
Så plösligt at förspilla
Twät af tig blod och krut
Så blir tu nätt och snygger
Tu är så grym och stygger,
du skrämmer barnen ut.

Men af tin sablar hwass
Som ännu för oss blänka
Syns at på afskeds pass
60 Lär tu fast litet tänkia
Du dundrar som en bäst
Som tu war yhr af swimmel
Ach kom tu blida himmel
Tag bussen i *Arrest*.

62 *swimmel*: Ogräset dårrepe som ger yrsel och störningar i centrala nervsystemet.

Dinas påminnelse til alla förwetne Mör.

Siunges som then bekanta *Dinae* Klagewisa, som ock
bör wara wid handen tå thenna siunges eller läses.

Se här förwetne Mör, se *Dinas* tåre-lägell,
ther i hon pressat ut the skäm-[förlorad text]
Krantzen sned är stött se t[u] i thenna spegel,
Ell' om hon aldels mist then bloma hon har haft.

Tro *Sickem* lefwer än bland *Adams* fräcka söner,
hwars fingra klija titt åt *Dinae* systrars krants,
den åtrås aldra mäst, som högst blir skattad skiöner,
Thess nätta foht syns hälst i *Dinae Contra*Dants.

En mager stulen kyss os[ky]dighet ursäktar,
10 thet tycks nu liten winst men a[lt] för klen förlust.
Doch hetan läskas ej af söta läppar[s] *Nectar*
Thet tänder blode[t] mehr och lemnar hiertat tiust.

FÖRKLARINGAR

Dina var Jakobs och Leas enda dotter. I 1 Mos. 34 berättas hur hivén Shekem våldtog Dina och sedan ville gifta sig med henne. Jakobs söner Simon och Levi tar emellertid en blodig hämnd.

Titeln *förwetne*: nyfikna, vetgiriga

Titeln *Dinae Klagewisa*: Olof Wexionius »Den klagande Dijna«, som inleds
»Förkränkta Dijna, tänk«. Angående melodin se inledningen.

1 *lägell*: lägel; kärl

5 *Sickem*: Shekem

VISOR

Hwem wet i wäna Mör om edra hiertans grunder,
som flintors hårdhet ju tycks stundom öfvergå,
Om the ock ej gie eld, som fångs i hetsig tunder,
När kiärleks härdad kyss Er klippor stöter på

Den sköra faklan fådt then skiära lampan blanda,
Slår wädelds låga ut ur ögon mun och famn,
hwars släkning sökes i thet diup, ther många stranda
20 Då seglen han har tyckt sig stryka i god hamn.

Så står then dyra skatt, hwars värde aldrig wäges,
Jag menar Jungfrudom i slikt ett äfwentyr,
och beswär innom så swaga bomar äges,
Ja låss then kitslig dyrck med ringa möda bryr.

Hwem slikt en gång förlist, the mehr ej sammansamkar
Thet ärfwes b[l]ott en gång men wärfs på intet wiss
Han kan ej lösas in med alla pärle-bankar,
Dock ligger stundom fahl för ett så lidligt priss.

15 *tunder*: fnöske

17 *sköra*: liderliga

17 *skiära*: skära; rena

20 *seglen [...] stryka*: ta ner seglen

24 *låss [...] möda bryr*: kanske »sveckfullt narras den kättjefulla mannen med att följderna är obetydliga«

24 *kitslig*: lystna, kättjefulla

25 *förlist*: mist

25 *sammansamkar*: sätter ihop

28 *ligger [...] fahl*: är till salu

28 *lidligt*: billigt

V I S O R

Ty synes rådligst fly then klådan som så sårar,
30 Fast början kitslig är blir sweda dock thess slut,
Om man af *Dinas* qwahl och *Jephtae* dotters tårar,
Med [i]ngen enslig gråt har lust [förlorad text]

30 *kitslig*: munter

31 *Jephtae dotters tårar*: Jefthas dotter förekommer i Dom. 11:34–40. Jeftha lovar Herren att om han vinner seger över ammoniterna skall han offra det första han möter när han kommer hem. Det blir hans enda barn. Offret skjuts upp två månader eftersom Jefthas dotter vill sörja tillsammans med sina väninnor att hon behöver dö som jungfru. I Bibeln (1703) säger hon att hon vill begråta sin »jungfrudom medh mina leksystrar«.

En wisa.

Mig hände nyss när jag helt trött,
 Had' somnat in och snarkte sött,
 Sen jag then hela dagen
 Arbetat båd' till siös och lands
 At finna willbråd någonstans
 Men blef theri bedragen.

Då bäst jag drogs med *Phantasie*
 Och annat slikt Jon Blunds *Partie*
 Kom mig i drömmen före
 10 Hur jag beprydd med blåa klär
 Gick nu i *march* drog korsgewär
 War karl om knapt 2 öre.

Dock gick jag styf och drog mitt kors
 Med högmod, ty jag nu *parforce*
 Min lycka skulle twinga
Musetager swart' men kappa rö
 Öhrhänge, hatten på *Mon Bleu*
 En lång förfärlig klinga.

FÖRKLARINGAR

14 *parforce*: till varje pris17 *Mon Bleu*: svordom

V I S O R

Då i en slik ansenlig *form*
 20 Jag tågand kom war lik vår stor[m]
 Mig tyckte dermed kunna
Charmera hwar en flicka som
 På mig sitt öga kastat om
 skönt hon had' tänkt bli nunna

Då blef jag wars' bland andra fler
 En flicka som war fager mer
 Än någon annan fänta
 Thet war then jag mig walde ut
 då jag än war en liten Guht
 30 Och hon en liten gänta.

Då hon mig ser i synen an
 Thess täcka ögon genast ran
 Af ynkan, harm och glädie;
 Af ynkan ty hon såg mig tå
 Som får til slakte-bänken gå
 Belagd med blindhets kädja.

Af harm at hon än war bewekt
 Til kiärlek af en lidlig knekt
 Som slikt war intet wärdig
 40 Af glädje likwäl at hon såg
 Then städs i kiära hiertat låg,
 Jag war ock genast färdig

20 *stor[m]*: troligen reguljära militära trupper eller elitförband

29 *Guht*: pojke

38 *lidlig*: usel, ringa

V I S O R

Til gråt, ock så på lipen drog
At skiägge waxet skada tog
 Af kärleks heta tårar
Jag tör mig näpplig minna på
När hiertat mitt sig rörde tå
 Thet nu mitt sinne sårar.

Heroisk och grym jag rätt nu war
50 En ånger nu mitt hierta tar
 [förlorad vers]
Hwad skulle i thess hierta gro
Som iag så rundligt lofwat tro
 Men ach! jag hållet inte.

Jag såg nu dock thes tårar an
Och märckte några ther iblan
 Som tycktes wara blida
Nu önskan fick ett annat namn
Hwar annan tog' wi strax i famn
60 Med glädje tårar strida.

Dock icke just på stunden strax
Förrän thet äntlig blef så dags
 At jag slapp af *paraten*
Då niöt jag thenna fågnad först
Hwar til jag haft en långlig törst:
 Nu wakna tå Soldaten.

V I S O R

Omilda Jon twi skiäme tig
 Hwi unde tu ej längre mig
 Ett så oskyldigt nöije
 70 Så liuflig, söt och kärlig ro
 Årankan ther af mån nu gro
 J sinnet utan löije.

Wår Sol 3 gånger giordt sitt tåg
 Sen fångne solen min jag såg
 Ach! hwad för tid war thenne
 Ja nätter tusend 95
 Ej någon natt af alla them
 [förlorad vers]

När lyckan thet nu ämnat had
 80 Och fågnan stod i högsta grad
 Lät mig olyckan wakna
 Så går thet med wår fågnad här
 Bäst som thet tyks han hetast är
 Så mån man honom sakna

Tu täcka siäl lef ewigt nögd
 Jag önskar tig nu ständig frögd
 Ej blotta falska drömmar
 En ständig fågnad tu förwänt
 En ständig trohet tu mig länt
 90 Jag tror ej tu mig glömmar.

73 *Wår sol* [...] *tåg*: Det har gått tre år sedan jaget sist såg den älskade – sin
 »fågnasol«.

88 *förwänt*: väntat, sett fram mot

16.

En morgon wisa
siunges som N: 174 el[e]r 45 i *Psalm*:boken

Tig som lius och mörker stiftat
Liussens fader ware lof
Som i lius nu mörkret skiftat,
och mig hugnad men iag sof,
för all mörksens makt och fahra
med en himla hieltars skara.

Han som *Jsrael* bewakar,
mig med nådigt öga såg,
när min lede wedersakar',
10 tänckt mig mörda ther iag låg,
then mig täcks i waggan skydda,
wende fahran från min hydda.

Herre undt mig roligt sofwa
Jntet ondt har mig förskräckt
Herren ware mycket lofwad

FÖRKLARINGAR

Titeln N: 174 el[e]r 45 i *Psalm*:boken: Hänvisar till 1697 års Koralbok. Nr 174 är
»Thenne är then store dagen« (nr 112 i 1819 års psalmbok) och nr 45 är
»När jagh nu min böön utgiuter« (nr 264 i 1819 års psalmbok). Om melo-
din se inledningen.

4 *hugnad*: tröst

4 *men*: medan

V I S O R

Som med hälsan mig upväckt
up mit hierta at berömma
Herrans hiertelag det ömma.

Hwad är menskian, Herre kiär
20 at tu then i minnet har.
Hwad mån meniskiobarnen är
at tu än then wårtnad drar
Du som jäst så stor och mächtig
och af ewighet så prächtig.

La fin

En wisa.

Nu mitt *Phantasie*
 Du och iag skal bli,
 Sworna wänner och i dag slå ett *Partie*,
 En under sällsam Bond-*Caprise*,
 Twert mot det franska wis,
 En löijelig grill,
 Jag nu bruka wil,
Curialien iag eij är bunden till.

10 Jag mig putssa skall,
 Som jag nyss gått wall,
 Eller nu på stunden kom ifrån bondens stall,
 Med *aethiopisk* hår skiön
 det bräckeliga kiön,

FÖRKLARINGAR

Visan finns inte bara i handskrifter utan är också tryckt i ett anonymt skillingtryck. På dess titelsida anges att den »Siunges under sin egen liufwa Melodie«. I skillingtrycket sägs också visan vara »Thet Spåtska Frutimbret til underrättelse«. Se vidare textkommentaren och inledningens avsnitt »Metrik och melodi«.

1 *Phantasie*: fantasteri, bisarra föreställningsförmåga

4 *Caprise*: hugskott

5 *grill*: idé, infall

8 *Curialien*: brukliga formaliteter och artighetsbetygelser

V I S O R

Caressera iag,
har lust i dag,
mina Öhle kyssar lär them gie behag.

Ty iag ther på swär
At iag *tout contrair*,
Och en afsagd fiend för al flättia är,
20 Nog mins iag ock the förra dar
Tå iag slik toker war,
Miölad, skurad, snygg,
stod och krökte rygg,
War ändå för flickors onåd näpplig trygg.

Men nu har iag lärdt,
slikt är intet wärtdt
De 2 öron iag i dag til frukost tärt
Ders afskrap ey ders *Favorit*
At bli gör iag med flit
30 Ty för *contra* band,
ser iag flickor an,
Hålla mig för hwad de wil iag tåla kan.

18 *tout contrair*: tvärtom

19 *afsagd*: svuren

22 *Miölad*: med pudrad peruk

24 *näpplig*: knappast

25–32 Strofen går ut på att jaget inte tänker ödmjuka sig för flickor utan struntar i vad de tycker. För honom är de »förbjuden vara«.

V I S O R

Thet är roligt at se
Hur the diupt tillbe
Sina sprukna helgon iag måst åt dem le,
Lickt hunden för en måhlad knut,
Strör *Complementer* ut,
Slikan mund och hand
hwem är säll mern han,
40 Om hans offer detta belät blidka kan.

Honom til behag
Mun i Kyrkelag
Näsan efter *Polens* högd för rynkedrag,
Det är alt tå så slätt
Jnte mät med hwad *naturen* beskiärt,
Sy'n skal måhlas ut,
näsan slås i knut,
Hwar en lem behänges med en brokig klut.

Men tu mat-ke-mat,
50 Som alt så wil ha'at
Blir tu matkarna thes mera *delicat*,
Mitt fuhla grofwa bonde kiött,
Lär smaka dem så sött,
Skul din högfärdz prackt,
mer ha om mig mackt
Neij af alt ert wäsensd giör iag *pour*t förackt.

37 *Complementer*: komplimanger; här metaforiskt

41–48 Behagsjuka och med rynkad näsa uppträder flickorna i kyrkan. De sminkar sig och klär sig i glada färger.

56 *pour*t: purt; alldeles

V I S O R

Billigt therför iag
Ehr till obehag
Satt mig före lefwa efter denna dag,
60 J kallen mig *Phantast* och Worm,
Jag byter eij min form,
Hwad J mig ombe,
skal alt twert mot skie,
Tar doch undan om J ber mig mer bli le.

Finis.

60 *Phantast*: dåre

60 *Worm*: vurm, galenpanna

64 *Tar doch [...] bli le*: »Försvinner dock om ni ber mig bli elak« [eftersom jaget alltid gör tvärtom]. *Le*: led; gemen, hård.

18.

En annan visa af Den samme.

Ach Echo du Nymph
Som led sådan Skymph
Då du och var kär
Jag ber, du instämmer
och quäd om den jämmer
som ällskogen bär.

Du Turtur sitt nid
Och sucka härvid
På löflösan quist
10 Och hjertrörand pusta
Mitt hjerta förlusta
Jag makan har mist.

Jag kunde ej tro
Mitt Nöje och ro
Skull ändas så snart
När med min Herdinna
Jag kransar månd binna
af mångfärgad art.

Dess tycke mig bant
20 Dess hjerta jag vant
Vi ällska hvarann,

V I S O R

Så afvund måst gråta
När han två så såta
I verldene fann.

Men ödet förtröt
Det nöje jag njöt
Jag var det ej värd
Sylvanus Skogsguden
Misunte mig bruden
30 Af Ällskog sielf snärd.

Han ropte med skrän
Vik herde vik hän
Ifrån denna ort:
Din täcka Herdinna
Du alldrig kan vinna
Det slutet är giort

En heliger knut
Ett kärligt beslut
Görs alldels ogillt
40 Och evigt uphäfves
J ällskens förgäfves
Er ödet har skillt.

Jag ängslig satt ned
Och händerna vred,
Ach olyklig dag
Och förkastad timma
Då man feck förnimma
Att födder var jag.

FÖRKLARINGAR

46 *förkastad*: olyckbringande; odugliga

V I S O R

Jag sucka jag bad
50 Men Gudarna sad
Det är allt försent
Din täcka och såta
Du måste förlåta
Fast du ej så ment.

En oförskyldt korg
Med otrolig sorg
Min såta mig gaf
Som bägges vår hjertan
Beredde åt smärtan
60 En tredubbel graf

Vi sucka vi gret
Ett ängsligt valet
Från hvarannan tog
Af Herdarna alla
Som der gingo valla
Var ingen som log.

Berg skogar och trän
Med jämmerfullt skrän
De gåfvo mig svar
70 Mitt hjärta måst rämna
Ty jag nödgas lämna
Dess halfpart här quar.

Nå täckaste siäl
Far evigt farväl

53 *förlåta*: lämna
62 *valet*: avsked

V I S O R

Tack för hvar minut
Som du gjort mig nögder
Haf tusende frögder
Min fågnad har slut.

80 Mitt hjerta du har
 Min kosa jag tar
Hvart himmelen täcks
 Fast ödet mig pinte
 Min Kärlek dock inte
Förn lifvet utsläcks.

En annan

Ett sin som båd med låck och påck,
 wid dygd sitt ankar fäs[t],
 Och eij med wäder hanars fläck,
 går wrak för hwarje bläst,
 Det står som berg i böljan blå,
 gier aldrig nånsin swekt,
Sirener spela bäst de må,
 det blir dock obewekt.

Hwem af slik bergart hierta har,
 10 kan rätt sig skatta säll,
 Wid lyckans morgonrådna klar,
 han kommer hog des qwäll,
 Åt werldsens lumpna gycklerij,
 hans kinder aldrig le,
 Ell' på ett mulit *Liverie*,
 thes ögon wåta se.

En låckand medwind swarar han:
 tu byter snart ditt namn,
 när bistert stormwähr stormar an,
 20 tå ligger han i hamn,

FÖRKLARINGAR

3 *wäder hanar*: tuppformade vindflöjlar

15 *mulit Liverie*: kanske grådaskig klädnad. Tanken är nog att den stadiga inte gråter över enkla kläder.

V I S O R

Fast Jndi-fararn strök förbi,
och speful finnas skull,
den torf sig dock fast litet bry,
som hungrar ej åt gull.

Hwem therför är så ädelsint,
han himlen tar wid ror,
Och ej sin höga segell blint,
åt lyckans wind betror,
han hwilar trygger innom bord,
30 för wåldsamt Caperie,
Han winner wäl tre skoflar jord,
ändå: mer får ej wij.

23 *torf*: behöver

30 *Caperie*: kaperi, sjöröveri

En annan.

Hit *Croesus* stinne
 med hwad som inne
 fins under tine fylte hwalf.
 Kom *Judebucker*
 för *Mammon* miuker
 och tillbe här tin gyldne kalf,
 Jag intet äger
 af slikt som väger
 med ingen spiker,
 10 är dock mer riker,
 Än *Mammonisten*,
Capitalisten,
 som swartsiuk om sin låsar skalf.

När iag mig rörer
 iag med mig förer
 min egendom i löst och fast,
 Hus får iag läna,
 nödtorften tiena,
 kan iag om lyckan wil stå kast,
 20 När jag ej winner,
 iag inte skinner

FÖRKLARINGAR

9 *spiker*: sädesmagasin

21 *skinner*: gör oskäligen vinst

V I S O R

ur tomma kistor,
iag inte mister,
Så är jag ledig,
i sinnet fredig,
för nöijligt sin tål ingen last.

Hwar girug slinter,
sielf opåminter,
lär tigand här samtycka til,
30 At stinna pungar,
ens hog förtungar,
at han måst bli wid jorden stil,
Men den ej hänger,
wid skarn sig swänger,
til sälla högder,
med litet nögder,
Fast arm i skrinet,
dok rik i sinnet,
det är ju som vår himmel wil.

26 *för nöijligt sin*: förnöjt sinne

34 *skarn*: världslig egendom

En annan

Til ett roligt bröllopsz lag
 Gick iag nyligt fast obuden
 Största hogen hade iag
 Der at koxa uppå bruden
 Ja thet war en täcker brud
 Klädder som en fru
 Täcka ögon tu
 Röda Kinder
 Hakan trinder
 10 Näsan lik som brukas nu

Utaf folk war ther *Torneij*
 Höga, låga, unga gamla
 Fuhl och skiöna *Conterfai*
 Hade Raggen ther församlat

FÖRKLARINGAR

Visan finns tryckt som anonymt skillingtryck, och på dess titelblad anges att den sjungs som »Wid ett berg uti en Dahl, J thet &c.«. Se om detta inledningens avsnitt »Metrik och melodi«.

4 *koxa*: glo

11 *Torneij*: tornering; bildligt för stora kämpande skaror

13 *Conterfai*: eg. porträtt, här personer, »figurer«

14 *Raggen*: den onde

V I S O R

Efter *Instrumenters* klang
 Två och två ther sprang
 Andra satt och sang
 Och then tredje
 Söp med glädje
20 Ell' på flickors läppar hang.

Jag stod som en tolpar kalf
 Kring på alla sidor titta
Tils min kiyller fått en half
 Tå så kom iag til at sitta
Brede wid en Kis-ögd mö
 Täck om munnen rö
 Söt som senaps frö
 Hiertans täcker
 Hiertlig läcker
30 Oansedt alt Kiöt är höö.

När iag blef i henne kiär
 Känd iag strax i alla leder
Tänkt at yttra mitt begiär
 Men iag satt mig åter neder
Och tog mig en dryger drick
 Blygslen från mig gick
 Jag fick annat skick
 Blef så frisker
 Som en fisker
40 Hwar en lem blef kiärleks qwick.

21 *tolpar*: klumpig, tafatt

23 *kiyller*: kyller, rock av älghud, här syftas på att »få ännu en sup i västen«

25 *Kis-ögd mö*: kvinna som kastar förälskade blickar

V I S O R

Jungfru sad iag med diupt krus
 Jag i henne är werliebter
 Ty hon blänker nu wid lius
 Lika som en ståhlsax slipter
 Och iag kan omöijelig
 Längre hålla mig
 Til at kyssa dig
 Hon satt tyster
 Och blef kyster
 50 Ty iag war förskräcklig wig.
 Ja iag hölt ett roligt trall
 Nögde mina sinnen kåta
 Ty wi kystes så thet small
 Som hopslagna lappskor wåta
 Fast hon stundom sad' war still
 Swara iag ther till
 Skiönste ängel lill'
 Sitt och blunna
 Och mig unna
 60 Med dig fålas som iag will.
 Medlertid drack lustigt om
 Tils at öhlet steg i hatten
 Tå then lusten åt mig kom
 Äfwen til att kiänna patten

42 *werliebter*: förälskad

50 *wig*: modig; snabb

51 *trall*: verksamhet

54 *lappskor*: näbbskor

60 *fålas*: göra

V I S O R

- Tå sad hon ach! neij *Monsieur*
 Jag tå ropa tör
 Om han sådant giör
 Men iag swara
 Jngen fahra
 70 Och min hand i barmen kiör.
- Men min tok hwad fant iag ther
 Ett par blöta kalfwa lungor
 Lappar två af kalkat lär
 Ett par slaka hagel punger
 Då fik Kiärlek se sitt slut
 Jag drog handen ut
 Wattnas i min trut
 Genast flydde
 Ut och spydde,
 80 Som iag ätit råtte-krut.
- Sen thet fuhla flaskefohr
 Jag betraktadt had hos henne
 Jag tå genast ock förswor
 Aldrig efter patten kiänna
 När iag tänker på en slik
 dryper min mun-wik
 Och iag får *Colik*
 Bränwins supen
 Måst i strupen
 90 Eljest blir iag blek som lik.

73 *kalkat lär*: kalkat läder, s.k. kalkning ingår i läderberedning

80 *råtte-krut*: råttgift; arsenik

86 *mun-wik*: mungipa

87 *Colik*: magplågor

22.

En annan.

Hwad månd båta, ängzla gråta, under ödetz swåra last
 Sucka qwida, händren wrida, stundom wara half *Phantast*
 Bli utmager, sinnesswager, och fast han ej sedt dager
 för thes afton dra försorg
 Eij besinna, at man minder, öka kan sin pung och korg
 Med sitt sörja, än han börja, wille fåfång stå på torg.

Jag berömmar, den som dömmar, fåfångt under solen alt
 Med kungen, hos hwem pungen, mot gladt sinne inte galt
 En förnögder, stedz sig frögder, bli uphögd ell' under bögder
 10 Han åt werlden likwäl ler.
 Obeständigt, så elendigt, som lycksaligt alt han ser
 Dagar klara, så snart fara, som de mulne plä gå ner.

Skratt åt werlden, le åt flården, lät och eij den minsta pust
 Offras ödet, när des snödhet, tyks wilja bry tin lust
 Sköt försicktigt, och upricketigt, kallet anten lätt ell' wicktigt

FÖRKLARINGAR

2 *half Phantast*: till hälften galning

6 *Med sitt sörja*: oroas sig över sitt

6 *än han börja*: sannolikt: innan han ens börjar

13 *pust*: suck

V I S O R

Dagen som han kommer tag
Himlen lättar, och tig mättar, båd titt sin och titt behag
Tänk en armer, med den *marmor*, tänker undergå en lag.

18 *Tänck [...] en lag*: kanske ungefär »en fattig som lever efter dessa visdomsord
förmår uthärda sitt öde«

En annan.

När iag war en älskogs narr
 Utaf blindhet tagen
 Som på synen satte starr
 Och fördunklad dagen
 war min leda ledeswen
 Och den blinde glopen
 Som ledsagar så sin wän
 Just *gerad* i gropen
 Sielfwa mörkret war mig kiärt
 10 Och fördolda Kojjor
 All ting hölt iag mindre wärt
 Än *Astrilds* band och boijor.

Fick iag wackra flickor se
 Genast hiertat tändes
 Tankan i *Melancholie*
 Oregerligt wändes

FÖRKLARINGAR

I en av avskrifterna (se textkommentarerna) har visan melodiangivelsen

»Wioli Espanie«. Detta är sannolikt en förvanskning av *Les folies d'Espagne*, också kallad *La folia*, ett populärt melodiskt och harmoniskt tema som förekommer i varierad form i såväl konstmusik som i svenska skillingtryck och folkliga visor.

8 *gerad*: snabbt, rakt

V I S O R

Genast mig begynte bry
Täcka wackra pattar
Hwita händer purpur hy
20 Med the flera skattar
Som de fagra *Creatur*
Ha i sina giömmor
Och en toker i *Amour*
At räkna aldrig glömmor

Ach hur mång onödig buck
Tå min rygg uthärde
När iag swag och älskogs siuk
Skattad flickor wärde
At än nå odödlighet
30 Heta jordz Gudinnor
Med hwad mera som man wet
Plägar kitzla qwinnor.
Roste theres fagra kropp
Kyste deras händer
Fölgde *Astrild* i galopp
tills iag blef näsebränder.

25 *buck*: bockning

32 *kitzla*: kittla; smicka

33 *Roste*: rosade

Menuette.

Ach iag bekiänner iag är tin fånge
 Sötaste *Iris* tu har mig i wåld
 Mot eller med hur werlden mig gånge
 Är dock min frihet i tin skiönhet såld
 Lät tig beweka och mig eij neka
 Then söta börda at få tig wörda
 Tu kan mig mörda om tu är wrång
 Ach tig förbarma öfwer mig arma
 Hwilken tin skiönhet har brakt i slikt twång.

10 Ach har tu skiäl til döden at dömma
 Then för din skiönhet fins willig at dö
 Skulle titt hierta intet dock ömma
 Wid mit oskyldiga sista *adieu?*
 Ach! lät tig röra min suck at höra
 Skönste war blider; se hwad iag lider
 Jag nu afbider, hwad slut tu gör.
 War eij förfärlig men häldre kärlig
 Mot then tin egen båd lefwer och dör.

Himmel ach! säg när skal iag få äga
 20 Then skiönhets rikedom som satt mig i brand
 När wil min *Iris*, rätt öfwerwäga
 Med hwad för wördnad iag bär hennes band
 Hon lär eij kunna mig dock misunna

V I S O R

Heta then slafwen som uti grafwen
Med wandrings stafwen lemnar bli kiär
Himmel eij wägra at iag må segra,
Öfwer thes hierta, fast hon nu syns twär.

FÖRKLARING

25 *lemnar bli kär*: Oklart, men kanske är meningen att jag-personen först som död kan sluta älska.

Följande går som: Jfrån then dag: etc.

J stela berg, J fräsand böljor
 J himmel hotand branta klippor grå
 J omätlig diup och tysta blå
 Siö, skog och berg, ja hwad sig döljer
 Ell har sitt hemwist i och jemte Ehr
 Se til och hör iag wänligt Eder ber
 Ach at iag dock kund Eder röra,
 När ingen ann mig orkar höra
 Thet syns ju wäl, hälst när then siäl
 10 Som wrängt eij mehra kunnat,
 Mig dock all jämmer unnat.

Men ach! när mig förtwiflad lemnar
 Then som en gång eij omildt kunnat tänkt
 Utur hwars *miner* sielfwa fromhet blänkt
 Hwad tröst mån tro tu mig tå ämnar
 Tu stumma trä, tu jern upfylte berg
 Tu dysta diup med en så faslig färg
 J hårda kuppar utan hierta
 J ju fördubblen blott min smärta

FÖRKLARINGAR

Titelradens »Jfrån then dag« syftar på Petrus Lagerlöfs populära »Elisandra-
 visa«, som lånat melodi från »Courante« av Pierre Du But. Om melodin se
 vidare inledningen.

18 *kuppar*: mindre kägelformad bergmassa av eruptiv bergart

- 20 Min suckan har, eij annat swar
 Af Eder at förwänta
 Än egna ord uttänkta.
- Du klagand *Echo* mot al klaga
 Du mot alt frögderop tig frögdand *Nymph*,
 Som af then tu hölt kiär, dock led en skymf,
 Tig stil och skon tin stämma swaga
 Jag har af egen suckan öfwernog
 Jag är tin *Narcissus* tu famntog
 Slut hwem som kan sin hörsell sluta
- 30 Jag ensligt will mitt qwal utgiuta
 Ty när eij wil, mitt qwal se till
 Min såta *Elisandra*
 Hwad bryr iag mig om andra.
- En olyksfogel wist för dager
 Tå lät sig höra, när iag först tig såg
 Och kiärleks gnister satte an min hog
 Jag lemna Kiärlek wännen lager
 Mitt hierta på tin fågrings altar bran
 Min Kiärlek utan blod eij skrifwas kan
- 40 Förr skulle diupet skyen bryta
 Och blod i mina ådrar tryta
 Än iag skull si, then skiönhet bli
 Åt nogon annan gifwen
 Af hoppet war iag drifwen.
- Men huru länge fick iag hoppas?
 Hur länge spiste mig en tänke frögd?
 Hur länge låg iag så i boijor nögd?

37 *Jag lemna Kiärlek wännen lager*: Oklar innebörd.

46 *spiste*: livnärde

Min Kärleks *Palm* ej hinte knoppas
 Förn saften aldels honom stängdes från
 50 Ach! ett omenskligt marter värdigt råhn!
 Dock iag ej nånsin förr besinte
 Mitt såta hopp war fäst på inte
 En falsker grund och olycks stund
 Tå mig then kundskap mötte
 Som alt mitt hopp omstötte.

Mitt hierta slår, mitt sinne larmar
 Min kinder ständigt under watn stå,
 Jag outhörligt harmfult tänker på.
 Hur som tin söta barm och armar
 60 Sku bli ens annans liufwa örnegått
 Ach! 1000 säll tu som then lyckan nådt!
 Så är tå dommen äntlig sluten
 At iag från tig skal bli förskuten
 För brått i graf, ach! tänk! tin slaf
 Min liufsta *Elisandra*
 Lär döden dommen klandra.

Du suckand turtur up och qwida
 Si mulne dagar börjar redan gry,
 Tu plär om glädje förr tig litet bry
 70 Ell på the gröna qwistar bida.
 J klagand olycks foglar samtlig all
 Som fyller skogen med Ert jammerskall
 Ehr klagelåt nu intet spara
 Mitt jämmer ach skal Eder swara
 Far wäl all frögd iag oförnögd
 J enslighet wil wandra
 Dör nögd för *Elisandra*.

Polonesse

J the tankar, nog iag wankar,
 Om ett ankar i en barm,
 Jag skal kasta, och mig hasta,
 At aflasta Kärlekez larm
 Och få äga, hwad de pläga, liufligt säga,
 Om den ro, som mände gro
 J äckta bo
 Huru twenne, han med henne
 hon med thenne
 10 Hwar hos an åtniuta kan
 Hwad dem står an.

 Der åt myser, iag, men ryser,
 [förlorad vers]
 Rätt mig skicka, til en flicka
 Ta på qwicka, at hon wins
 Om behaga, tahl ell taga, mer thet swaga
 Kiäril månd, kan mitt förstånd
 Eij red sig från.
 Mån thet duger, om iag buger
 20 Stundom liuger
 Somt med låck och somt med påck
 Samt muter ock.

FÖRKLARINGAR

15 *qwicka*: ömmaste punkten22 *muter*: gåvor

En annan.

Jntet af alt hwad andra förnöger
 Mäcktar mitt sinne at sättia i ro
 Ty al min önskan endast sig böijer
 Til tig som aldrig sig wilt mig förtro
 Är det eij pina at iag älskar then
 Som iag eij wärdig är winna til wän
 Och likwäl aldrig kan
 tycke få til en ann'
 som torde gunstigt bete sig igien.

10 Jntet af alt hwad andra berömma
 Kan mig beweka at ändra mitt sin
 Skiönt lyckan mig owärdig månd dömma
 Likwäl iag önskar at tu wore min
 Är thet eij then himlen mig nekt
 Wil iag dock tvinga at blifwa bewekt
 Och såledz aldrig kan
 få tycke til en ann
 Fastän at henne mång hog hafwa lekt.

Jntet af alt hwad ädelt bör skattas
 20 Emot titt wärde iag kan hålla likt
 Tig ju allena ingen ting fattas
 Ware sig dygdigt, nätt, skiönt ell' rickt

V I S O R

Är thet tå under iag tig håller kiär?
Och in til döden så fast hierta bär
At iag här aldrig kan
få tycke til en ann'
Fast iag än röner at tu äst mig twär.

Högst utaf alt iag älskar i lifwe
[förlorad text] blifwer o Sötaste siäl
30 Himlen tig dock the tankarna gifwe
At tig behagar tin trognaste träl
Ach war dock gunstig betänk at ock tig
Äfwen thet samma kan hända som mig:
At tu ej heller kan
tycke få til en ann
Än then som obewekt stedz wisar sig.

Träget längta, sällan få,
 Hwad vår tanckar efterträ,
 Föder smärta uthan ända
 Då wi fåfengt suckar sända
 Efter thet wij syfta på
 Men vår willia sällan få
 Hällst när lyckan oss bedröfwar
 Och sin hårdheet moot oss öfwar
 att wij för vår längtan få
 10 Plågor som till hiertat gåå.

Möda Suckar och Förtreet
 Qwällia vår förnöijligheet
 Då wij efter Frijheet Fijka
 Men i trälldoms boijor twijka
 Ja med Suckar och Förtreet
 Sakna vår förnöijeligheet
 Wij förspilla mood och hierta
 Och ärfara sidst med smärta
 Huru möda och förtreet
 20 Qwällia vår förnöijligheet.

Täcka *Cloris* Jag war kiär
 åt den skönheet hoos dig är
 Har dit Minne wyrdsamt burit
 J mitt hierta och der swurit

V I S O R

Att Jag wille wara kiär
Åt den skönheet hoos dig är
 Men seen jag hoos dig ährfarit
 Huru bitter Kärleek warit
är Jag icke mera kiäär
30 åt den skönheet hoos dig är.

Ty är fåfengt wara kiär
Kerleek så ostadig är
 Att den man i dag behagar
 hörs i Morgon hur han klagar
Nu är fåfengt wara Kiäär
Kärleek så ostadig är
 Som för frögd mång sorger gifwer
 att det entel[igt] sannat blifwer
Nu är fåfengt wara Kiäär
40 Kärleek så ostadig är.

En annan.

Jngen ko borgad är, hel är min räkning
 På al min egendom wet iag förtekning
 På min kropp bär iag båd' fast och lös-öra
 De öron fasta hwar med iag plär höra
 Boskap är i min klär,
 lät dem gå,
 Stackars små

Jag eij behöfwer
 ur vägen them kiöra.

10 [Sannolikt en saknad vers]

J jäns war iag ängzlig och kunde knapt tala fram orden
 Mig sorgen hölt fängzlig men nu kan jag dundra på jorden
 Mig mötte min flicka i liufig behagelig prydnad,
 För henne iag wiste mig i hörsammaste lydna,
 Hon straffade skadliga tankar,
 som uti mit sin
 hade smugit sig in

FÖRKLARINGAR

Metriskt är alla tre stroforna tydligt trokeiskt-daktyliska, även om tvåstaviga versfötter dominerar i den första. Det förefaller som om en avslutande tionde vers i första strofen saknas. Den borde rimma på femte versens »klär« och skulle kunna sluta med »är« eller »kär«.

V I S O R

Tack haf tu flickan min
tu skal alltid bli min,
20 Hwaräst uti werlden iag wankar.

Kom lät oss nu dundra, som artiga lustiga goss[ar]
Så laget skal undra, och starkaste pinnorna lossna,
Hwem nu uti laget månd sitta bedröfwad och trumpen
Han skal bli bedröfwad och genast få stryk uppå gumpen.
Hwem dricker nu icke skålar?
lustigt *courage*
utan all swass
Thet är min flickas skål,
drick ut med fulgodt måhl,
30 Både ur kannor och bällar.

21 *artiga*: förträffliga

27 *swass*: tilljordhet

Visa sänd till en Vän, från Dalarna

Kärlig lefnad
 Har sig nu fjärran gömt:
 Ro och trefnad
 Har mig nu alldeles glömt:
 Jag är lemnad
 Det ödet mig tilldömt;
 Plågor och harm.
 Ängsligheten
 Dagligt min hydda klär:
 10 Ensligheten
 Hvilar hvar natt mig när:
 Och förtreten
 Den jag städs hos mig bär,
 Uti min barm.
 Berg och dalar
 Endast jag skåda får:
 När jag talar
 Får jag knapt Echos svar:
 Såleds halar
 20 Jag nu min tid:
 Och torde snart tvifla, om himlen är blid.

FÖRKLARINGAR

19 *halar*: framläpar

V I S O R

Himmel vreda!
Ach det dock täcktes dig
Att utbreda
Blott en minut för mig
Den min sveda
Nu som förr lättelig
Kund drifva hän.
Men jag finner,
30 När jag de förra år
Nu besinner,
Jag ej sjelf om mig rår;
Ögat rinner,
Mitt lif till sinnes går;
Och du min vän
Bellerophon
Med hvar en redlig mine
Ställes stundom
Liksom för ögon min
40 Himlen unn' dem
Af båda kön,
Den tusendfallt trogna förtrogning till lön!

Nymphes väna,
Som här i nordens bo,
Med er läna
Mig nu en liten ro.
Jag Er tjena
Vill både hull och tro.
Blir jag man hörd
50 Säkert tro det,
Att jag väl för min harm
Sänkt från modet

VISOR

Ned i en Nymphes barm
Och i blodet
Gör nu ett fasligt larm,
Att jag är förd
I de klyfter,
Der man blott skåda får,
Vulcan lyfter
60 Stenar, och svarter går;
Astrild syftar,
Fnyser åt mig
Men Nymphen mig visar, ej mödar hon sig.

Dock min klagan
Fåfångt i vädret går:
Stämman svaga
Blott en dumt Echo får,
Ödets aga
Nu för alltsammans rår:
70 Hämm dig mitt qual.
Salta källor
Fåfångt i tömen Er;
Gråt ej gäller,
Olyckan åt Er ler:
Jag ej eller
Finner nån lisa mer
I tåredal.
Jag min jämmer
I hjertat fångsla vill:
80 Fast hon klämmer
Mäst, när man tiger still,

60 *visar*: visar bort

V I S O R

Såleds hämmer
Jag på en gång,
Min tårar, min quida, min ängsliga sång.

Familjeverser och
personliga dikter

Rese-beskrifning
millan Upsala och Fahlun d: 29 Aprilis 1719.

Jag legde en *Camel* dyrt nog af en skinbracka,
 På den iag ängsligt red til liufwa Säfwa broo,
 Den vägen fram iag måst mig mångaledes pracka,
 Ty watn och dy war mer än iag har kunnat troo.
 Men mäst at iag uti det högst berömde Säfwa.
 Måst känna sinnet mitt i tusend ängslan swäfwa,

En utförskummad Kiäring hwars *miner* ä förskrefne,
 Från *Stockholms* slackterhus och swär iag intet för,
 At under vägen the ju surar' äro blefne,
 10 J månget utaf salt ell' af nå'n ond *liqueur*,
 Ett grufsamt helftes gap, til at utgiuta Eeder,
 Jag undrad' Säfwa bro eij längsen sunkit under,

En oförnuftig låt af slik en häxas Kiäftar,
 war uti timar 3 mitt *divertissement*,
 Jag rys, jag tycker än hur iag i Säfwa häftar,
 Grant mins iag hur iag där, mång klagewisor sang,

FÖRKLARINGAR

1 *skinbracka*: borgare eller hantverkare som tar överpris3 *pracka*: ta sig fram med besvär7 *utförskummad*: avskumsaktig11 *helftes*: helvet[e]s15 *häftar*: är fjättrad

Ty skiuts iag inte fick jag måste börfast ligga,
 Ther halp eij swärja, be, *tornera* eller tigga,

Bäst iag i klämman låg, så kom en tysker Herre,
 20 Utaf arf-printsen hop, en braf *heroisk*er man,
 Fast Käringen bitter war, så war doch thenna wärre,
 På Swänsk och Tyska bäst har lärt *tornera* han,
 wi hielptes bägge åt att dundra såsom bestar,
 Doch fult af skryta aff förr än wi finge hästar,

Som där på skedde strax; och när de woro framme,
 Och al ting färdigt flinkt som mynte-teknen war,
 Tog han sitt flaskefor then gode tysken samme,
God tår Hr *adjutant*; sad' han en gång ell' par,
 Twå flaskor kröpo åt, sen war eij tid at töfwa,
 30 men tysken sa: far wäl, min wackra mor, kys R^{wa}.

Nu red iag glad och nögd til fula Långetora,
 Tå war wäl ingen nöd, ty iag fick genast häst,
 men bonden klipte iag för munnen sin den stora,
 det iag inbillar mig han minnes til här näst,
 Till Edsberg kom iag nyss, sen bonden spänt från plogen,
 men *Phoebi* gylne wagn war längsen kiörd i skogen,

Där lade iag mig ned på furobädden blöta,
 Jag sof och snarkte sött tils foglen wäckte mig,

17 *börfast*: kvarhållen av motvind

18 *tornera*: domdera, gorma

27 *flaskefor*: flaskfoder, skrin för flaskor

33 *klipte*: slog

36 *Phoebi gylne wagn*: solen

37 *blöta*: mjuka

Ty si en trötter kropp gör slika sänger söta,
 40 och när iag frukost fått, war iag til rida wig,
 Gästgifwer-märrerna tå woro mig till måtta,
 Jag kom till *Vesteråhs* förn klåckan skred på otta,

Jag spitsa mig uppå ther finna bror min döder,
 men lyckligar ännu iag aldrig red *april*,
 Jag fick i lifwe se där bägge mina bröder,
 Fast en war siuker så han knapt mig kände til,
 Jag blef ändå så glad at iag det aldrig glömmar,
 Hwarför ditt dyra namn, o Gud iag än berömmar,

Samfälte fyra dygn iag ther i staden töfde,
 50 med nöije *temperert* til tidsens lägenhet,
 Jag hwilte länge fast iag hwila ej behöfde,
 Sen fick af längre wäg min bak sijn blifwa het
 Jag red från *Vesteråhs* en tima efter tije,
 Och hant den dagen ej mer än som mihlar nije,

Ty wänta uppå skiuts stal tiden mig ur händren,
 Men när iag äntlig fick, tå bar til quicka på.
 Det witsord gie mig än de arma stackars ländren,
 Som togo mången stöt mot sadelbomen tå,
 Bland annat i min wäg wor' broar 3 som kanka,
 60 Liket stora flottar på dahlflwens wågor blanka,

41 *woro mig till måtta*: fanns lägligt på plats

44 *red april*: blev lurad eller bedragen

52 *bak sijn*: sannolikt: bakskinn eller på tyska Arsch-Fell, ett läderskinn, som användes av bergsmän när de åkte på baken

59 *kanka*: kånka, guppa

Tå iag nu *Fahlun* när war just på twenne mihlar,
 måst iag en bekhäst ta, så framt iag wille tit,
 men utaf åskie-dön, af regn och stormwärs ihlar,
 af orklös rodar Kiäring war slikt en slätt *profit*,
 Ja tå så tänkte iag wid sista andan sittia,
 och plötsligt ett *adieu*: i diupa böljan dricka,

Men Gud han thet doch strax på näsan mäcktigt knäpte,
 At han eij pusta fick med en så stinner mun,
 Han twingde *Neptun* och at han wår julla släpte,
 70 den mig war sinnad til dra med sig ned i grund,
 Så halp mig Herren Gud med starka almackts armen,
 Hit in til *Fahlu* strand, och *Neptun* mått' ha harmen,

Så kom i Herrans namn iag hit til Kopparbergin,
 Til buller, rök och damb, bland *Vulcans* swarta barn,
 J werlden finnas knapt åt minston eij i Swerje,
 Nå folk som wåga mer för rikedommars skarn,
 mång hundra alnar diupt, snart ned i *Plutos* rike,
 The krypa, bränna, slå, ä swarta *Pluto* like.

62 *bekhäst*: bäckahäst; näcken i hästskednad; här för en roddbåt

74 *Vulcans swarta barn*: Vulcanus är eldens och smideskonstens gud; metaforen syftar på dem som arbetar i gruvhanteringen.

76 *skarn*: världsliga fåfänglighet

Krycke-Rim.

Then ju säkert näpsas bör,
 som i Kyrckan gör ett buller
 Likasom han wore fuller
 [förlorad vers]

Uti Guds hus slikt ett larm
 Man i dag ju nogsamt hörde
 Utför predikstolen kiorde
 Stött jag tror båd' ben och arm.

FÖRKLARINGAR

Dikterna 32–35 är så kallade »kryckrim«, hyllningar vid lysningen till det blivande brudparet. Man sa att bruden, eller brudparet, ramlat ner från predikstolen, och överlämnade små eller stora kryckor och käppar som presenter. Om den vitt spridda brölloppseden se Louise Hagberg, »Käpp och krycka och kryckeståt«, *Fataburen* (1915), s. 129–146, och Valter Forsblom, *Käpp och krycka: en gammaldags lysningspresent* (Vasa 1928). Åtminstone någon eller några av dikterna bör gälla systemen Sofia (1700–1780), gift med med kronofogden Abraham Bergman 2 januari 1718. Möjlig brud är också systemen Märta (1692–1750) som gifte sig, okänt när, med komministern Laurentius Ullbom. Möjlig men mindre trolig är systemen Elisabet (1690–1743) som ca 1711 gifte sig med Laurentius Sörström, hennes fars efterträdare som kyrkoherde i Edsleskog. Risell var då bara fjorton år, och han var redan död när hon 1727 gifte om sig med sin förste makes efterträdare. Hon blev alltså konserverad två gånger.

Men min kärlek nekar til
 10 At den samma skal tiltalas
 Snarar' borde han hugswalas
 Tet jag ock tilbiuda wil.

Om slikt språng jag säga kunn
 Nu till tig min Såta Syster
 Mycket är then siuka lyster,
 Sade han som sprang i brunn.

Men som wahr och en är feg
 Nästan för thet samma öde
 Och måst' på the trappor snöde
 20 Ta sitt första heders-steg.

Ty förtryter jag ej mer
 På en sådant kyrckoramel
 Kan skie förr än jag blir gammel
 Jag mig äfwenså beter.

Men thet gjorde mig rätt ondt,
 Så at jag mig helt förskräkte
 At min Syster benet bräkte
 Fast jag tror wäl thet blef skont.

10 *tiltalas*: förmanas

17 *feg*: ödesbestämd

19 *snöde*: eländiga

21 *Ty förtryter jag ej*: därför blir jag inte förargad

22 *kyrckoramel*: buller och oväsen i kyrkan

Hwarför giörs det än behof,
 sän iag rådeligast tycker,
 Syster bruker dessa kryckor,
 dem iag gjordt til wänskapsprof

Bråttet lærer snart bli helat
 Gudi lof ni ha den trösten
 och fastän det skier i hösten
 lærer thet dock eij gå felt.

Så mång nogsam natt och dag
 10 önskar iag [af] tig bli räknad
 som wi härtils timmar teknad,
 medlertid förblifver jag.

J

FÖRKLARINGAR

Om diktens adressat och om seden att skriva kryckrim se ordförklaringarna till
 dikt 32.

13J: J[ohan]

Aliud ejusdem farinae

Jag om syster säija må
 Äfwen såsom bonden sade
 Då han benet brutit hade
 Neml[ig] at det rifwer å

Doch ett helt olika sätt,
 Bonden ty sitt been afkiörde
 Men om syster man ju hörde
 At hon brutit benet rätt.

Ty utaf en pappers lapp
 10 Syster sacht fallit neder
 Och med en tilbörliq heder
 Stöt sig mot wår kiörkotrapp

Skadan som hon såleds fick
 Sades mest anfächta bena
 Ändoch nogre kloka mena
 Att han mehr till hiertat gick.

FÖRKLARINGAR

Om diktens adressat och om seden att skriva kryckrim se ordförklaringarna till dikt 32.

Titeln *Aliud ejusdem farinae*: »en annan av samma slag« (bokstavligen »mjöl«)
 9 pappers lapp: sannolikt: lysningsbeviset

Slicht doch ware hur thet må
 Det mig gieller lika mycke
 Dock uti mitt *simpla* tycke
20 Syns hon hafwa swårt för gå.

Derför iag min plickt ärkiändt
 Den iag alltid önskar wisa
 och min systems been till lisa
Hän en kiäpp och krycka sändt.

Håll till godo iag er ber
 Fast min gáfwa är eij präcktig
 Är iag lickwäl [siälfr] mäcktig
[förlorad vers]

Aliud

Gammal wänskap [ju] wist giör
 At iag mig infinna bör
 Med et litet understöde
 Sen iag hört min systers öde.

Neml[ig] att thes ena been
 Råkat få ett sådant meen
 Som ej läks af fältskiers händer
 Hwarför iag er kryckior sänder.

Fast om slickt med nogra ohl
 10 Händt er på vår predickstohl
 Lemnas skall dock jungfrustående
 innan skada helas månde.

Medlertid tå i är lam
 Hielp er med the kryckior fram
 Som iag sändt här innelyckte
 och at tiena ehr bäst tyckte.

FÖRKLARINGAR

Om diktens adressat och om seden att skriva kryckrim se ordförklaringarna till dikt 32.

Titeln *Aliud*: en annan

9 *nogra ohl*: några ord.

Ty fast kryckan synes swag
Kiäpper tåla knapt et tag
Du må thå slikienst förwalta
20 När man slipper till at halta.

Hälst ert been så oskadt är
At thet kroppen dantsan bär
Ingen nöd at blifwa brutit
När thet så blir samman knutit.

Ty iag önskat jämte spådt
Syster lycka af slickt brått
Hwar af syster lär få Resten
När här näst anlites prästen.

*Tacksäjelse til Capitain Gullenstorm för en Korg Kirsbär:
skrifwen d 25 Julii 1720.*

Hwem korgen fått plär merndels misstänckt wara
 Men *Contraprof* nu gies i *Edsleskog*,
 Ther för en korg mern 14 hion förklara
 En frögd, som eij i hast beskrifwes nog,
 hemstadde folck och the som ä långwäga,
 Will' alla del i thenna Korgen [äga].

Med litet man ett barn plär kunna fägna,
 Men tretton barn af många kirsebär,
 Nu fägna sig och ä i önskan trägna,
 10 At Hr *Capitain* wore hoss them [här]
 [förlorad text] the äta, dricka,
 Som täktes them slick *raritet* tilskicka.

För samma skiänck wi tacke samtelig alla,
 Ja mera tack än uti Kårgen röms,

FÖRKLARINGAR

Titeln *Capitain Gullenstorm*: Sannolikt kapten Gunnar Gyllenstorm (ca 1650–1730)

1 *Hwem korgen fått*: den som fått nej vid frieri

2 *Edsleskog*: Risells hemort, väster om Åmål

3 *hion*: familje- eller hushållsmedlemmar. När dikten skrevs hade Johan Risell åtta levande syskon mellan 14 och 35 år gamla. Prästhushållet var betydligt större.

14 *röms*: ryms

FAMILJEVERSER OCH PERSONLIGA DIKTER

Hwem slik *praesent* har låtit oss tillfalla,
Til tusendfalldig lycka wärdig döms.
Skul' Stenarsbyn ha flera bär at mista
är thenna tack dock mindre än then sidsta.

17 *Stenarsbyn*: gård i Fröskog söder om Edsleskog, senare omdöpt till Kristinedal

37.

Then ett *proberadt* harnesk fått
Knapt skalas af för hwarje skått.

FÖRKLARING

2 *skalas af*: springer sin väg

Följande skrefs sista stunden Sahl. *Mag. Risell* war i Kiällwikan
hwaräst han lidit allehanda förtretligheter.

En liten tid och ond iag här passerat
Fast icke just med *Jacobs* lika lång
Förtret och harm mitt hierta härbärgerat
Min liufsta dag begynt och gått med twång
Men Gud skie lof, som hos mig bodt och blifwit
At såleds jag ej ensam tiden drifwit.

Den lilla ro jag här har [ähra åt] smaka
Min enslighet den samma mig tilbracht
Min nattero jag stund[en] haft med waka
10 Betänkt det fängsle lyckan mig i lagt
Med tårar tänkt uppå min lyckas hinder
Nu tänkt på Gud och torkat mina kinder

FÖRKLARINGAR

Dikten bör vara skriven tidigast 1719. Risell säger sig kunna överblicka 22 år.

Här skildras de lidanden som informatortjänst i landsorten innebar. Flera ord är svårlästa och ger dålig mening.

Titeln *Kiällwikan*: möjligen Källviken utanför Falun

2 *Jacobs*: Jakobs giftermålsplaner ledde till att ha fick tjäna Laban i sammanlagt fjorton år. 1 Mos. 29:16–30.

Så snart sin sohl Gud upsatt öfwer runden
 Blant poikars sorl och gny iag satt mig ned
 En [komerst] frukost genast mig i munnen,
Tiderus giedt; men nu jag ledznar wed
 på nyckter maga bruka slik förtäring
 Som tuggat är af mången *Romersk* käring.

Nu skall jag hän men hwart mån tro iag slipper,
 20 [förlorad text] [mig är] lång en fierdals mihl,
 Och Gud wet hwem han [nånsen] sönderklipper
 Sielf har jag ej dertil nog hwasser stihl
 Jag skall ju hän til andra lands Arresten
 Der af förtret jag får utsupa resten.

Du enslighet min *Camerad* du såta
 är tå til reds lagt hop ditt pack och pick
 Wi måste hän bort til en annan kåta
 Ell blir tu qwar; för hwar dag haf tå tack
 Nej tu allen tu öfwergif mig inte
 30 Fast tusenfalt förtient mig dagligt pinte.

Den som sin tid i tysthet städz tilbringer
 Den förmohn plär der under merendels ha

13 *runden*: himlavalvet

16 *Tiderus*: Kyrkoherden i Väckelsång Arvid T. (d. 1657), som bland annat översatte och bearbetade Nath. Chytraeus *Grammatica latina* (1626). Läroboken upplevde många upplagor.

17 *slik förtäring*: dvs. latin

22 *stihl*: penna

23 *lands Arresten*: Landfångelse var ett gemensamt fångelse för ett visst distrikt eller landskap. Här är betydelsen förmodligen metaforisk. Risell skall väl iväg till ännu en tröstlös informatorstjänst på landet.

At ingen an än ängslan honom twinger
 Det är och nog en sådan börda dra,
 Men alla [*miner*] på mig nätt upføres
 J tänke bock och [drar] å domar giöres.

The träta på mig fast iag alldrig kifwar
 Mot then igen, men tyst som dummer går
 Hwem putsas måst af slika rakeknifwar
 40 i skiäggeroten kan snart få grå hår
 Jag tiger still them låter sqwatra swärma
 På thet mitt måhl the ock ej måge härma

Härmed *adieu* tu röda drakekula
 Tack för hwar suck tu af mig tagit mot
 Tin rum och platzar ä wäl ej så fuhla
 men folket i tig är wist af then roth
 och såd som *Cadmus* [fälte] ut i jorden /*Metam.* L. 3
 Hwaraf som skrifs en hop med folk är worden.

Far wäl min lilla här tils hafde hydda
 50 Tu trogna *echo* mot min tåresång
 Tack för hwar dag du täks mitt hufwud skydda
 Din wäggar ä ett witne til mitt twång

36 *tänke bock*: tänkebok, ung. domstolsprotokoll

41 *sqwatra*: skratta, tjattra, kväka

42 *mitt måhl*: Möjligen tiger Risell för att hans adepter inte skall härma hans dialekt.

47 *Cadmus*: Kadmos, kung i Thebe, som på inrådan av Athena sådde draktänder, ur vilka det växte krigare.

47 *Metam. L. 3*: I Ovidius *Metamorfoser*, bok 3, återges hur de bröder som växte ur draksådden bekämpade varandra.

de sad' wäl om them tala [them] til städes
Hur ofta här mitt bläck med tårar späddes

Tre månar the iag här har suttit inne
Har warit mig en tid fastmera swår,
Än all then tid iag hysa kan i minne
som är likwäl nu två och 20 år
mitt härbärg thit iag nu skall ta min kosa
60 har iag *raison* dock mindre til at rosa.

Nu tror iag dock at sista stund är thenne
iag sitter här och smälter mitt förtret
den sista gång iag röra lär min penna
på thetta bord til thenna bitterhet.
iag lemnar tig farwäl tu sqwaller rika
Gud gie mitt qwal iag lemne fick tillika.

Sum miser, haec brevis est nostrorum summa malorum
Ovid. Lib. Trist. 5 Eleg. 7.

67 *Sum miser, haec brevis est nostrorum summa malorum*: »Jag är eländig, det är den korta sammanfattningen av mina plågor«.

68 *Ovid. Lib. Trist. 5 Eleg. 7.*: Ovidius *Tristia*, bok 5, dikt 7. Ovidius skildrar i *Tristia* lidandena i hans exil vid Svarta havet. Citatets fortsättning är ungefär »som det blir för alla som trotsar Ceasar«.

Den 2 Maj då sahl[ig] Risell åter kom till Källwiken.

Ett flycktand af och an, ett harmfult ymnigt grill,
Mixtur af ro och qwahl, giordt mig rätt nu så will,
 At iag förgäter det, mig mäst påtänka borde,
 J längden iag mig sielf, och snart förgäta torde;
 Jag drar min egen art, rätt nu i twifwels måhl,
 Och sade nödigt at, för twikan äta kåhl
 Då jag mig sielfwer ser, de foglar efterfölja,
 Som wåren låckar fram, och wintren månde dölja,
 Med sommar foglen iag, i höstas afskied tog,
 10 Och bårt med pick och pack, från denna koiijan drog,
 Jag war då ledse wid, förtret at längre smaka,
 Och nästan swor därpå, eij komma mer tillbaka,
 Den harm iag led i fiohl, i åhr iag den förglömt,
 Jag måst i åhr ta an, hwad iag i fiohl fördömt,
 Ett barn som bränt sig plär, af sweda likwähl lära,
 At här näst achta sig, för elden gå så nära.
 Med sommarfoglen iag, nu kommer hit igien,
 Til samma ändamål, dock likwäl eij som then;

FÖRKLARINGAR

Jfr dikt 38. Vistelsen i Källwiken — kanske en informatorskondition — liknas
 vid en månads fångenskap.

Titeln *Källwiken*: möjligen Källwiken utanför Falun

1 *grill*: villfarelse

6 *äta kåhl*: kanske hålla tillgodo

- Han efter köldens twång, til fågnad fram sig hastar,
 20 Jag efter mångfaldz ro, mig i min oro kastar.
 Han flycktar af och an, hwart honom synes bäst,
 Jag måste sittaa stil, uti *Civil arrest*,
 Han i sin frihet kan, helt liuft och nöijsamt låta,
 Jag innom wäggars skrank, har orsak til at gråta.
 Ens sinne måste ju, således härdas til,
 At tåligt lida hwad, som hälst påkomma wil,
 En menskas föresatz, kan himlen snart förändra,
 Men hwad vår himmel gör, må menskan intet klandra.
 Jag lefwer medlertid, uti det glada hopp,
 30 At frihetsdagen snart, för mig skal lysa opp,
 Tå lyckan lærer mig, en liten hugnad låna,
 Sen hon mig nådigt späkt, med fångsle af en måna.
 Men himmel tu som stedz, min blinda lycka fört
 Och mot förmodan nu, des hiul har hit åt kiört,
 Lät mig din styrkan nåd, i med och motgång finna
 Så skal min wördnad jämt, på tin altare brinna.

20 ro: glädje

22 *Civil arrest*: häkte för icke kriminella, till exempel bysatta; här antagligen bildligt

Vanitatum vanitas.

Fåfängt alt hwad werlden gier
 Fåfängt alt hwad Solen ser
 Tankan stedz til himlen swänga
 Thet är intet nån fåfänga,
 Eljest fåfängt alt hwad sker
 Alt hwad nånsin Solen ser.
 Ja i alt hwad oss förnöjer
 Thenna sanning sig dok röjer:
 Fåfängt alt hwad werlden gier
 10 Fåfängt alt hwad Solen ser.

Tänk hwad för en fåfäng gom
 Som har smak för rikedom
 Fast för tunnor gull han skattaz
 Honom thet förnämsta fattas
 Ty han är af nöje tom
 [Han är första rikedom]
 När eld frät el[ler] tiufar ärfat
 Det i förtid som han wärfat
 Syns med harm han brytt sig om
 20 Blott en fåfäng rikedom.

FÖRKLARING

Titeln *Vanitatum vanitas*: fåfängligheters fåfänglighet (Pred. 1:2)

Fåfång ähra fåfång pracht
Fåfång myndigheters macht;
 Hälst ett ähregirugt sinne
 Sällan är nå ähreminne
Ja kanske en fåfång pracht
Slutz med ewigt ett föracht
 När the ben som burit silke
 Blandas hop med them på h[wil]ke
Armod öfwat största macht
30 Hwar blir ähra då med pracht?

Tro man fritt at *Salomo*
Hade ingen fåfång roo
 När han innom wishetz skrankan
 På fåfången spände tankan;
Ty han fan en fåfång ro
swinner straxt han börjar gro
 Och at lust af få *minuter*,
 Sig i ewig jemmer sluter
Äger man god samwetz ro
40 Är man rik som *Salomo*.

41.

Må jag intet wara glader
Och med hwar en droppa blod
Prisa en så nådig fader,
Wäldig och ej mindre God
Som om jordamatkar skiöter
Bräckligt ler ej sönderstöter.

Gud som äst så mild och nådig
Emot mig som är så swag
Lät mig ej bli öfwerdådig
10 Emot tig i thenna dag
Om jag råkar ock at falla
Lät tin nåd mig återkalla.

FÖRKLARINGAR

5 *jordamatkar*: daggmaskar

6 *ler*: ler[goods]

Hyllningsskrifter

42.

Til

Herr *RESPONDENTEN*,
Sin Wän och Landzman.

Då Herr *FAXELL* enfaldig klokhed gifwit
Sin rätta färg, man der af nogsam seer
Hur honom jämt försiktigt snille drifwit;
Ty at hans wärk är skrifwit med maner:
Det hör man nu de Lärdas munnar dömma,
Och låfwa uth des flit at aldrig glömma.

Johan Risell

FÖRKLARING

Dikten ingår tillsammans med flera andra hyllningar i *Dissertatio philosophica prudentem simplicitatem simpliciter adumbrans, quam adspirante divina gratia* framlagd under Fabian Törners presidium 29 oktober 1718. Respondenten Erland Faxell (1696–1754) var Värmlandsstudent och ungefär jämnårig med Johan Risell. Faxell blev kyrkoherde i Karlskoga.

Till H^r *Controleuren Johan Stumberg*
 på medsommarsdagen 1719.

Hålt täcka *Flora*, hålt, kläd intet af dig tröjan,
 lät prydnan qwar tils Johan gådt förbi,
 wil tu med godo eij, tu wil, tu skal förnöijan
 och all tin dyrsta skrud tu måste låtan si
 Ja ingen dalekarl må med sin långa leijs
 innan *Sanct Johans fest* sig drista til dig frija.

Wår *Johan* är eij gemen fast han är gement kladder
 i en *Camelhårs Räck*, och tiock et lår gehäng,
 10 han tör ock legat förr i [tina] bädder,
 ty öknen war hans huus och marken war hans säng,
 Ja han til godo tog mång mager ängelhåppa,
 tå han wid *Jordan* gick och hufwud skaller doppa.

Det witsord honom gifz, at ingen störr' är födder
 af *Qwinno nånsin f[ram]* än denna wår H^r *Hans*.
 Ty [i] och *Flora* nu hans wäg blir ö[fwer]strödder
 med tusen färgadt grä[s,] gak före sielf i dantz,

FÖRKLARINGAR

Johan Stumberg har inte kunnat identifieras.

Titeln *Controleur*: högre tulltjänsteman

5 *leijs*: lie

7–12 Johannes döparen hade enligt Matt. 3:4 »kläder af Camelahåår, och en lädergiordning om sina länder: hans maat war gräshoppor, och wilhannog«.

dock bort en sådan dantz som i *Herodis* stufwu
der Horan dantzar [af] vår stora *Johans* hufwud

dock kom vår *Johan* fram rädz intet för the dantzar,
20 som för här til heder tin upställes i hwar gård;
kring högt upräst[e] tränn behängde kring med krantser,
hwar wid båd' [jag] och [tio] förgäta eij tin skåhl
Uthaf vårt herdaskrå, hwar äger lemmar sunda
Han drist[ar] intet sig med sommars natten blunda;

H^r *Stumberg* är ju ock vår stora *Johans* namn,
en förnäm brafwer *Jean*, alzintet nå'n *baptist*,
som weder döper folk; Ach ha den ock i famn
en fru, [en hette har], thet wore liufigt wist
Ja bettere tusenfalt ha slik en sängewärma,
30 än med en enslig ro *Johannes* döparn härma.

Förlåt H^r *Stumberg* at iag giordt mig så förmäten,
och edert wackra namn besudlat med mitt bläck,
men hölt iag handen still så wore iag förgäten,
af plick[t] och taksamhet, hwarför iag och en fläk
mig stulit til i nat, på edert namn at måla,
den [mi]ddagzliuset nu lär ganska litet pråla.

17–18 *Herodis stufwu* [...] *Johans hufwud*: Herodias dotter dansade för tetrarken Herodes på hans födelsedag. Som belöning önskade och fick hon Johannes Döparens huvud på ett fat (Matt. 14).

21 *upräst[e] tränn*: Avbarkade höga granar med grenar kvar bara i toppen restes vid husen både vid midsommar och vid bröllop.

28 [*en hette har*]: svårläst; kanske »som är varm«

34–36 Risell säger att han på natten hittat en plats att dikta om Stumbergs förnamn, men att dikten nu i dagsljuset visar sina svagheter.

Men se det låter groft på namnet fleckar rita
 fast wacker *Stumberg* namn det kan til ingen del
 bli hwarken prydt eller skiymt, af färger blek ell'r krita
 40 det har fullkomlig glantz och äger intet fel,
 ty wil iag med mit rim H^r *Stumberg* namsdag fira,
 men sielfwa namnet kan iag härmed intet sira:

Jag glädes, Ja Jag yfs, när iag för Johan nämnes
 och wara namne med en sådan hurtig Karl
 hwa[r]s wärda loford dock för thenna gången lemnas,
 det är eij straxt förglömt, hwad man til tid bespar
 och lär en främling eij så snart uhr minnet sluta
 then fromhet han här fått uthaf H^r *Stumberg* niuta.

nu skålen, som trumpen nu ei i Sommarsdagen sitter
 50 åtminston, hwar en *Jean*, som mod i kroppen har,
 Zir, hwem som har then Kraft, han kannan lyfta gitter,
 en ductig halfspart han nu ned i kiällarn drar:
 H^r *Jean Stumberg* skåhl han skal then under dricka,
 och glömma intet bort H^r *Stumberg* wackra flicka.

H^r *Stumberg* bli eij ond på dessa magra rader
 Lät en ofjärad fiär hos ehr uhrsächtan bli,
 jag kan på eder fest als intet wara glader,
 om eij H^r *Stumberg* täcks gå fehlen tyst förbi,
 et mildt omdömme kan alt oförskylt bepryda
 60 mig tröstar *Johans* namn sån mildhet månd' betyda.

La fin.

Til Hr: Erland Risell tå han antagit predikoämbetet 1719.

Hwad som krokot ärnar bli
 Plär i tid sig krökia
 ungdoms planta plär man si
 gierna förespöka
 J the wärf hwar til hon är
 Bog och skicklig lemnat,
 och *naturens* Herre plär
 Om han råda får
 Sen wid mogna åhr
 10 Wisa hon war ämnad.

En som af *naturen* böijd,
 är för altar tiena
 Finnes ther wid bäst förnögd
 Till at kappa läna
 Siunger med sitt barnaliud
 och på stohlar klifwer
 Att en när äntlig Herren Gud
 Wet med åhren gier
 alfwarsamt sig ter
 20 och en Präst sidst blifwer.

FÖRKLARINGAR

Titeln *Erland Risell*: (1693–1748), Johans storebror och studiekamrat, inskriven i Uppsala 1716. Prästvigd 28 november 1719. Komminister i Bolstad 1724–1748. 6 *Bog*: sannolikt »bögd«, böjd

HYLLNINGSSKRIFTER

Åter finner man en ann
Som har lust till pliten
Hur ras achtigt tumlar han
Medan han är liten
Giör sig wärjor utaf träd
Them wid sidan hänger
Älskar hälst at wara med
ther som trumman går
äntlig om han rår

30 Sig i *troppen* swänger.

Summa lusten til hwart stånd
ter sig mäst i början
och likt gnistan titta månd,
smånigt fram ur mörjan
hwilken fogligt andas up
och gier äntlig värma;
altså gie ok barna hopp
om hwad af them blir
Thet man merndelz sir

40 Dem i lekar härma.

Lycklig then sin födzlodag
Med sig brakt then böijning
At hans lust får bli hans lag
Och alt folkz förning

34 *mörjan*: (varm) aska med kolbitar

44 *förning*: gåva

HYLLNINGSSKRIFTER

Osäll then sin egen art
Nödgas at om byta
Ty thet slutz iag wet eij hwart
Har man så med twång
Böjelsernas gång
50 Våldsamt måste bryta.

Ständig försatts l[e]ken har
Kallelser til stöde
Önskad anda alltid tar
Liksom genom öde
Fattigdom och olykz storm
Kunna intet hindra
En sig fritt i värsta *form*
Källaren wäll wet
mangell och förtret
60 J sin tid at lindra.

Skönt man är eij af then *form*
Som på roser hoppar
Hielper Gud dok mången fram
Som sin beta doppar
uti ätickana mehr
än i hannog söta
Då man hoppas tål och ber
Ty man må wäll tro
han som låtit gro
70 Lär om mognad skiöta.

51 *försatts*: uppsåt, mening

58 *Källaren*: krogen

66 *hannog*: honung

HYLLNINGSSKRIFTER

Nu til lycka Kiäre Bror
Kallet och *habiten*,
Som Er första barna skor
Spådt tå J wa liten
om Ert up såt at bli Präst
Har en gudlig wandring
oss försäkrat aldra bäst
Hwarför Gud och giort
Up såt Ert gått fort
80 Och eij sedt förändring.

För hwar liuf och ängzlig dag
Som gådt up och under
Då tilhopa Bror [och] iag
Tillbracht våra stunder
Från vår första barna wåhr,
Tacker iag med nöje
Tunga fiät iag ensam går
Lemnar i Gudz hand
Hwart iag skall ta land
90 Ell' hwart han wil böja.

Leder ombetrodda hiord
Med all ro i dalar
Winne w[a]r kan hwart Gudz ord
Som er tunga talar
Alt Gudz härnäst war Ehrt Zir
J Ehr Prästebona

72 *habiten*: prästklädningen

95 *Zir*: prydnad

96 *Prästbona*: prästgård

HYLLNINGSSKRIFTER

Sidst när öfwerstherden blir
Äntlig uppenbar
med sin änglaskar

100 Fån J lifzens *Crona*.

Scriptum atramento lacrijmis [mixta]

101 *Scriptum atramento lacrijmis [mixta]*: skrivet med bläck blandat med tårar

I salige *Risels discipels* namn på thes fru Mammass
årsdag som war d: 1 *Decemb.* 1721.

Wälkommen war du högtberömda tid
Calendrens Zir, tu kära Julemånad
Fast *Floras* pracht nu ligger stel och dånad
Har man doch skiäl tig rättlig hugnas wid

Ty i tig täcks Guds son at blifwa född
I tig få wi i åhr begå then hugnad
At krigetz storm är åter bracht i lugnad
Och marcken mer ej utaf blod blir giödd

Far therför wäl i mulna wåta dar

10 Hwar med framskridit har nu mörck *Nov*:
Min glädje giörs fullkomlig af 10^{ber}
Hwars första dag mijn mamma först frambar

FÖRKLARINGAR

Födelsedagsdikten är lagd i munnen på Risells elev. Det bör röra sig om Risells tolvårige discipel Georg Ludovic Tolstadius (1709–ca 1766) vars far prosten Ludvig Tolstadius hade avlidit 1 mars 1721. Risell författade en tryckt begravningsskrift i Georgs namn i juni 1721 (nr 60). Den sörjande änkan är i så fall Elsa Catharina Soop (ca 1685–1722). Sonen Georg blev ägare till säteriet Gummerud i Väse 1722, alltså mindre än ett år efter att dikten skrevs.
11 10^{ber}: december, den tionde månaden

[förlorad vers]

lid ingen fläck uppå tig af the wåta
 Men mulen drächt kom mamma ej til gråta
 Hon färger ju ändå nog, tycker iag

Men mamma kär war glad en liten stund
 Och lät nu ej mishagligt eder falla
 At höra på här edert barn mädlalla
 20 Af wördsamt hierta med en späder mund.

Mit sinne rörs af ödmiuk barnslig plickt
 Men späder hand ju rör min wala fiäder
 Doch wälment iag en liten önskan qwäder
 Är pennan arm så är doch hiertat rickt

Och fast iag framter blot ett pappers band
 Der med min mamma på thess årstag binda
 Som mig ej längsen har måst skiöta linda
 Då iag ej sielf kund' styra fot ell' hand

Doch iag här under något starkar har
 30 Som för min mamma wid lägz thenna gången
 Hwar med iag tänckt at *mammas* kärlek få igien
 Jag menar lydnan iag för *mamma* drar

En barnslig kärlek öf[wa]r iag ther näst
 Som är så stor han wida öfwerwäger
 Alt hwad iag båd' med mun och penna säger
 Men lysa skall i ödmiuk lydna bäst

HYLLNINGSSKRIFTER

Den gör och at iag himlen hiertligt ber
Ingiuta stedz sin tröst i *mammas* hierta
At hon en gång kund' glömma bort then smärta

40 Som iag min *mamma* daglig ängzla ser

Jag himlen skal med böner trötta ut
Jag wet at han til ewig tid ej sårar
Han skal en gång på *mammas* myckna tårar
wist giöra et förnögdt och gladligt slut

Sin födslo dag i många nögda åhr
Jag önskar nu min *mamma* här få fira
Och åldren få min *mammas* hiessa sira
Med kronan af the täcka silfwer hår

[Förlorad vers]

50 Den frucht utaf min späda ungdoms gröda
At iag kund' hugna *mamma* för sin möda
Som hon så ospart för mig hafwa wil.

Min weka hand nu trötnar wid min fiär
Doch skal mit sinne nånsin ej upgifwas
At önska stedz det *mamma* säll må trif[wa]s
Ty iag med wördnat in i döden är N N

Bröllopskrifter

46.

När man en dygdig Maka får,
Sitt ädla nöje man wist når;
Befunnit
Då
Cronones Befallningsman öfwer Dahls Land,
Den Ähreborne och Wälbetrodde Herren
Herr *ABRAHAM*
BERGMAN,
Samt
Den Ähreborna och Dygderika Jungfrun
Jungf: *MARIA SOPHIA RISELL*,
Med hwarannan ingingo ett Christeligt
Äckta Förbund
Som skiedde i Edsleskogs Prästegård
den 2 *Januarii Anno* 1718.

UPSALA, hos J.H. WERNER, Kongl. Boktr.

FÖRKLARINGAR

Johans lillasyster Sofia Risell (1700–1780) gifte sig 2 januari 1718 med kronofogden i Norra Dals fögderi Abraham Bergman (1696–1728). Det är till Sofia som Johan Risell skrev ett eller flera av sina bevarade kryckrim (se 32–35). Bröllopet stod i Edsleskog där Johans och Sofias far varit kyrkoherde. Efter faderns död 1708 gifte sig dottern Elisabet med efterträdaren Laurentius Andreas Sörström (1670–1725). Sannolikt vigdes alltså paret av Sofias svåger i prästfruns, Sofias och Johans barndomshem.

Hwad är vårt ändamål, hwad är wij eftersträfwe?
På världens glatta ban, mån det ej nöjet är?
All hinder med vår swett wij idigt rödie, häfwe,
Til des at himlens nåd vårt nöje oss beskiär;
Ty det den bästa skatt i wärden wara monde,
Det wittnar hwar hos sig, ja hwar en kloker bonde.

Ej minsta del deraf, är ju en maka såter,
Den slik en äger wet wäl bättre det än jag
Som talar doch där om, kanske det illa låter,
10 En oförfarens dom, hwem wet hur den tar lag;
Doch om wid denna sak man litet sig besinner,
Så tror jag mening min wäl rum hos någon finner.

När *Adam* skapad war i ett så lustigt stände,
At hwart uth ögat såg, war idel lust och ro,

Ja, honom ingen ting til nöjet fattas månde,
 Förutan den med hwem han kunde sammanbo,
 Men si en nöjsam hielp bekom han med sin *Eva*,
 Ja, hwad för nöije är, måntro, i klöster lefwa?

Si den i sammet klädd och ährans stol besitter,
 20 Har guld och ägor nog, går felt om ingen ting,
 Men om han ogift är, kan ske han icke gitter,
 At nöja sig därmed, för'n han med fästnings ring
 Får resa sta och se sig uth en dygdig maka,
 Och kommer så igen med nöjet hem tillbaka.

Det nöje som del's uth, bland twänne makar kiära,
 Med pennan skildra af, är en omöjlighet,
 Hwar en må det uthaf förfarenheten lära,
 Doch at det nöje är imedlertid man wet:
 Ja, nöjet maklöst är, men lefwa utan maka,
 30 För den sig mogen ser, det är förtret tillbaka.

Herr Swåger, hwad måntro i nöjet eder trutit?
 Som hafft och hafwa än ert bröd och rika mått,
 Men si til denna dag j liksom onögd sutit,
 Då j ert nöje med en äckta wän ha fått,
 Den har Er Gud beskiärt, ej plåten där til bringat,
 Och skiönt han warit med, har han er aldrig twingat.

Min kiära Syster hör! er dygd är bätt'r än plåten,
Ty när den far sin koos, så blir er dygd ju qwar,
Med dygden tror jag at j bättre ä belåten,

40 Däraf er kiära wän ochså sitt nöje har,
Dygd är den hemmangifft som j til honom fören,
Dygd är hwad han wil ha, hwars nöje j nu giören,

Derför' min Syskon kiär som nu er hiertan dela,
Så liufigt med hwaran, til begges nöje wist,
Alt hwad som nöisamt är, Gud lät er aldrig fela,
Ert äckta nöje, Gud lät aldrig lida brist,
Men hans wälsignelse upfyll er alla husen:
Du äst min Syster kiär, förkoffra dig til tusen.

Johan Risell.

En Brudskrift.

Wår bittra jämmer tid när wil then ta en ända?
 Dit gyllend ald *mars*, när wil thet se sitt slut:
 Mig tyks tu swarar: än tid nog at åter wända
 Än uti mitt bantler iag äger ett skått krut.
 Ach! ja iag ber tig tå, gör ther af blind-*pat[ro]ner*,
 Och låssa frögdeskått med stycken och *Canouner*.

Tag afsked nu från oss them tu har förolämpa,
 Med nitton åhra krig oenighet och split:
 Lät oss nu med hwar an inbördes kärligt kämpa
 10 Och rädas *Astrils pil* eij mer tin långa plit:
 Uttoga i hans felt så frufolk såsom drängar
 och sofwa i vårt tält på miuka äkta sängar.

Så kom tu dundrand *mars* stryk blode utaf klinga[n]
 at tu måst låta folk få hafwa nattero
 och eij upwåka them i Brudesängar sofwa
 Med tin *Revalie* thet måst tu för all ting lofw[a]

FÖRKLARINGAR

Dikten bör vara skriven 1719 eftersom författaren talar om ett nittonårigt krig.

Brudparet är okänt.

2 *ald*: ålder

4 *bantler*: bantlär; axelgehång med patronväska

13–16 Två verser tycks saknas i strofen.

Dok tör iag tig ej biu i våra Juhl-*Conventer*
 Som Bröllop, barnsöhl, at förtiga slika fler
 Men wor iag' wand, nog skull iag biu tin betienter
 20 och tapre bussar, hwem wäll gierna icke ser
 Dem komma hem til oss och giöra läget roligt
 som lidit stort beswär i fält och fächtadt troligt.

Men sielf, iag tror, tå blir ansed med ögon snede
 Hälst tu benägen är til all oenighet
 Och fruentimbret lär utbrista uti wrede
 På tig, ty them, han tå en tid giort stort förtret
 Ty mången för tin skull måst bli en wärnlös änka
 Ell på sin fångne man med heta tårar tänka

Hwad tror tu wäll om tig the fruor lära mena
 30 Hwars säng *Camerader* tu fört i tin kalla tält
 Och the imedlertid måst sofwa helt allena
 Mång knäppand' winter natt tykz thet tig wälbestält.
 Än våra täcka mör som redan warit gifta
 Om tu har låtit bli the swåra Krig at stifta.

Hur mången täcker mö sin täcka purpur kinder
 Af tårar bleke giort, tå wänner sagt *adieu*
 Hör trumman går iag måst *marchera* utan hinder
 Om iag tig mehr får se, ell iag i fält måst dö
 Det står hos Gud; ach tå, hur månd then stackars flicka
 40 allenast ett farwäll med darrand liud framskicka.

19–22 Även om berättaren inte vill bjuda krigsguden själv skulle han vilja att
 soldaterna fick komma hem.

22 *troligt*: troget

På slikt och flera sätt the mången har beröfwat
 Sitt halfwa hierta tänk hur bittert thet lär ske.
 Och när mot thetta kiön slik hårdhet tu föröfwat
 Hwad ynnest har tu tå af them tig at förse?
 Hwad lust är tå för tig i Bröllopszlaget sitta.
 Tå hwem med wrånger min alt fruentimmer titta

Ty gak nu stålta *mars* i ewigt winterläger.
 Lägg tig till hwila ned och gör ej mer *rumor*
 Lägg af alt titt gewähr och rustning som tu äger
 50 J stad för rustning blif en trogen fridsam Bror,
 Lät klingan råstas in och fastna i sin skida
 Då kan någon hwar wil tig sällskap lida.

Jag må wäll tilstå sielf thet låter något sällsamt
 At med then digre *mars* nu stå och hålla prat
 På thenne kärlekzfast: Hwar till är släkt tå hågsamt?
 Brudgummen är ju ock als inte wår Sålдат:
 Han är en - - - - hur wil thet tå gå hoga
 At om en hednisk gud i Bröllopszskriften ropa?

Jo si iag hoppas mig ej när här med beswära,
 60 Ell något fel begå som strider mot förbud
 Helst iag i mine rim gör *mars* alz ingen ähra,
 Så mycket mindre tror at han är någon gu[d]
 Med *mars* förstår iag krig och alt hwad krig orsakar,
 Jag wille slikt undfly och trifwes ej bland drakar.

48 *rumor*: buller och larm

52 Versen saknar två stavelser.

55 *hågsamt*: hågad

57 - - - -: Sannolikt brudgummens enstaviga namn.

BRÖLLOPSSKRIFTER

Till sådan önskan iag nu stedze är förbunden,
Hwar med afböjas må hwad hindra kan vårt wäl
Der till iag wet med mig en hwar blir willig funnen
Dok tyckes iag i dag ther til ha största skäl,
Då en min - - - i äkta sängen träder,
70 Ett stånd som mäst af frid och enighet sig glädier.

Du Kärlezk rike Gud! sänd enighetens ande
Alt framgent bo och bli hos thetta par
Och lät them uti frid få stedz besittia lande
Som fridsamt sinte ä, tu sielf thet lofwat har
Lät fridsens änglar få bewaka våra kojor,
Krigsfånge blir du *mars* och sluten uti bojor.

Lät thetta äktenskap sin början ta med friden
J ro och nöje få sin fortgång och sitt slut
Och lät them se sin barn til tred' och fierde leden
80 Din nåd hwar morgon ny lät på them giutas ut
Och när tin milde hand wälsignat them med thetta
Så tag them up till tig tå the af åhr ä mätta.

73-74 Jfr »Salige äro the sachtmodige: ty the skola besittia jordena.« Matt. 5:5.

*Kärlekz [tomrum] siungen efter siö öfwer Joh: Ullberg
och J: C:M: Tingvall 1719 d: 14 Julii.*

Där fågring har sin rätta art,
Ja ther *naturen* intet spart,
af alt hwad fagert nämnas må
Hwad namn thet hafwer tå,
Där spritz ju ut en sådan glantz
at om förnuft eij höll *Ballance*,
Mång skul ha lust i swepan kläs
mot enda en *Caresse*.
Men bäst vårt wet är af then wikt
10 At thet fördömer aldelz slikt
Fast om wäll stundom synes likt
Som sin och wet
hos mången hett
Eij giöra få sin plikt
Men när och dygden skin och gläntz
J ett så präktigt *residence*,
Hwem är så kall han tå eij täns?

FÖRKLARINGAR

Johan Ullberg gifte sig med Christina Maria Tingvall i Molkom 14 juli 1719.

På en tryckt tillfällesskrift kallas han »inspektor«. Den Johan Ullberg som skrevs in 1713 på Värmlands nation kallas i en senare matrikelanteckning »arrendator av laxforsen«.

7 *swepan*: liksvepningen

12 *sin och wet*: sinne och vett

BRÖLLOPSSKRIFTER

Jo ståhlsatt bröst
Med ängzlig röst
20 Måst klaga at thet bräns.

J nu som dygd och skönhet klär
är stor *raison* at blifwa kär.
Den eljest nappar *Astrilds* krok
är blott en älskogz took.
För gässen sägz och eij slå an
Med skäggs at löpa som en man,
Men godt förstånd eij åhren mång
bör öpna Kärlekz gång
Och til gå annat tyst förbi
30 Det är ju största tokeri.
At utan orsak låta bli
gie kärlek fart
Tilz man nu snart
Fådt halfwa åldren si.
Gå tvinga strängt sin *appetit*,
och knapt nog töras koxa tit
Hwar man kun få en läcker bit
Tilz man blir swag
Eij finner iag
40 Wid sådant nån' *profit*.

Men säger någon af vårt kön:
En flicka som är nätt och skiön
Wil gierna öfwer axlen se
Åt them till [tomrum] be

36 *koxa*: titta

44 [tomrum]: Kanske plats för en svordom, till exempel »helvet«.

BRÖLLOPSSKRIFTER

Är sparsam på sin gunst sin nåd,
Har många kalfskin i förråd
Och ej utan stort besvär
Och kåstnad göras kär.
Det följer ju så mångt förtret
50 Få wikla sig i kärlighet
Man får så sällan wänlighet
Man spåtska swar
Af flickan har
Nån förmån som hon wet.
Sin peppar hållar hon så dyr
at then kan snart bli hufwudyr
Som sig i hennes älskog bryr
Det kåstar bra
ta hennes ja
60 Är bäst man sådant flyr.

Jag swarar: then som så är sint
At hon är rik på Elskogs mynt
Des skönhet är i odygd snärd
Hon är ej älskas wärd.
En rättsint ällskars' hiertelag
J rena dygden har behag
Hans bojor ban och Kärlekez strek
Giör mödan all till lek
Wårt frufolks bröst så lent så slätt
70 Är ju med pantzar ej beklädt,
En kärlekez pil går genom lätt;

46 *kalfskinn*: avslag på frieri

50 *wikla sig*: trassla in sig

55 *sin peppar hållar hon så dyr*: hon är så stolt och avvisande

BRÖLLOPSSKRIFTER

Jag inte ser
 Hur *Astrild* mehr
 Hos them för split sin rätt
 Man twiflar intet at en karl
 Den förmon och i följe har
 Som flickans hierta snart betar
 Fast sad' hon: Neij
 Låt'z hörat eij
 80 Den saken blir wäl Klar.

De såta, täcka unga tu
 En hurtig Brudgum täcker Bru,
 Som fira nu sin Kärlekz fäst,
 De wisa allra bäst,
 Hur dygd och fågring sättia kan
 Ett karlehierta snart i bran,
 Hur artig friar' kan få Ja
 Hos hwem han hälst will ha
 Så friska täcka två bli ett
 90 Knap't tror iag *Wermland* nyligt sedt;
 de ha af fågring, dygd och wet
 Ett ymnigt mått
 Af himlen fått
 Alt godt har han them yndt
 Så wärdes himmel widar' än
 Bli thetta paretz dyra wän;
 Mång rolig dag tu them förlän
 Mång liuflig natt
 Mång kiär [tomrum]
 100 Sen tag them til tig hän.

76 *förmon*: framgång; gynnad ställning

49.

Då

Notarien wid Wästeråhs Dom-*Capitel*,

Den

Ehrewyrdige och Höglärde Herren

MAG. CHRISTOPHER

RISELL

samt

Dygdädla Jungfru

MARIA KALSENIA

Ingingo ett Christeligt ächta förbund uti Wästeråhs Stad

den 17 *Decembris* 1719.

Lemnades dessa i hast sammanfattade rader

af

UPSALA

Tryckt hos J.H. WERNER, Kongl. May:tz och Ups. *Acad.* Boktr.

FÖRKLARINGAR

Johans storebror, den driftiga och begåvade Christopher Risell (1687–1762) gifte sig 1719 med systemern till biskopen i Västerås, kyrkoherdedottern Maria Kalsenia (1692–1771). Christopher förrättade senare högmässan när Fredrik I och Ulrika Eleonora överraskande besökte Västerås. Detta, och stödet från biskop Matthias Iser, gjorde honom till kyrkoherde i Bolstad 1721. År 1742 blev han kyrkoherde i Filipstad. Han var en sträng herde, och engagerade sig bland annat för nykterhet. Som riksdagsman 1740–1741 fick han tillsammans med pastor primarius Eric Alstrin det pikanta uppdraget att en tidig morgon besöka kungens älskarinna Hedvig Taube och försöka leda

Det är och blir en lag, som hwar och en förplichtar,
 Att hålla ächtenskap för ährligit och godt;
 Stor sak! hwad här emot en *Babels* sköka dichter,
 Det är ett kraftlöst snack och liud likt blinda skott.
 Wij bry oss intet mer om någon *Muncke-orden*,
 Se'n Herrans klara lius oss lyser här i Norden;
 Ty nu är ächta stånd en härlig ting at winna
 Så wäl för Präster, som Soldat och Cronbetjänt,
 Samt Bonde och en hwar, som det obilligt finna,
 10 J ljustet skymma sig, se'n kärlek facklan tändt.
 Men hwem som famla wil i mörkret liusa dagen
 Sig skylle sielf, at han i blindhet blir bedragen.
 Det är ju maklöst godt, at ha' en dygdig maka,
 Godt uti alt beswär som nånsin kommer på,
 Det ökar nöijet och drar ängslan all tillbaka,
 Gör at i förtid ey framtitta håren grå,
 Man billigt tror här wid den förmåhn och lär wanka,
 Som gier i andligt måhl en högre eftertanka.
 Omöijligt är för mig dess goda alt upräkna,
 20 Som et så heligt stånd ännu ey pröfwa fått,
 Onödigt synes och at slikt på papper tekna,
 Wij stadna doch ther wid at ächtenskap är godt.
 Ho sådant intet tror han må i skriften leta
 Och sedan gifte sig så får han det wäl weta.
 At det är liufligt stånd, det måste man bekänna,
 Hwad godt wist liufligt är, hwad liufligt äfwen godt,

in henne på dygdens stig. Själv tyckte hon ständerna borde ha viktigare saker att ägna sig åt än hennes privatliv.

Dikten låtsas var en utredning av hur det förhåller sig med det äkta respektive oäkta och om den ogifte kan vara ärbar. Risell försöker briljera i paradoxer och sinnrika slutledningar, som är tänka att roa den förmodligen skolastiskt vältränade prästpubliken vid bröllopet.

Än mera, hwad man ser af helge *Pauli* penna,
 At rätt utgrunda slikt gör mycket hufwudbrott:
 Om qwinnan säger han, at hon är mannens ähra,
 30 Slikt rättlig at förstå, wist nödigt är at lära.
 Hur är det fatt? mån' tro en ogift intet äger
 Nå'n ähra, efter han ännu ey maka fått:
 Ey någon rörig Mark (som Swänska lagen säger)
 Han nå'nsin bött på Ting; är doch ey utan brott:
 Jag på min ähra weet (men håll! jag har ju ingen)
 Mig aldrig plichtat ha' på Rådhus eller Tingen.
 Än mehr ens Bröllopsdag ju kallas Heders Dagen,
 Altså den ogift är sin hedersdag ey sedt
 Ehur' han hedrad blir. Af lyckan sielf framdragen,
 40 Enär han ogift går så felar ännu et:
 Och såledz skiäligt nog: hwem lefwer utan ähra,
 Han kan och ey med fog nåen hedersdag begära.
 De gifte sägs allen' i ÄCHTA ståndet wara,
 Och ha then bästa lott uti sin ÄCHTA säng,
 Hur' föreweter det? hwad skal jag här på swara?
 Det följer ju här af at både Mö och Dräng
 Uti oächta stånd än lefwa, wandra, sofwa,
 Så länge the ey delt en laga mårgongåfwa.
 Doch när et giftermål är ächta, godt och härligt,
 50 Så följer klarligt at dess plantor ä' så med,
 Ey kommer ondt af godt, af ährligt ey oährligt,
 Man hämtar goder frucht städz utaf goda träd;
 Men om den illa göms, owåligt stöts el' klämmes,
 Då händer lättlig at hon möglas eller skiämmes.

33 *rörig*: Oklart, kanske ärerörig

45 *föreweter det*: är det beskaffat

53 *owåligt*: vårdslöst

- När medfödd ähra och altzintet skiepzbrott lidit
 Wid något odygz skiär i yra ungdoms åhr,
 Sig sielf en hederskrantz hon såleds sammanwridit
 Som pryder enom bäst då man i Brudstohl går
 Ty må man och med skiähl en HEDERSDAG then kalla,
 60 På hwem man hedras mäst mot förra dagar alla.
 Hwad är som hinner mer ens Ährekrantz uplysa
 Än på sin Hedersdag en dygdig Maka få,
 Och hufwud bli för den som mond' i hiertat hysa,
 Hwad ädlar' är än gull; Nog får man heder då.
 Det menar *Paulus* och at mannen tå skal winna
 Sitt högsta ähre-prijs utaf en dygdig qwinna.
 Den all sin ähra wil i enslig lefnad söka,
 Den lærer mächta sig i slikt förslag bedra:
 Men när han med en Wän sin ähra wil föröka,
 70 Då mond han stora skähl til sina tankar ha.
 Så har jag giordt mig klar ifrån den irränd mening,
 At hedra ächta stånd med ogift folks förklening.
 Ty gie oss nu tilfredz, som ey det målet hunnit,
 En ährbar wandel kan oss styrka i det hopp,
 At wij med ähran få en gång, hwad andra wunnit.
 Til dygdig lefnad det oss mer bör wäcka opp
 At ähra följer dygd och mäst med heder lönes,
 När then i ächta stånd med lika dygd bekrönes.
 Min Bror och Syster kär, som paras nu med heder,
 80 Til Edert wärde lof min tunga wor' ey stum,
 Der Himlen ey så när förbundit mig med Eder,
 En oskylds loford lär i dag ha bättre rum.
 Gud sign' Ehr bägge två med all sin nådes gáfwa
 Samt alt hwad han plär gie sin wänner när the sáfwa!!

J. RISELL.

82 *oskyld*: skuldlös

Brud skrift öf. *Capellan Svala*
och Jungf *Wallmoen* 1720 dz 2 Oct.

Då werldens hela alt fulkoml[ig] skapnad nådt
Ja eij then minste prik war funnen bygder ila
Ty Byggemästarn sielf gik syn och al ting gilla
Befants dok likwel et som gud eij dömde godt.

Han fan et maklöst diur, ja makalöst thet war
Ty ther i lyste eld och himlagnistor rena
För thet fan gud eij godt at framgent bli allena
men medelst tilagd hielp beslöt at giöra par

J et treeningt råd så föll tå thette slut
10 thet mannen intet skul' i werlden hielplös lefwa
men jemmer ach hur månd' wel *Adams* såta *Eva*
[förlorad vers]

FÖRKLARINGAR

Arvidus Brynolphi Svala (1683–1731) var komminister i Åmål och son till landsgevaldiger Bryngel Svala och länsmansdottern Kerstin Charlotta Olofsdotter. Inskriuen vid gymnasiet i Karlstad 1701 och vid Lunds universitet 1708. Hans andra gifte ingicks 1720 med Christina Wallmoen (ca 1702–?), dotter till kyrkoherden i Tösse Birgerus Olavi Wallmoen och Catharina Lind.

Särskilt senare delen av dikten, v. 49 och framåt, innehåller flera svårbegripliga ord och passager som kan bero på avskrivaren.

ja *Adam* swara sielf så qwinnan mig bedrog
 med söta fruchten som mig gaf thes hwita händer
 så halp tå *Eva* man och barn til öma tänder
 med äpletz sötma som thes lystna gom betog

men slikt man lemnar nu thet ware hur thet wil
 then högste gud ske pris som oss til rätta hielpte
 der uhr som *Adams* hielp och ormen alla skielpte
 20 En qwinna giör ändock hwad hon är skapad til.

Hon är sin man en hielp först uti kerleks larm
 Som bryr hans hog, och eld i sielfwa hiertat wäker
 Hon then behändigt med et liufigt kyland släcker
 Då han insomna får på hennes liufwa arm.

Hon är sin man en hielp wid hushåls tunga ror
 ja sådan hielp som eij en oförsöckt begriper
 när waggans *resident*, som nästan hielplös piper
 då stiger sakta far och frågar efter mor

Hon är sin man en hielp i olust och förtret
 30 Skönt hela werlden skul' sig wrång moot mannen wisa
 Kan K. hustrun det så smånigt lisa
 om icke alt förta', med tro och wenlighet

Men hålt! iag hörer straxt en som mig swara så
 Här wil tu stackars tölp biu til then hielp beskrifwa
 du som ännu eij nådt den ähran gifter blifwa
 och tin åropte hielp eij såledz pröfwat på

iag tänkte sejer han du skolat något läst
 men likwel ser iag du *Xantippe* intet kenner

38 *Xantippe*: Xantippa var Sokrates ilskna och grälsjuka hustru.

Iobs hustru *Delila* och flera deras wenner
40 som warit små men i huset som en pest.

Är tu med ögon syn så blind at du ej ser
hur mången stackars man af harm sin händer wrid[er]
och obeskrifl[igt] ondt utaf sin qwinna lider
som röjer thessa ha' i lifwet systrar fler

Kun' mången hustru ha sin man i armod stielp[t]
Då han mer slagit på än som bestådtz på *staten*
med tienstfolk hus och klär ja och i sielfwa maten
Här tycker tig wel tå at qwinnan mannen hielpt

Är manenom till hielp thet hustrun går om bord
50 med andra busar och bepryr sin man med fiedrar
el' kitzligt löper kring och efter [spraldrar] wädrar
ja wisar [oförmist] tyst! swara ej et ord

Jo kära hålt fördrag lät falla swar på tal
Ja gån med flit förbij theta brudeparad'n
Then som hielpt sin männer ur gierdet och trädet
el' warit them för hielp et dagl[igt] helfwtis qwal

39 *Iobs hustru*: Bibelns hårt prövade Job har en hustru som han tycker är dåraktig (Job 2:9–10).

39 *Delila*: Den filisteiska kvinna som i Bibeln fick Simson att avslöja hemligheten med sin enorma styrka.

51 *kitzligt*: lättretad

54–55 Meningen är oklar, kanske på grund av avskrivningsfel. Verserna borde rimma på varandra.

Ty är slikt odygdzfolk ej wärdt at talas om
 nej af en ärbar munn förtiena ej nämnas
 men må åt glömskan sielf ut sin wanfrägd lämnas
 60 fast likas ryckt knapt i nån wrå får lämnas tom

men sij om erbart folk och utaf sådant slag
 hwar af vår täcka brud nu är oss et *exempel*
 up all [strad] af dygd och sielf et dygdens *tempel*
 om then och slike fler så menar endast iag

ty si vår Jungf. brudz widt kende ärbarhet
 som mäktigt warit til at sielfwa *Momu* påcka
 har oförmerkt förmåt til wördnad sin aflåcka
 Et hierta som är fult af fromhet dygd och wet

En wän mö herrans man til lefwerne och kal
 70 En man som har beröm hos både [förlorad text]
 En man som pröfwat hwant til qwinno hielpen då
 och warit stäld på prof wid förra hielpens fall

men slikt altsamans nu båd' olust sorg och [harm]
 utrettar bruden täck at han i dag lär glömma
 om icke förr i nat då han så sött får drömm[a]
 och börda af sit qwal wid hennes liufwa barm

66 *Momu påcka*: betvinga Momus, hånets och satirens gud

69 *herrans man*: kanske präst, syftande på Svala

72 *förra hielpens fall*: Syftar på Svalas första hustru Margareta Hesselgrens bortgång.

74 *utrettar*: rätar ut

BRÖLLOPSSKRIFTER

så hielper städze gud uti ert såta bå
at i mång liufig stund här få til hope wandr[a]
och medlertid alt jämt så hielpen i hwarandr[a]
80 Sidst hielpe herren gud sielf till en ewig ro

La Fin

Brudskrift öfwer Morbror *Anders Risell* och
 Moster *Cr: Kroineg* dz 27. *Julii* 1721.

Cupido af hwar rättsint Christen
 Plär anses för en blinder narr
 Hwem är tå nu then *oculisten*
 Som honom här har stuckit starr?
 Then warit här wist nog bemödd
 Som hielpt til syn then blind war född.

FÖRKLARINGAR

Dikten tycks bestå av fyra strofer, åtskilda av strofmarkeringar, där de tre första är rimmade ABABCC. Slutet av den tredje strofen är förlorat. En fjärde strof om bara fyra verser följer på nästa sida och inleds med en strofmarkering. Den är metriskt kongruent med de övriga och rimmar ABAB. Man kan tänka sig att den sista parrimmade dubbelversen i sista strofen saknats i avskrivarens manus eller att han eller hon slarvat.

Flera tryckta tillfällesdikter av andra författare finns från bröllopet. Johans storebror Anders (eller Andreas) Risell (1685–1753) var provinsialfiskal i Västmanland och så småningom borgmästare i Köping. Hustrun hette Catharina Charlotta Croning. Bröllopet stod i Munktorps prästgård och datumet 27 juli 1721 bekräftas i tryckta bröllopskrifter. Risell har skrivit ytterligare en bröllopsdikt till ett brudpar som gifte sig i Munktorp (nr 56).

Formuleringen »Morbror« och »Moster« är förbryllande. Det är lockande att gissa att avskriften är gjord av någon av Johan Risells systrars barn.

Andra indicier för detta saknas dock helt.

3 *oculisten*: [självlärd] ögonläkare

5 *bemödd*: fått göra sig omak

BRÖLLOPSSKRIFTER

Fast uti äldsta mannaminne
Han håls för en urgammal pilt,
Dock til ett flycktigt barnasinne
10 Hans wingar ä en märklig skilt
Hwart har han nu i *schola* gått
Då han så moget wett har fått.

Beskedligt prof af lius och ögon
Hans drift i dag oss förestält
Så framt han fins af wett förmögen
Och har sin wingefiädrar fält
Thet må med [förlorad text]
[förlorad vers]

Ther mogna åhr och mogna sinne
20 J kärligt wahl sig wisa fram
Ther får thet blinda älskogzkynne
Förlist på alt sitt smekads kram

10 *skilt*: kanske: skylt eller vapensköld

22 *smekads*: oklart, kanske fel avskrivet för till exempel »smekands«

22 *kram*: handel, handelsvaror

Den af *Fryken* bär sitt namn
 nådt wid *Veners* stränder hamn
 den han kjerlikt tog i famn
 som skiedde i *Christinaeham* tå ähr: ock H: H^r *Mag. Joh. Frykman*
 och Jungfru *Anna Christina Hamn* sammanwigdes 1722 d: 28 *Jan:*

En Siöman är iag ej, ej minsta längd el: bredden
 Af stora *Ocean* iag under Segel mätt
 Ej en gång warit på then Swänsk el' Finska redden
 Fast slikt gör mit beröm med rätta mycket slätt
 Doch iag stundom mig i skrifwen siöfart speglat
 med segel af papper i starkste stormen seglat

Mig andras äfwentyr ther wid ha öfwertyga
 [förlorad vers]
 tå han gör afgrunds fall när bäst han synes flyga
 10 bör säkrast tå han är en twärhand från sin död

FÖRKLARINGAR

Magnus Johannes Frykman (1691–1768) skrevs in vid Karlstads gymnasium 1706 och vid Uppsala universitet 1714. Vid tiden för bröllopet var han komminister i Östra Fågelvik. Han blev kyrkoherde i Rudskoga 1733. Bruden Anna Christina Hamn (1695–1767) var dotter till rådmannen i Kristinehamn Christopher Erson Hamn och dennes hustru Christina Roman. Fredrik Fryxell har uppgivit att Magnus Johannes Frykman var den sista prost och kyrkoherde i Karlstads stift som bar skägg.

Titeln *ähr. ock H.*: ärlige och höglärde

ibland för köldpust förtwiflad wilse wräker
nu skild wid ror och mast i hamnen misslynt kräker

Dock lär han ofehlbart helt glad och nögder wara
Fast om han en god del af gods och tadel mist
Då han med blåt sitt lif ha unrymt dödsens fara
Wist tycker han sig mehr ha wunnit än förlist
Han kan sig jämbwäl i thet glada hoppet hugna
at han nu bota får sitt skiepsbrott i thet lugna

Ty när han uti hamn för stormen säker ligger
20 uppå sitt fartyg han uprätter nyer mast
dess rämnor luckor han behändigt stoppar, byger
Och botar hwad som hälst i stormen senast brast
El: ock han sig från skiepp och siöfart aldels wänder
Sen han af diupa siön är en gång blefwen bränder.

En liuf och önskad hamn ju alla siömän gläder
Då de inom thess lugn sitt ankar kasta få
Och hwila sedan trygt för omildt stormewäder
ja alla wi som här i motgångz böljor gå
när wi dess widrighet omsider öfwerwunit
30 En kiär och liufig hamn wi tå sägz ändtlig funnit

Från *Frykens* täcka strand sig farkost nylig stötte
En man ock öfwer ed nu brådt båten drog
Och fast om slikt beswär, ej wägen honom mötte
Han ej förtröt derpå men ändå gladlynt log

12 *mistlynt*: misslynt; harmsen, förargad

15 *unrymt*: undkommit

29 *widrighet*: motstånd

På *Claras* stilla våg iag såg hans flagga blänkte
Wist sen ej hwart han for el: hwart han sig åt tänkte

Förän sistl:[idne] höst han matter stött och drefwen
J *Veners* wikar af åtskilligt olykswähr
Än hit nu åter thit af böljor kastad blefwen
40 [förlorad text] stått ut wid store skiär
Han ändlig sedt sig ut en liufig hamn til hösten
Der han för sitt beswär får möta ro och trösten.

Och som han kloker war och kunnig uppå farten
thet han af egen flit samt wittre fäder lärt
Så had' han sig bekant til lägenhet och arten
en liufig hamn och then ta in war mödan wärt
den hamnen har sitt namn wäl utaf en *Christina*
Fast ej af henne som i Swerie war *Regina*.

Han med en foglig wind til täcka hamnen lände
50 och kasta ankar ut uppå thess rena grund
Ett större under knapt med siömän nånsin hände
han had' wist godt om bord uti en lycklig stund
ty när han räknadt ut all liufhet wid then hamnen
han henne, honom hon helt kärligt tog i famnen

Jag hoppas nu en hwar förstår wäl hwad iag menar
om han wil rättsint se uppå vårt brudepar

35 *Claras*: Klarälvens

40 Syftar på arkipelagen i nordöstra Vänern.

43 *farten*: farleden, riktningen

47-48 Bruden heter Anna Christina.

BRÖLLOPSSKRIFTER

som utaf ärbar [stamm] på dygdens grönskand renar
uprunnit af then frucht ha burit all sin dar
At ingen rättsint wrängt om *Frykman* nånsin dömmar
60 och ingen kiänder ej vår Jungfru *Hamn* berömmer

Så hwila trygg och nögd Bror *Frykman* från all möda
Som J ej sielf will ha i thenna kiära *Hamn*
iag tror all oros blåst uhr diupsta hamn lär döda
tå J insomna få uti hwars andras famn.
J få af namn och gagn Ehr täcka hamn wist rosa
hon [stanna] himlen hur ert fartyg styrt den kosa

För skall wist *Fryken* sielf i *Veners* hamnar bryta
och *Vener* seglas blått af våra Fryksdahls män
Förn Ehr at unna godt uti min hog skall tryta
70 Gud låt sin milda han för Ehr ej knäppas giän
Sist brudgum jämte Brud i himlens sällhet hamna
der the med hiertans frögd sin Brudgum få omfam[na.]

FINIS

Lek-Systrarnas afsked til bruden tå *Consistorii Notarien i Westeråhs*
Mag. Johan Thurelius med Jungfru *Elisabet Croning* i brudsäng
 fördes 1722 dz 10. *octob.*

Sluta dantsen aflägg krantsen
 Wäna Syster nu i qwäll
 Mot wår wilja måst wi skilja
 En från oss och ta farwål.
 Dock ehr lycka ej förtycka
 Wi, fast man ehr mände rycka
 Uhr wåhr hop til giftas tal
 Wi ehr sakna när wi wakna
 För en moders *titell* fahl
 10 Doch wår Syster som ehr lyster
 Lycka til ehrt kiära wahl

Som sig ägnar man sig fågnar
 At i nöjje få thens famn

FÖRKLARINGAR

Prästsonen Johan Thurelius (1691–1760) föddes i Sura, Västmanland. Han skrev in sig i Uppsala 1706 och promoverades 1719. År 1721 blev han gymnasieadjunkt och konsistorienotarie i Västerås, och bör ha rört sig i samma kretsar som Risells storebror Christopher (jfr nr 49). Johan Thurelius blev 1739 kyrkoherde i By. Bruden Elisabeth Croning (1701–1771) var dotter till kyrkoherden i Munktorp Lars Croning och dennes hustru Elisabet Löfgren.

5 *förttycka*: bli missbelåten

9 *fahl*: som står att vinna

BRÖLLOPSSKRIFTER

Then af fliten har *Meriten*

Til ett prisvärdt hedersnamn

Hurtigt sinter, glättug lynter

Och af [tomrum] påminter

Til at giöra folk behag

Dygd och tåkhhet wil slik kiåkhhet

20 Skiåligt falla uti lag

Wi ej kunna them missunna

Frögda natt på heders dag

Dygd och seder smyckat eder

[förlorad vers]

Som ej såmre men förnåmre

Hådanåt ehr Zira månd

Så ett kiårligt stånd och årligt

Fast om slikt ock sågs beswårligt

Möter i en brude-bådd,

30 Then är såller när thet gåller

Som ej [tomrum] blir och rådd

Ell' månd tänka på bli ånka

Sedan hon til brud är klådd.

Slik inbillan glådjespillan

Nu betager aldels Er

Kåra wånner gifta swåner

Se hur mildt han åt Ehr ler

Himlens nåde Eder både

Före, styrcke, signe, råde

40 Til Ehr [tomrum] sidsta qwäll
 Och framkalle dagar alle
 Til Ehr ro och kiära wäl
 Edert äkta stånd förfäkta
 Herrans ängel *Raphael*

Wi berömma wördsamt giömma
 Brudens dygd ibland oss stor
 Fast hon stånde byta månde
 Och för Jungfru wil bli Mor
 Hwem fins feger för slik seger
 50 Och liufligt natteläger
 Utaf oss man wist ej wet
 Wi dock ändtlig nu egentlig
 Utaf bruden ta *valet*
 Skillnan sårar fast ej tårar
 Syns them *Jephtae* dotter gret.

43 *förfäkta*: försvara, strida för

44 *Raphael*: Årkeängeln är skyddspatron för dem som söker en äktenskaps-partner.

49 *fege*: klenmodig, harhjärtad

55 *Jephtae dotter*: Dom. 11 berättar hur Jefta vann seger över ammoniterna. Han hade dessförinnan lovat Gud att offra den första som kom honom till mötes när han återvände hem. Väl hemma möts han av sitt enda barn, en flicka som hyllar honom med dans och pukor. Jefta blir förtvivlad, men dottern uppmuntrar honom att infria löftet. Dock ber hon om två månaders uppskov för att tillsammans med sina väninnor begråta sin jungfrudom.

Till skillnad från Jeftas dotter gifter sig alltså bruden i Risells dikt och behöver inte sörja att hon förblir jungfru.

Brudskrift öfwer Söderberg och Britten Sylfwia

Tänk! hwad ett mäktigt ting
 Som mod til wanmakt bringar
 Och under månans ring
 All hielte kraftar twingar!
 Som gör i manna bröst
 På mod ett sådant råhn
 At thet måst tigga tröst
 Af en sin underdån.

En som mång tusend död
 10 med oförfärat öga
 Har sedt och högsta nöd
 Kan hända aktar föga
 Han för ett ögna par
 [s]tår fählen och bestört
 Knapt något hierta har
 förn han ett hierta rört.

FÖRKLARINGAR

Andreas Olavi Söderberg (1691–1776) gifte sig med Brita Sylvia (1696–1772) 30 september 1723. Britas far Magnus hade avlidit några månader tidigare och Andreas Söderberg skulle komma att efterträda honom som kyrkoherde i Steneby i Dalsland. Söderberg var son till trädgårdsmästaren Olof Hansson som Risell har skrivit en gravdikt till (nr 61).

8 *underdån*: undersåte, underlydande

14 *fählen*: rädd, illa till mods

Tänk! then hwars rygg eij swek
 Inunder *Gasas* bommar
 Och hölt för fingerlek
 20 Afryckia mångfaldz tömmar
 Fant sig om sider snärd
 Uti et kärligt garn
 Och drog sin tunga wärd
 Sidst kring med [h]andeqwarn

Hwad är för wiktig sak
 Som twingar tig *Leander*
 At utan minsta wrak
 besegla fremmand stränder
 Tu *Hercoll!* Tig man kändt
 30 Af tapperhet och pock
 Hwem har tin Klubba wändt
 Nu i en spinneråk.

Ach kärlek tu *Monarch*
 Tu äger ju slikt wälde

17–24 Syftar på Simson i Dom.16, känd för sina krafter och för att kvinnor flera gånger fick honom i sin makt.

18 *Gasas bommar*: Bommen till stadsporten i Gasa. Simson ryckte loss hela stadsporten och bar upp den på ett berg.

24 *handeqwarn*: Filistéerna tvingade Simson mala under sin fångenskap.

27 *utan minsta wrak*: Utan att gå under. I den grekiska myten om Hero och Leander simmar han varje natt över Hellesponten för att träffa henne. Till sist drunknar han dock.

29–32 *Hercoll [...]* *spinneråk*: Enligt Ovidius version (*Heroides* 9) hamnar Herkules under sin älskarinnas, prinsessan Ioles övermakt, och detta till en sådan grad att han bär kvinnokläder och gör kvinnoysslor, medan Iole bär hans klubba och lejonskinn.

BRÖLLOPSSKRIFTER

Hwem nånsin fans så stark
 Tu honom icke fälde?
Högsinte hiertan kan
 Tu twinga med titt wåld
Fast mången och ibland
40 Skröt utaf återhåll.

Ditt fria *Regement*
 du ganska sålsamt drillar
Med them tu en gång spändt
 J tina klor och giller;
en kan hell nögd och glad
 Få dra titt söta ook
en ann läs hwart ett blad
 uti sin ångerbook.

Den ena modlöst slut
50 Når innom söta armar,
En ann alt ondt står ut,
 och ingen sig förbarmar
En går en dådlös dräng,
 och sig fast litet bryr
Når så liuf äkta säng
 Som kärlekens *martyr*.

En uti Brudstohl går
 Ännu på barna skona,
En fåfängt i mång åhr
60 Afbidar sin Brud*Crona*
Så ojemnt undersamt
 Nu swårt och nu geswint,

44 *giller*: fälla för djur

BRÖLLOPSSKRIFTER

Nu åter trögt och lamt
Går kärlekz wäldet blint.

Ty får en unger swän
Uppå tig kärlek undra
Så länge tu eij än
Ha[r] hint thez frihet plundra
Man wil dok bli titt roof
70 och undergå tin lag
doch efter samma proof
Som tu oss ter i dag.

De täcka två som här
Sig för titt wälde bucka
Af them eij någon lär
För hårdhet tin ha sucka
Ja theras dygd hon har
Alt milt af dig förtient
Eij nylig täckar par
80 Stådt i titt *regement*.

Lät them i kärlek ren
Mång tusend' morgon wakna
och alla motgångz mehn
Med sielfwa dagen sakna
Lät theras täckhetz flor
Ej nånsin ymsa färg
Mern tå när wäx hos Mor
En liten *Söderbergh*.

65 Ty: så

74 *bucka*: bocka, underkasta sig

Brudskrift öfwer Moberg och C.M. Lindquist d. 3 maji 1724.

På min *Thalia* wart iag wred
 Eij läng'sen och så när med ed
 Had' lofwat them eij mehr omak[a]
 Som sen eij skedt, ell' skedde än
 Der större plicht för en min wän
 Eij böd mig orden ta tillbaka.

Men iag wäll wet at ingen tho[n]
Thalia griper rätt sen hon,
 Är worden ledze och förtretadt
 10 Ja at hon iu i *Poesi*
 Lär blått begå bönhaserij;
 Dock ärligt upsåt henne retat.

FÖRKLARINGAR

Bröllopet stod på Säby i Visnum 3 maj 1724. Brudgummen Nils Moberg (1693–1751) var son till en smed på Forsbacka, Mo, nära Åmål i Dalsland. Han började gymnasiet i Karlstad 1711, skrevs in i Uppsala 1716, prästvigdes 1719 och tillträdde som komminister i Visnum 1724. Bruden hette Christina Maria Lindqvist (1699?–1742). Av dikten framgår att Risell inte var närvarande vid bröllopet, utan rimligen skickat den till Värmland (v. 26).

1 *Thalia*: komedins musa

11 *bönhaserij*: hantverk utfört utan att tillhöra skräet, fuskarbete

12 *retat*: lockat, frestat

BRÖLLOPSSKRIFTER

Kort sagt iag hwarken bör ell' will
Min hand nu aldels hålla still'
 Sen gammal wänskap slikt påmin[te]
Ty wisas wälment här min plicht
Fast fiädren uppå skaldens wicht
 Lär wäga mindre än som inte

Dok iag nu bryr mig litet om
20 En nådig eller widrig dom
 Det är en sak för mig hel lumpen
Jag blir med glada glad i dag
Jag hade aldrig än thet lag
 At iag i gästabud satt trumpe[n]

Änskönt wid thenna Bröllopfäs[t]
Jag eij får wara med en gäst,
 Jag likwäll dricker Hustru-skåhlen
Och önskar lycka thessa twå
Hwar ogift lika lyckligt gå
30 Jag sielf eij spåttar i then kålen.

Hwem i sin hela ungdoms gång
Ej öfwer skaklan gör nå språng
 Han loppet ändtelig wäl fullbordar

17 *wicht*: våg

20 *widrig*: ogynnsam, negativ

21 *lumpen*: obetydlig

30 *spåttar i then kålen*: spotta i kålen; när någon får hålla till godo med något som man klandrat

BRÖLLOPSSKRIFTER

Fast lyckan tyks för mången halt
När han i både hett och kalt
Med *Jacob* acktar *Labans* hiordar.

Jmedlertid får *Esau*
Kan hända både gods och fru
Skiönt wor' han än en gång så luden
40 Så lätt går för en *Aethiop*
Som then naturen hwitar' skop
Ty lyckan ser ej efter huden.

Dock kommer alla ej til pass,
At blint förutan god *Compass*
För lyckans wind at låssa ankar
En kan nå henne af en slump
En an' i böljans diupa sump
Skul' önska han haft andra tankar.

När lyckan tå mot en gör wäl
50 Och sen ett styfmors namn med skäl
Förtienar sig uppå then andra
Så ser man at ett tåligt sinn'
Ej sticker flaggan för thes winn
Men wil then trygga wägen wandra.

36 *Jacob* [...] *Labans hiordar*: Biblens Jakob tjänade för Laban i sammanlagt
fjorton år för att få gifta sig med Labans döttrar Lea och Rakel. 1 Mos. 29.

37 *Esau*: Den ludne Esau var Jakobs äldre tvillingbror, men sålde sin först-
födslorätt.

41 *skop*: skapade

BRÖLLOPSSKRIFTER

Wår wandring tyckes altför tung
Når lyckan ej en tunger pung
[Oss til Pa - - -] [förlorad text]
Doch händt at mången arm och trött
På vägen åhran ofta mött

60 När rikar tatt qwarter hoss nesa

En i sitt upsåt alfwarsam
Han hinner wål omsider fram
Fast om han ock med oxen kiörer.
Säll then som nögd och glad till mods
Kan wara, fast han alt sitt gods
Uti en liten räntsell förer.

Man har ock såleds mången sedt
Med tunga fiät och mycken swett
Sig ändtlig draga fram ur skarnet
70 Fast man af undran medlertid
Uppå thes öde lopp och strid,
Tort fråga, hwad blir af det barnet.

Jag nämner sådant här med flit
Och hoppas ther wid få *credit*
Om wår H^r Brudgrum sielf täks witna
Hur han med litet *Capital*
På ärans stig så brant och smal,
J unga åren har måst swettna.

Doch fast mång swår och ängslig stund
80 Han budit til thes qwicka pund

69 *skarnet*: smutsen

BRÖLLOPSSKRIFTER

På hwarje sätt at gräfwa neder
Han med ett sinne helt förnögt
Sig för then tyngden aldrig bögt,
Men fört sin wandell städs med heder

[Förlorad vers]

Wil himlen nu för slikt beswär
Så ymnigt honom wedergälla
Tänk han har nått sitt äkta lugn
På samma dag hans Mor sin ugn
90 För honom nödgas at kullfälla.

Wår Brudgum sagt (jag kommer hog)
Den första dag han nånsin såg
dz 3 war i *Maji* måna
Då lads i wagga liten dräng,
Nu samma *dato* i brudsäng
Med then han gerna önskar gråna

Ja än ett prof af ödets spel
Är at han ock en Prästedel
J år dz 3 *Maij* tilträder,
100 Jag må wäl undra i mitt sinn'
Hur alt så artigt träffat in:
Thet som ett märcke godt mig gläder.

80–81 *Han budit [...] gräfwa neder*: meningen är kanske ungefär: han har undvikit att tyngas av svåra förhållanden

89–90 Skämtsamt: Mobergs mor fick överge sina hushållssysslor den dag han föddes.

98 *Prästedel*: prästsyssla

Ett kiöt nu blifwit thessa två
 dz 3 i then månad tā
 Af makan foglen mäst har glädje
 Ett trefalt tal säg altid godt
 Altså jag tyks hoss mig har spådt
 Af thessa två snart blir den 3.

Men hwad för *Echo* eller liud
 110 Mig här til gier then täcka Brud
 Som nu i talet blir den andra
 Wet jag ej wist, man tror dess dygd
 Ej endast känd i *Vermars* bygd
 [förlorad text]

Tro fritt min fiäder wor' mer öm
 Om edert ros och dygds beröm,
 J kärligt nu förente twenne
 Där jag ej nogsamt wiste för
 At dygden främmande *Coleur*
 120 Ej kläder, men förställer henne

The högsta tre som äro ett
 Och giordt at slik förening skedt
 Med thessa två på *Maji* tredje
 Han låte theras nöije gro
 Som qwist på *Lind* och lung på *Mo*
 Och ödets wrånghet ej tillstädje

108 *två snart blir den 3*: Här blev Risell sannspådd. Brudparets första barn föddes på dagen nio månader efter bröllopet.

113 *Vermars bygd*: Värmland

125 *lung*: lyng, ljung

125 *Lind [...] Mo*: skämt med brudparets namn

BRÖLLOPSSKRIFTER

Lät himel them til leder tre
Ja mer sin barnabarn få se
Med åldrens hwita hufwudbona
130 Och ändtlig när tig täckes Gud
Lät bägge få hoss tig stå Brud
J kärlighet med lifsens *Crona*[.]

Finis.

56.

Hwem flättian alfart undanwiker
 Och drifs utaf ett sundt förnuft,
 [förlorad vers]
 Som wil åt nordens sunda luft
 Som solen för en segell-nåhl
 Är dygd förnuftets ändamål.

Ty lär *Cupido* nödgas trifwas
 Bland them som honom släktas på
 Lät then bland hans *trophaer* skrifwas
 10 Som ej hans grep så lätt förstå
 Thes mehr än fina älskogsnet
 För grofwa syns i dygdens fiät.

Dock ware utan all förklening
 Uti sitt värde all hans mackt,
 Men jag är likwäl i den mening
 At wett och dygd til kärlek brakt
 De kiärligt nu förente två
 Som låtit himlen enwålds rå.

FÖRKLARINGAR

1 *alfart*: allvarsamt5 *segell-nåhl*: kompassnål

BRÖLLOPSSKRIFTER

Der's loford må en annan qwäda
20 Jag thet ej hinner eller tör
Hwem wet then tör wäl ock framträda
Som bättre på then strängen rör:
Doch om jag säger, har jag fog
At dygd the äga, thet är nog.

Gud sign Ehr i then kära orden
Som i gått in i *Munketorp*,
Och lät hwar flod förr gå mot norden
Ja hwita fiädrar få hwar korp
förrn Ehr min' såta Syskon två
30 Nån' motgångs bölja hinna må.

Lät himmel them sin wärld med heder
Och nöje kunna genom gå
Lät them sin barn til många leder
[förlorad vers]
Då lefnads glaset lupit ut
Lät i tin famn them se sitt slut.

25 *then kära orden*: dvs. de giftas gemenskap (skämt med Munketorp)

26 *Munketorp*: Orten där bröllopet firades. Rimligen avses Munketorp nära Köping i Västmanland. I juli 1721 uppvaktade Risell även sin bror och svägerska när dessa gifte sig i Munktorps prästgård (nr 51).

En Brudskrift.

Ett gammalt ordspråk är, at then som uti wahlet
 Är komen, och tå han bland många giöra får
 Kan lätlig oförtänkt indiupa sig i qwahlet
 och undras billigt eij om stundom såleds går
 Hålst om then wåljande är wankelmodig lätter
 Han wåljjer wet eij hwad som wårre är ell båtter

Ty när med möda man til gifto balken hinner,
 Får han tå se en skön, then lyster honom ha
 En nått och artig där hos then han nöje finner
 10 Der åter ger en rik, hwad pengar står en bra
 Det war bland tusend 3 men hwem war nu then bästa?
 Ell hwem skall wara bäst ta til sin närmast nästa?

Är fast båd skönt och rikt then fierde intet ägde,
 Kun likwål räkna ut sin härkomst af hög stam;
 War nödigt eij må tro man noga öfwerwågde
 Om icke hennes slächt kund hielpa honom fram?
 Man kan ju mångaledz upösa guld med göpning
 Igenom godt [går] til befrämjas wid hwar öfning.

FÖRKLARINGAR

3 *indiupa sig*: försjunka i

17 *göpning*: handfull; här »ta handfullar«

18 Versens mening är oklar.

Slikt förekommer wist som rätter för en läcker
 20 Framsatte hopetals; han wattnas åt en hwar,
 Betänker noga hwem *apptiten* mäst up wäcker
 Med twikan wa[n]drar kring förn han på knifwen drar
 Så är en friar ock i wahlet nog twe håg[s]e,
 Då han bland många skall se ut hwem mäst är dogse

Så mycket mindre gifz slicht wahl och qwahl allena
 Ibland vårt mannakiön som thet i högre *grad*
 Hos qwinnokönet fins the ä ju merndelz sena
 Til gifwa friarn slut hälst när en faslig rad
 Med råd sig ställer in, och har sin hand i sodet,
 30 De råden gifwar iag, then nej med tak förbudet

Sant är man bör sig wäll uti en sak betänka
 Som är af dryger wigt och fordrar wiss besked
 Med mogna troгна råd som klokt i salen jänka:
 Dok ha the gamla sagt som sofwa nu i fred,
 At then sin boning måst med mångas råde bygga
 Han hiner näplig til med tak then sa[mm]a snygga

[Två verser saknas]

Ja stundom plär så ske när friar' är på färde
 40 Som efter sitt förstånd nu tala will okså
 Din fänta hwem blir then? jo mången wi ser winna
 Som bättre finna råd än grofwer trå lärt spinna

24 *är dogse*: som duger

29 *har sin hand i sodet*: »har sin trasa med i byken«, *sodet* koket

30 En av flera oklara verser. Kanske ungefär »rådgivarna säger 'ja', någon 'nej,
 men tack för erbjudandet'«.

33 *jänka*: sammanjämka

Som wäges af och til som röstas om och handlas,
 Then ene ber tå wid en än har nytt förslag.
 At en sån frier sak på slute just förwandlas
 J ett förwirradt werk, och wahlet tar så lag
 At mången delar ut ett Kalfskin åt then samma
 Som hon i lenan famn med nöje bort omfamna

En annan efter diup och noga öfwerwägan
 50 gier äntlig friarn ett fritt och färdigt Ja,
 Och ingen annan tror at thenna ju skall ägan:
 Men ser hon sen en an then hon will heldre ha,
 Ell eljest något grått och mulit komme mellan
 Då slår hon köpet up och sker thet icke sällan.

Kan hända af en slump at slikt til fördel händer,
 Och stundom man i slik ostadighet är klok,
 Kanhända att man och får wrida sina händer,
 Och med en hiertlig harm slå up sin ångerbok,
 Ja läsa ther uti tilz ögonen bli röde
 60 Sidst skute skullen på ett oundwikligt öde.

Slikt nytt iag längsen hört, sielf aldrig thet erfarit,
 Ty säljer iag thet för thet samma *prise* iag fådt.
 At slikt ett bryeri wid alla giften warit.
 En tok som sådant tror; dok stundom såledz gådt,
 At wankelmodigt wahl satt giftermåhl tillbaka
 Det lærer någon hwar förutan mig bejaka

När Gud med far och mor ä med i thetta råde
 Tyks nog; fulkomligt sägs ju wara trefalt tal,

60 *skute skullen*: skjuta skulden

BRÖLLOPSSKRIFTER

Lät sedan komma an uppå the unga båda,
70 Lät them emellan ske ett fritt god willigt wa[hl]
Och hwad som såledz blir i thetta ärnde slutit
Bör bli af ingen ann' än sielfwa döden brutit.

Det heder wärda par som paras nu tilhopa
Och finnas hos hwar an bägge nöjas åt,
Må sig på Gudz försyn och moget wahl beropa
Som wärkat stadig drist til deras Kärlekz s[åt]
Ty har man skäl at tro det de bli lyckligt gifta
Som låtit himlen rå och giftermåhlet stifta.

Begravningskrifter

Grafwisa öfwer Qwartermästare *Nycopp* skrefwen 1719

Den som sin Kung sitt lif och blod
 Upofrat med behiertat mod
 Den himlen i fiendtligt land
 Beskyddat har med mechtig hand

De blanka swärd och skarpa skott
 Ej tyktes spå them Swenskom godt
 Ja ther som man med ängslan wet
 mång tapper *Carl* i gräset bet

Jag säger wor' ej dödens plickt
 10 Den skona som gådt genom slikt
 Men ach med mig mång samme lär
 at dödens arf ei skona är.

FÖRKLARINGAR

Sannolikt är dikten skriven öfver västmanlänningen Gustaf Kristoffer Nycop (1698–1718), inskriven vid Uppsala universitet 1708, korpral vid livregementet och död under norska fälttåget. Föräldrar var Nils Nycop (1663–1733) och Margareta Malmström (1678–1731). Fadern var inspektor på Strömsholms kungsgård i Västmanland och båda föräldrarna levde 1719, vilket stämmer med dikten. Fadern tog avsked som räntmästare i Västerås 1718. Begravningen bör alltså ha skett inom Risells geografiska verksamhetsfält. År 1719 var Risells bror notarie vid domkapitlet i Västerås (jfr nr 49). Titeln *Qwartermästare*: Officer som sköter underhåll, inkvartering och ekonomi.

BEGRAVNINGSSKRIFTER

Du bleka tysta sälla mun
iag önskar tu mig swara kun
Mån therför tu titt afskied tog
at tu [iemte] tin Konung dog.

Nej tu wa en blandt unga män
Som wäl haft lust at tiena än
Dock större lust tit tu nu är
20 Der du går qwitt alt krigz beswär

Men them tu sorg förr alldrig giort
De som af tig all hugnad spordt,
them är tin bortgång bitter nog
och alla ha til gråta fog.

Oss allom tu wäl ängslat har,
men aldra mäst tin mor och Far,
Them wil wäl nu tin swarta bår,
i förtid giöra gråa hår.

Men J förnäma makar två
30 som här med hwåta kinder stå,
Tro sonen tog[z] ej ehr ifrån,
[förlorad text] [hos hans] son.

Grafskrift öfwer Sahl: *Anna Christina Bergman*
som afled 1719 efter N: 177 *melodie* i Salmboken

Wår fågnad ro och ögnalust
Hur snart förvandlas then i pust
Man blott idag med tårar mins
Hwad liuft igår för ögon synts.

Den med sin wän stod nögd och log
begråter nu sin wän som dog
snart bår man hiertat fult af skiämt
snart utaf ängslan qwalt och klämt.

At såta wänner skiljas åt
10 det skier ju sällan utan gråt
som klagligt man mot wiljan ser
min kära Syskon, må hos ehr

FÖRKLARINGAR

Flickan Anna Christina Bergman avled ett år gammal, möjligen i november eftersom det talas om »Wintermånans kiöld« (v. 23). Sannolikt är Anna Johan Risells lillasyster Sofias första barn i äktenskapet med kronofogden i Norra Dals fögderi Abraham Bergman (jfr nr 32 och 46).

Titeln *N. 177 melodie i Salmboken*: Psalm 177 i 1697 års koralbok är »Nu frögdoms wij medh glädie stoor, Ty Christus up til Himla foor«. Den trösterika psalmens innehåll samverkar med Risells text över Anna.

BEGRAVNINGSSKRIFTER

Den tyks ha fog at gråta wist
som en bland många skattar mist
 men ännu större fog har then
 som inga flera har igen

Det enda ju det kärsta är
sin kärlek all man thet förähr
 ju större frögd tå then blir all
20 ju starkar' brusand' tårefall.

Du blomma blek som ren oss spådt
skiön frucht om tu tin mognad nådt
 Man utaf Wintermånans kiöld
 nu alt för omildt är förföld.

Ach liufsta ros blif häldre qwar
än så bedröfwad mor och far
 The häldre se at tu tar arf
 än swepan blir tin enda tarf

Den som tig under hjertat haft
30 i waggan spist med moders saft
 Hon måst nu gjuta tårar het
 på tig i grafwen til *valet*

Ach hade dock tin liufwa wår
Åt minston' warit mer'n ett år
 Hwi fik ej iag ock en gång se
 tin täcka kinder åt mig le

Men efter bud tu måste hän
Ty Gud then stora barnawän

förmener barna ej til mig
 40 at komma äfwen sagt om tig

Ty lät tå sorgen höra opp
 Min syskon kär ty wi ha hopp
 omätlig sorg bör christnom fly
 Hedningen må sig ther om bry

Tänk edert barn är wäl försörjgt
 fast hwilorummet synes mörkt
 hon all then fara trotsa tör
 Som igen lefde fasa för.

J fån nåd Gud wil mötas åt
 50 Båd J och eder dotter såt
 Bland änglar inför lambets tron
 hwaräst nu redan frögdas hon

Ach hielp oss Gud i alt beswär
 Hwarför hon undångången är
 och sidst när thet ock ändtlig bör
 at hwar och en så säller dör.

Så niut tin späda lemmars ro
 Du kyska Jungfru i titt bo
 blåt ett åhrs lefnad giordt tig trött
 60 dock unna wi tig sofwa sött.

39–40 *förmenar* [...] *komma*: Jesus säger: »Läter barnen komma til migh, och förmener them icke: ty sådana hörer Gudz rike til« (Mark. 10:14).

48 *igen lefde*: de kvarlevande

60.

Bittra Tårar,
Öfwer
För detta Probsten och Kyrko-Herden uthi
Christinaehamn,

Den
Hög-Ährewyrdige och Höglärde,
Nu hoos Gud Salige,
Herr

*MAG. LUDOVIC
TOLSTADIUS,*

Hwilken effter en berömwärd wandring,
swår uthstånden siukdom, och Gudelig beredelse,
i en salig stund sachtmodeligen i HErranom afsomnade,
natten emot den 1. sistl. *Martii*, och med tillbörlig heder
till sin Hwilo-Cammar beledsagades
Uthi *Christinaehamns* Kyrka, den [6 Junii] ANNO 1721.

Uthgutne
Af en
Sorgbunden Son.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Kongl. *Antiq. Arch.* Boktr.
JOH. LAUR. HORRN.

FÖRKLARINGAR

Huvudtexten är lagd i munnen på Risells tolvårige elev Georg Ludovic Tolstadius (1709–ca 1766), men det är med största sannolikhet Risell som

Ach! Store Allmactz GUD! med hwad för börda swår
 DU nu betungat har de mina skulldror spåda;
 Min ungdom, i hwars wåhr jag menlös skull' mig glåda,
 Den måst' nu känna Sorg för mer än halfwa Åhr.
 Ach hwad för bitter Kalk, min GUD, DU mig inskänckt!
 Han alldels syns fördryg mot mina kraffter swaga;
 En sådan dryck, hwarwid de starka ha måst raga,
 En flod, hwars bittra swell så många ögon dränckt.
 Jag som, för spådhet, knapt den gnistan af förstånd
 10 Hos mig än lysa fann, at jag kund' öfwerwåga,
 Hwad förmån det ju war, en hullder Fader åga,
 Jag genast sakna Far, med tårar, læra månd'.
 En Fader som för Barn den huld- och ömhet bar,
 Som tycktes knapt få rum i något Faders-Hierta;
 Han tog sig större del i Barns än egen smårta,
 Och stådz dem willig fans till hielp och till förswar.
 Doch till des wårda lof min strång är intet spånd,
 Det sägs ock eij stå an berömma sina egna;
 Ty må des dygder då uthaf mig bli förteгна,
 20 Hålst af hwar råttsint han med nöije warit kånd.
 Du klena HErrans-Hiord! Du tör ock stämman in
 I Tåre-hickand' med min darrand' barna-stämman;
 Jag fruchtar, detta fall dig åfwen lærer klåmma,
 Om du rätt kommer hug den troгна Herden din.
 Ach! hwem har dock wår Wån och Farkår skilt oss från?
 Hwem är så grym, han kan förutan gråt påtåncka,

skrivit hela hyllningen. Sonen sörjer sin far, den rike prosten Ludvig Tol-
 stadius (1654–1721), kyrkoherde i Kristinehamn. Risell har också skrivit en
 dikt, där den unge Georg Ludovic på en högtidsdag uppvaktar sin mor, än-
 kan Elsa Catharina Soop (ca 1685–1722). Jfr nr 45.

7 raga: ragla

- Det wij gå Faderlös', wår Fru-Mor sitter Encka:
 Ach mer än grufsamt wåld! Ach alt för mordiskt rån!
 Hwar skal jag klaga an dig då du grymma död?
- 30 Hwart skall jag taga hän at söka nån barmhertig?
 Mån tro på jorden fins nån enda rätt ömhiertig?
 Som mig nu trösta kan i en så bitter nöd.
 Jo, store HERre GUD! Hwars willja styrer alt,
 O du fördålde GUD! som underligt alt lagar,
 Och nu med detta fall oss faderligen agar,
 Wij pruta eij härmot, man wet du så befalt.
 Till dig jag endast flyr och ödmiukt minner på,
 Hur' wid din ögnasten du Enkor täckts förlikna;
 Ach! här wid kan ju doch ett sårgse hierta qwickna,
- 40 Hälst faderlösas Far du låfwat bli också.
 Ach! derfor, Fru-Mor kär! lät af omåttlig sorg,
 Lät eij Er ögons flod Er' Kinder giöra bleka,
 Men lät oss all' i hoop till mod och tröst beweka,
 At wij så starkt förswar ha' uthi himlens borg.
 Så gack min Farkär, gack, lägg dig till hwilo ned,
 Där du får sofwa sött alt in till sista qwäller,
 Från mödo och beswär, ja du är mer än Säller,
 Som prijs-wärdt lefwat har och wandrat af i fred.

GEORG LUD. TOLSTADIUS.

Grafsten.

- HÄr hwilar sig den Man sin wandel fört med heder,
 50 En Man, en Prydnad i Predikstol och *Catheder*.
 Här ligger död din Wän, O *Pallas*, Wijsdoms-Moder.
 I Nije Systrar si, här sofwer Eder Broder.

BEGRAVNINGSSKRIFTER

Här ligger nu hel tyst, du HErrans Hiord, din Herde,
Hwars röst du fordom hölt i et så dyrbart wärde.
Hith *Mome*! Si des Mull, din tand har efftertrackta,
Hur' den uhr grafwen kan dig trotsa och förackta.
Winnlägg dig, Wandringsman, Hans fot-spår effter-sträfwa,
Sörg, medlertid, dens Död, som med hwar man kund' lefwa.

J. RISELL

55 *Mome*: Momus är hånets och tadlets gud.

Grafskrift öfwer Olof Söderberg.

Så wandra i frid,
 Du man som så prydde vår flärdfulla tid,
 Med ehreful wandel med tro och beski-
 ed, Ty hela tin handel kom falskhet eij wed,
 Din ålderdoms krona med ähran tu bar,
 Du ährliga far.

Gack lägg tig i mull,
 Du som mera aktade mullen än gull,
 J werkbrutna leder i hwilen nu här,
 10 J jorden som eder giordt mycket beswär,
 Fast mödan hon wil er til slut eij mer gie,
 Än jordskoflar tre.

Dock han tig eij glömt,
 Som trogna arbetare lönen tildömt,

FÖRKLARINGAR

Dikten ägnas trädgårdsmästaren Olof Hansson Söderberg från Tydjebyn i Johan Risells dalsländska hemtrakter. Olof var far till Andreas Olavi Söderberg (1691–1776), studiekamrat till Johan, som blev kyrkoherde i Steneby i Dalsland. Risell uppvaktade honom och bruden Brita Sylvia när de gifte sig 30 september 1723 (nr 54). Änkan som nämns i v. 33 hette Christina Gothander och var dotter till komministern i Fröskog Andreas Petri Gothander.

BEGRAVNINGSSKRIFTER

Af möda den känning som tryckte tig här,
Med riker dags-penning belöner tig thär,
Then tunga och heta i tiden tu bar,
Förgäfwes eij war.

Hwem glömma wäl kan,
20 Then flärdlösa trohet tig tedde hwar man?
För hela tin lefnad eij torfde tu rädz,
Hwem hade eij trefnad ther tu war til stedz,
Fast tu blef förfölgd som upricketige fler,
Där åt tu än ler.

Then ährbara skrud,
Ditt silfwergrå hufwud med wördnad för Gud,
J Kyrkan tin herde med nöije stedz såg,
Och hwad han tig lärde thet kom tu i hog,
Men nu tu wist saknas af hwart hierta fromt
30 Ty rummet är tomt.

The sakna tig mäst,
Som trohet och huldhet tin pröfwade bäst,
Din frommaste maka och dygdiga barn,
Om det tig tillbaka ur mördarnes garn,
Med tårar at köpa dem giörligit stod,
wist greto de blod.

Men sorgbundne J,
Lät herren gud råda och gråta lät bli,

17 *tunga och heta*: tyngd och vedermöda

21 *torfde*: behövde

BEGRAVNINGSSKRIFTER

Eij hielper Er heller tre tårarne het,
40 Gud gie oss när giäller ett saligt *Valet*,
Så få wi, när gud wil, i högden igien,
Er far och vår wän.

Han lefwer nu ther,
Hans namn skal och lefwa bland barnabarn här,
Fast kroppen sänks neder i mörk hwilo-stad,
Skal namnet med heder doch grönskas som blad
Så länge som jorden bär örter med frö,
Skal namnet eij dö.

Tillägg:
Parentation över greve Carl Piper

[Attribuerad till Johan Risell,
men sannolikt skriven av Petrus Hörberg,
se kommentaren s. 211–212.]

J.N.J.

När som en allmän nöd sig öfwer landet sträcker;
 När ena plågan fort den andra handen räcker;
 När dyra Kongars lijf för folcket står i stick;
 När hela landet är i ett förwirradt skick;

FÖRKLARINGAR

Parentationen över Carl Piper har sedan 1700-talet gällt för att vara av Johan Risell. Attributionen är dock mycket tveksam. Den bygger på att Risell anges som författare på det tillfogade försättsbladet till manuskriptet i UUB Palmsk. 391. I *Historiola Litteraria Poëtarum Svecanorum*, VI (Uppsala 1803), sägs, rimligen på grund av attributionen i Palmskiöldska samlingen, att parentationen är av Risell och hållen i Uppsala 1720. Sannolikt kommer uppgiften om årtal från avhandlingens preses Eric M. Fant, men det är okänt varifrån han i sin tur hämtat den. Om parentationen sägs där att den »är rik på mycket poetiskt behag, ehuru den flödar av en ådra som inte är jämn överallt, möjligen beroende på själva ämnet.« (Övers. Krister Östlund). Johan Hinric Lidén, *Historien om svenska poesin och svenska poeter* (Uppsala 2023), s. 189.

Ytterligare ett exemplar av parentationen finns i en volym i Östgöta nations arkiv, UUB U 882. I blyerts anges på ett infogat försättsblad att parentationen är av magister Hörberg. Bladet är delvis i tysk handstil och bör vara från första hälften av 1800-talet eller tidigare. En modernare hand har sedan tillfogat att parentationen gjordes på Östgöta nations vägnar och hänvisningar görs till landskapsprotokollen. Av dessa framgår att nationen har bearbetat Carl Pipers änka Christina Törnflyckt (1673–1752) för att återigen få åtnjuta ett stipendium som man tydligen förlorat efter grevens död. Nationens inspektör hade skrivit till Törnflyckt och bett om tillstånd för nationen att parentera över greve Piper. En sådan parentation hölls av

Då, när som allas lijf och wälfärd stå i fahra;
 Då, när en fiend will ej barn i waggan spara;
 När afgrunds raserij och *Mars* de rasa så,
 At ingen, ingen Man för dem mån lijfa få:

När rijken, haf och land af gråt ett genljud gifwa,
 10 Och folket tycker sig hwar stund ett byte blifwa
 För döden; twinar bort af ängslan, och sitt bröst
 Med händern sönderslår, och hafwer ingen tröst:

När alt så illa står; då sakna och bort mista
 Dem, som til högsta *grad* ha stigit från den sista

Petrus Hörberg på landskapet 27 november 1717. Den sägs i protokollet vara snabbt skriven och på svensk vers. Dessutom berättas att rektor meddelat att Hörberg återigen skall få hålla parentationen dagen efter professor Fabian Törners hyllning av Carl Piper. UUB U 822a, s. 211–213.

Attributionen till Hörberg är rimlig, och förklarar inte bara varför Östergötland ges så stort utrymme i dikten (v. 65–92) utan också varför Piper beskrivs som mecenat (v. 87). Av Hörbergs tryckta dissertation *Exercitium academicum de abstinentia veterum Christianorum a legendis libris profanis* (1713) framgår att Piper beskyddade Hörberg. Det blir också rimligt varför Östergötland vädjar om att stipendiet skall stanna bland östgötarna (v. 89–92).

Jag tror alltså att Hörberg är författaren, men väljer ändå att inkludera den som ett tillägg i föreliggande utgåva. Den har trots allt sedan 1700-talet uppfattats som skriven av Risell.

Östgöten Petrus Hörberg (1684–1761) lade fram sin pro gradu-dissertation 1716 och blev kyrkoherde i Vadstena 1724.

Carl Piper (1647–1716) kom ur medelklassen och adlades 1697. Han blev statsråd, kungligt råd, överstemarskalk och Uppsala universitets kansler (1702–1716). Det är särskilt i den sista rollen han hyllas. Piper dog i Nöteborg, Ingermanland, efter sju års krigsfångenskap. Kroppen fördes till Sverige vintern 1718–1719 och han begravdes 3 maj 1719 i familjegraven i Ängsö kyrka i Västmanland.

Titeln *J.N.J.*: In nomine Jesu, I Jesu namn

På åhrans trappa op, för tro och digra råd,
Hwar medelst de förwärft sin Konungs stora nåd:

Det är, åt hetan eld än mera olja gifwa;
Det kan en djuper sorg til hjertat mera drifwa,
Och widga ut de sår, som alla öppna gå;
20 Som på mångt hufwud ungt gjordt hår i förtijd grå.

Nu ökas wist den flod, som Swea ymnigt gjuter,
När en af Kongens Råd sitt troгна råd besluter:
Här är en hiertans sorg, en hela landets sorg,
Som fyller byar up, och alla städers torg.

Ty nu har från oss gått in uti mörka grafwen
Den, som bar i sin hand den gilla Marskalks stafwen,
Hans höga *Excellentz, Carl Piper*, hwilken har
Twå Stora Kongar tjänt med troget tal och swar.

Ach! ach! så går du bort, du Konglig Rådets prydnad,
30 Som wij i många åhr ha gerna wisat lydnad;
Du Öfwerst Marskalk, och wår *Salas Cancellor*;
Tin bortgång och tin död oss in i hiertat skjär.

Hwad är då detta lijf? Ett sol gran, som förswinner:
Ett glas, som kråssas snart: en ström, som hastigt rinner:
En blomma och ett gräs, hwars fägring warar kort:
En eld, som snart släks ut: en rök, som pustas bort.

26 *gilla*: tungt vägande

33 *gran*: grand, liten partikel

Du döfwe Skjörde-man, med ljan uti handen,
Som skiljer kropp och Sjal, försliter gyllna banden;
Som ingen skilnad gör på fattig och på rijk;
40 Som gör ung gammal man, hög, låg, hwarannan lijk:

Du hafwer röfwat bort en högt-berömlig herre,
Hwars snille är bekant af saker störr' och smärre:
Han war vårt Swea-lands och tiders Stora *Jarl*;
Han fölgde i lång feigd den Tolfte *Konung Carl*.

Beröfwad är en del en Ädel Fru Grefwinna;
Ty monde som en ström des blida ögon rinna:
På hennes bröst du lagt en sten fast tung och swår;
En ijs, som smältes ej af första sol och wår.

Du röfwat bort en far för Greflig ätt och stämman,
50 Som nu ej kan för sorg sin ögons ådror dämman;
Hwars hjertan blöda så, at på sin herr-fars graf
De låta flöda ut ett bittert tåre-haf.

Du röfwat den, hwars nåd wij alla här förfarit;
Den, som wår *Helicon* mer än *Mæcenas* warit;
Den, under hwars försorg och nådig wårndnad stor,
De frja konstners drift här warit uti flor.

At måste *Sala*-flod sitt ljud i qwal förbyta;
Och du, wår *Aganipp*', af heta tårar flyta,

45 *en del*: dels

49 *stämman*: släkt

57 *Sala-flod*: Fyrisån i Uppsala

58 *Aganipp*': Källan Aganippe, vid Helikons fot, skänkte poetisk inspiration

At måste *Helicon* dra djupan sorg-dräckt,
60 Des frögd- och glädje-sol med moln bli öfwer täckt:

At måge klaga sig de wittre *Phoebi* präster,
Och sorglig stämma in med tårar *Pindi* gäster;
At grymma *Atropos* har skurit af dens trå,
Som *Nestors* lefnads åhr högt wärdig war at nå.

O Öster-Götha-land, tänck hwad, tänck hwad du saknar,
Tu må wäl gråta, när tu somnar eller waknar.
Jag hörer, tyckes mig, at tu med klaglig röst
Milt trycka dessa ord af ett bedröfwadt bröst:

En bister mulen dag! när tu din ögon lyckte;
70 En bister olycks-stund! när döden hädan ryckte
Tig, grefwe *Piper*, som af nåd och huldhet war
För mig, och mina barn en fader och försvar.

Jag dricker idel gråt, med tårars bröd mig mättar;
Jag uti wördnad stor med heta tårar twättar,
Höggreflig *Excellentz*, tin ben och döda mull;
Jag utaf hiertans sorg nu ligger slagen kull.

Titt stoft jag wörda skal för all nåd Tu mig wijsat;
Titt lof, Titt Stora Namn, af Göthar skal bli prijsat,
Så länge Götha fins i Swea wara til,
80 Och någon är som namn af Götha bära wil.

61 *Phoebi präster*: universitetets professorer

62 *Pindi gäster*: studenterna

65 *Öster-götha-land*: Piper var greve till Sturefors och Viggbyholm i Öster-götland.

Titt namn och Stora Lof på ährans hwita wingar
Skal med förgylter glants, så widt sig *Fama* swingar,
Bli til den senre werld kring jorden burit ut,
At det ej skal förgås, och aldrig få sitt slut.

Ser jag, hwad jag har fått, jag mig af hjertat gläder;
Ser jag, hwad jag har mist, i säck mig billigt kläder:
Jag, som så mycket godt af Tig, *Mæcenas*, nöt,
Jag nu med tårars regn här fyller op mitt skjöt.

Det enda tröstar mig; jag hoppas ännu finna
90 Den samma Stora Nåd hos en så from Grefwinna,
Och Grefweligit hus, som jag til dessa dar
Hög-gunstigt mot mig sedt, och nådigt funnit har.

Så talte ängsle-fult, och strax befallning gifwer
Til sina barn, at en på svenska rijm beskrifwer
Sin Grefwes lefwerne på bästa sätt han kan:
Man bjuder ofta til, men går ej altid an.

Nu, som mig är befalt, med wördnad fram jag träder,
Och om en Swensker *Jarl* med svenska rijm här qwäder;
Om ödmjuk ursächt ber, at jag här gifwer fram
100 En swag och mager *Vers*, som stympad är och lam.

Jag sörjer, at jag ej, som det sig bör, kan rimma;
Calliope har ej hos mig drögt någon timma;
De witra Skalders konst långt wida öfwer går
Min låga pipas ljud, som intet *Echo* får.

Och när jag ser ut på det djupa haf och breda,
 Kan jag för vågars fall mitt segel icke sneda;
 Mitt hår det reser sig, och sinnen skiljas åt:
 Ty hafwet är för stort åt en så klener båt.

Jag koxar mäst jag kan; kan doch ej landet winna;
 110 Hwem kan på hafsens rymd ha lugn, och hamn der finna?
 Jag wet ej hwart ut först och sist jag styra skal;
 J medler tijd min båt drifts om af hafsens swall.

Här äro stora ting, som mig helt bryddan göra
 Och större bördor än til mina skuldror höra;
 Jag wet ej hwad jag först bör tala, eller sist:
 J största ymnighet jag lijder största brist.

Melpomene jag ej om något bistånd beder;
 Men up mot Himlen blid jag mina händer breder:
 Ach Himmel! nådig war, och styre mig tin hand,
 120 At jag så segla må, jag kommer trygg i land!

Jag och så ödmjukt ber den ädla, lärda skara,
 Som här församlad är, han täckes gunstig wara:
 Den ynnest wördas skal af mig i alla dar,
 Så länge Himlen blid mitt klena lijf mig spar.

Det är en liten Ö, den *Thetis* kring om famnar
 Med blank en silfwer-arm; der nu, mångt segel hamnar
 För *Æols* ijlar trygt; der Öster-Sjön blir mött
 Med twänne strömmars fall af Mälarns watten sött.

106 *sneda*: Författaren lyckas inte skota sitt segel så att det fångar vinden.

117 *Melpomene*: tragedins musa

125 *Thetis*: havsnymf

Man finner och igen hos våra gamla lärde,
 130 At fiskare här bodt som *Tritons* få besnärde
 J en behändig not, med idog hand och flijt;
 Och at då denna Ö är kallad Agnefijt.

När *Birger Jarl* den Ö i sichte tagit hade,
 Han strax med stort förstånd der första grunden lade
 Til en så härlig Stad, som nu en Moder är
 För Swea städer all', och namn af *Stockholm* bär.

Här sedan runnit up de dyre Nordens solar,
 Hwars ljus är blifwit synt af bägge werldsens polar;
 Hwars klara strimmors glants, ej lijdit något men;
 140 Men lyst som solens strål af egit glants och skjén.

Här säjas *Neckurs* barn först hissat up sin flagga;
 Här mången swensker *Jarl* har legat uti wagga
 Som sig til riksens tjänst berömligt hafwa stält;
 Som för sin Kong och land ha segrat uti fält.

J denna hufwud-stad, wid tyska krigets ända,
 Så lade *Parca* an på sin förgylta slända
Carl Pipers lefnads trå: at han der födder blef,
 När tusend fyrtj sju sexhundred man här skref.

130 *Tritons få*: fiskar

132 *Agnefijt*: Enligt bland andra Snorre Sturlasson det forntida namnet på platsen vid Mälarens utlopp i Östersjön.

137 *Nordens solar*: sannolikt Sveriges kungar

141 *Neckur*: Neptunus/Näcken som Olof Rudbeck i *Atlantican* identifierar med en av Noas söner.

146 *Parca*: En av ödesgudinnorna, rimligen Nona/Klotho, som spann livets tråd.

Ej något annat rum war wärdigt denna gåfwa
 150 Af Himlen taga mot, och fostra så dyr håfwa,
 Än Swea hufwud-stad, som då den ähtran nöt,
 At tagan i sin famn och fostran i sitt skjöt.

Jag säger, detta ljus det borde up ju rinna,
 Der dygd och ähra dem, sig älska, krantsar binna;
 Der dyra Printzar ha sitt hemwist och sitt hof;
 Der *Fama* ropar ut de stora hieltars lof.

At kunna wijsa fram från heden-hös mång ahnor,
 Och sjelfwer sättia ljus i sina slächte-fahnor,
 Det är en sådan ting, som ingen lasta får,
 160 När en med egen dygd går sina fädgars spår:

Men endast pryda sig med långa slächt-register,
 Som Månan pryder sig af Solens klara gnister;
 Det är ett prål för dem, som intet annat ha,
 Och måste alt beröm till läns af andra ta.

Men såsom Solen sjelf, den hela werlden tjänar
 Med silfwer-stråland-glants, hon intet ljus sig länar
 Af andra stjernor, och ej lijder något men,
 Men lyser altid klar af eget ljus och skjen;

Så lyser dygden och af egen glants och strålar,
 170 Och älskas, fast hon ej i länte kläder prålar:
 Hon tarfwar intet ljus, som henne klarhet ger;
 Ty i sin egen barm hon största klarhet ser.

151 *nöt*: njöt

160 *fädgars*: förfäders

Den som följt henne åt, som *Hercules* han gjorde,
 Samt redligt alltid gjordt hwad honom göra borde,
 Och medelst stort beswär den trånga, swåra stijg
 Har tråkat fram, och ej för arbet skonat sig:

Han har ett sådant lof, som alltid eget blifwer;
 Han reser sig den stod, som afwund ned ej rifwer,
 På ährans höga plan, och ähras ofta mer,
 180 Än den, som wijsa kan i slächten ahnor fler:

Så har *Carl Piper* och stort ljus satt i sitt slächte;
 Ty dygden förden an, och lyckan handen räckte
 J alt han slog sig på, i det han tog sig an
 Han wijste stort förstånd, beröm och ähra wan.

På ährans trappa och hans Fäder hafwer warit,
 Och stigit högre up, om *Atrops* wilse farit,
 När som hon klipte til: ty som iag tecknad ser,
 J Krigs-*Collegio* war han en Camerer.

Doch största ähra war, så stort ett alster lemna;
 190 Ett barn, som til alt stort, war ett så härligt ämne;
 Ett barn, som blef ett ljus för sin förnäma slächt;
 En prydnad för sitt land; ett barn för Kongar täckt.

Hans moder för sitt kjön må jag en prydnad kalla;
 Ty hon och älskad blef, och hedrad utaf alla:

186 *Atrops*: Atropos, den av ödesgudinnorna som klipper av människans livs-
 tråd. Tanken är att om Pipers far Carl (1620–1650) inte hade avlidit så
 tidigt hade även han gjort en lysande karriär.

193 *Hans moder*: Ingrid Ekenbom (1627–1703)

Hos henne lyste klart en samling af all dygd;
 Hwad skjönt och ährbart är, war mängdt med kysker blygd.

Af en så dygdig säng Hans *Excellentz* mån komma
 J ljust fram, sitt folk til mer än mycken fromma.
 Strax när han födder war, det sällan plägar skje,
 200 Såg han så glader ut, som wille han och le.

Kring waggan syntes och de täcka tre gudinner,
 Af hwilka mången trodt, at barnet mildhet winner;
 De i sitt blida skjöt strax togo honom opp:
 De med sin täcka hand först linnad' in hans kropp.

Apollo steg och fram, och mond' i handen bära
 En gröner Lager-krants, den wille han förähra
 Åt detta späda barn. Sen börjar han at spå,
 Hur denna lilla pilt med tiden skulle gå:

Wäl-kommen täcke Son! jag mig af hjertat gläder,
 210 At tu nu födder äst, hwars lof skal tina fäder,
 J klok försigtighet, långt wida öfwer gå;
 Tu skalt för *Konglig* Thron med Marskalks stafwen stå.

Fast tu ej blir soldat; *Bellona* skal tig amma,
 Det tu ej fruchta skalt för *Martis* blix och flamma:
 Bland hwilkens rök och damb tu wistas skalt med Råd,
 Hwar med du skaffar tig de Stora Kongars Nåd.

Ja, tina råd skal man wäl lyda åt så gerna,
 Som i det tyska krig den kloka *Oxenstjerna*:

201 *tre gudinner*: de tre gracerna, behagens gudinnor

213 *Bellona*: krigets gudinna

220 Ty slug försigtighet skal i titt täcka bröst
Sin fasta boning ta, til mångens stora tröst.

Tu twänne Kongars Nåd med tina råd skal winna;
Til många steg och rum på ährans trappa hinna.
Tu skalt, det frögdar mig, min aldra-kiärste Son,
En from *Mæcenas* bli för swenska *Helicon*.

När han så hade talt, for han hel qwick och snäller
Högst uppå *Pindi* kull: och war nu redan qwäller.
När som *Aurora* kom på himlen, kallar han
De wena *Musers* hop, och tar sjelf lutan an.

230 Han sjelf på lutan slår, *Pierides* de sjunga
En härlig frögde-sång med ganska liuflig tunga:
De glädjas af den nåd, som de nu tänckte på,
Hur *Piper Pallas* hof i sitt wärn skulle få.

J medlertid har han lärdt många ädla slögder,
Der med han gjorde Far och Mor mång tusend frögder:
Blef klok för ålder sin, ja mer, än som man trodt,
Lik som i mindre krop en större Sjal har bodt.

Som åhren togo til, så ha föräldrar kjära
Wäl fostrat op sin Son i dygd och Guds ords lära:

224 *Mæcenas bli för swenska Helicon*: syftar på att Piper skulle bli kansler vid Uppsala universitet

226 *Pindi kull*: diktarberget Parnassos

229 *Pierides*: De nio systrar som utmanade muserna i sång och förvandlades till fåglar när de förlorat tävlingen.

232 *Pallas hof*: Vishetsgudinnan Athenas hemvist, det vill säga Uppsala universitet.

240 The wiste wäl; hwad smak ett kjärl i början får,
Den sitter qwar, fast än man det i stycken slår.

De unga späda trän, de böjas snart til rätta:
Det mökta waxet tar mot alla *former* nätta,
Man der i trycka wil: ett genom-eldat stål
Kan medelst hammarslag förvändas i en nål.

Det har vår Grefwes Far förstått af sjelfwa grunden;
Och ty sitt kjära barn från första födslo-stunden
Så ledt i stycker all', i all ting så fördt an,
At han har af sin Son fått en stor hedersman.

250 Här wändes an all flijt, at odygd lust föröda,
Som mände utaf sig den wärsta fruchten föda:
Ty måste flättja bort, och kättia ut på dör,
Och lättja samma wäg, som mången ung förför.

At fruchta Herran Gud är ju det största stycke:
J dygders ädla krans är det ju bästa smycke:
Här war det först och sist: på denna fasta grund
Så bygges immerfort hwar timma och hwar stund.

260 Hwad bästa ämne war man måtte gerna söka
J frje konsterns skog, at sådan byggning öka,
Här fans det och gick fort alt ända up til [d]ropp
Och stannade ej förr, än uti högsta topp.

Naturen hade och för moder ut sig gifwit,
Mer här än annorstäds i gåfwor runder blifwit:

242 *mökta*: uppmjukade

Ty fattar *Piper* strax hwad honom blifwer sagt;
 Alt tages willigt mot och blir på minnet lagt.

Man kunde dag från dag med största nöje röna
 J mången wettenskap och boken framsteg skjöna:
 En outsläcklig törst hos honom öktes fort,
 At dricka af den brunn som *Pegasus* sägs gjordt.

För den skull kunde han med sig til freds ej wara,
 270 Ej hafwa någon ro, förr än som han fick fara,
 Til *Pallas* lärda stad; då denne *Pindus* nöt
 Den ähran, tagan mot med glädje, i sitt skjöt.

Då gladde *Phoebus* sig, och alla systrar nje,
 Som öfwa sina barn i alla konster frje,
 At dem blef anförtrodt, få sjelfwa fostra opp
 Den, den sen förde an, och deras lärda tropp.

Ty gjuta de och i hans ädla Själ och sinne
 Den bästa wijsdoms saft, som finnes wara inne
 J *Aganippe* brunn, och *Hippocrene* skjär,
 280 Der som på watnets djup ej någon ände är.

Sex gånger *Phoebi* wagn igenom kräftan kjörde,
 Sex somrar och til oss, som bo i Norden förde;
 Alt medan sitter han på *Pindi* kulla qwar,
 Och öser med all flijt ur *Hippocrenen* klar.

268 *brunn* [...] *Pegasus*: Källan Hippokrene vid Helikon skapades av den bevingade hästens hovslag. Den skänker poetisk inspiration och är helgad åt muserna.

271 *Pallas lärda stad*: Uppsala

Men säja med hwad flijt och möda han det gjorde,
 Och föra det så ut, som det rätt föras borde,
 Det kommer *Mercur* til: min tunga är förswag,
 Och qwäda lågt här om wil intet taga lag.

Hans lifjstrå *Parca* had i nitton wintrar spunnit,
 290 Förr än han sitt begär på *Pindo* hade wunnit;
 Då far han äntlig hän med en stor dyrbar skatt,
 Den han på *Helicon* har samkat dag och natt.

Sen när han twänne åhr i *Stockholm* hade warit,
 Och *Arithmetisk* konst med flijt igenom farit,
 Så blef han tagen an för kongens *Cantzellist*;
 På det der tarfdes til, hos honom war ej brist.

Och som han altid fans i större saker färdig;
 Så blef han någon tid derefter hållen wärdig,
 At följa den *Legat*, som då åt Ryssland for
 300 Med Kongens ärende i pracht och prydnad stor.

Det Sände-budet war Gref *Gustaf Oxenstierna*,
 En herre af förstånd, och af en kloker hjerna:
 Den följde *Piper* åt, och hwad som blef befalt,
 Det blef på bästa sätt, och hastigt fulgjordt alt.

Sex hundrad sjuttj fem, när tusend der til läggas,
 Då danske wärjors udd mot swenska kroppar äggas,
 Och dansken med sin macht på Skånska stranden stod,
 J mening gjuta ut de Yfwer-boars blod:

287 *Mercur*: Mercurius, gudarnas budbärare

292 *samkat*: samlat

Då, när Hans *Majestet* Glorwördig i vårt minne,
 310 *Kong CARL* then Elfte for med hielte mod och sinne
 Från *Stockholm*, med sin här, at möta dansken, som
 Så oförmodelig på swenska botnen kom:

tå blef *Carl Piper* och förordnad til at följa
 Med *Cancelliet* bort; ej wille han sig dölja
 För någon sysla swår, för något arbet stort,
 Men lydde kongen åt, och kom til Skåne fort.

Hur' angelägen han wid denna tjänsten warit,
 Kan hwar en tänkja: ty han har ej tädan farit,
 Ej någon enda gång, så länge detta tog
 320 Mot Dannemark stod på. Så stadig war hans hog

Wid hofwet wistas, och sin *Konung* troligt tjäna
 Med sina gåfwor, som Gud honom täckts förläna:
 Ty han har uti alt ej sparat någon flijt,
 Sin *Kong* och fosterland at tiäna med all nijt.

När sen den Stora Kong med ett *Heroiskt* hjerta,
 Och största hjelte-mod, dem danskom til en smärta,
 Tre gånger drabbat har, tre skjöna segrar fått,
 Och för ett blodigt krig den ljufwa friden nått;

Då tänckte han och på den trogna tjänst han nutit
 330 Af *Carol Piper*: ty blef strax der på beslutit
 At han för dygd och flijt, han altid wisat har
 Skull' ernå all den lön, som han hel wärdig war.

Så lærer vårt förnuft, och jämwäl hedna seder,
 At den, som idkar dygd, bör hafwa lön och heder;
 Så har en rättwijs lag i alla tider dömt,
 At dygdens barn ej bör i glömskan blifwa gömt;

At dygdens ädla barn sku hedras i hwart sinne,
 Långt efter deras död med wördsamt lof och minne;
 At lofwärdt eftertal dem gifwes af hwar man,
 340 Som hwassa afwunds tand förminska icke kan.

Förfarenheten kan oss alla nogsamnt lära,
 At intet rike kan *florera*, och sig bära,
 Der man ej idkar dygd och dygden ej kan nå
 Den lön hon har förtjänt, och wärdig är at få.

När Öfwerheten, som har bjuda och befalla,
 Och undersåten, som bör lyda buden alla,
 J nåds och plichts förbund hwar andra hålla så,
 At nåde gifwes der, här kan dygd nåde få:

När Öfwerheten nåd åt undersåten delar,
 350 Och gör, at dygde-lön den dygdig är ej felar,
 Och undersåten nåd med dygd förtjäna wil;
 Då går det, som sig bör, i alla saker til.

Man wet i *Rom* war så, at den i ährans *tempel*
 War hogad komma in, han skulle gje *exempel*
 J det som dygdigt war: ty borde han först gå
 Jgenom dygdens hus, sen hälsa ähran på.

Fast dygden i sig sjelf är ädel nog och lyser
 Af egen glans, och hos sig sjelf sitt nöje hyser;
 Dock märker man, at hon en större klarhet gjer,
 360 När hon sin wen och sig af androm hedras ser.

Den största heder är, at hennes wänner skjänkes
 En skinand' adlig skjöld, den aldrig nånsin dränkes

J *Lethe* glömske-flod: ty han blir högder opp
 På *Famæ* flagga bland de widt bekantas tropp.

En sådan heder kan bemanna många andra,
 At de på dygdens wäg i frost och heta wandra,
 Och stanna icke förr än de sitt ände-mål
 Ha nått, fast kosta skal mer än som ryggen tål.

Jag må wäl säja fritt, at alla Konga-rijke,
 370 Som wår *Europa* har ej äro Swerje lijke
 På ädla sinnen, som med penna och med swärd
 Ha sträfwat til den plats, som större dygd är wärd.

Så blef *Carl Piper* och med adlig skjöld begåfwad,
 Och af Hans Majestet för sina dygder lofwad.
 Man sexton hundrad' åhr och sjuttj nje skref,
 Då han en *Secreter* i *Konglig Camarn* blef.

Och efter tjo åhr än högre framsteg gjorde,
 Då han för mödo all den stora nåden sporde,
 At han förordnad blef en *Konglig Secreter*
 380 Af *Staten*; hwilken *grad* en dubbel heder ger.

Här följer nu ett åhr, då lyckan större blifwer,
 Och honom himlen sjelf til fru i huset gifwer
Christina Törneflycht, som pryder högt sitt kjön;
 Den dygden ammat op, och *Charites* gjordt skjön;

Den i Guds fruchtan, wett, förstånd och flera dygder
 Sin like sällan sedt i våra Swenska bygder;
 Den himlen ware blid, bekröne med all nåd,
 Och trösta i all sorg med himla hjelp och råd!

384 *Charites*: gracerna, behagens gudinnor

Ja, Himmel nådig war, och henne städs bewara
 390 Från alt, som skadligt är, för alsköns nöd och fahra:
 Unn oss den nåd, at wij i många, många åhr
 På jorden wörda få Grefwinnan *Piper* wår!

Så är den Grefwe-slächt och så förökad blefwen
 Med wackra Fröknar, och den unga täcka Grefwen,
Carl Fredric, som förtjänt högt älskas utaf oss,
 Bland hwilka han har lyst lik som ett dygde-bloss.

Han står nu just på språng, sin Herr Fars fotspår tråda,
 Är stadder utom lands, mång främmat folk at skåda,
 O Gud gif lycka til, håll öfwer honom wacht,
 400 Ehwar han är och far, med tina änglars macht!

När som wår Grefwe fått förnäm en Fru i huset,
 Så öks hans heder mer; han sättes mer i ljust;
 Han stort ett *Stats-Råd* blir, samt i *Cantzliet* Råd,
 Förmedelst egen dygd, förmedelst Kongens Nåd.

Ja, Kongens höga Nåd, hon wille nu förmera
 Hans adeliga skjöld med *privilegier* flera:
 Ty höjjes han nu up til Grefligt Namn och Stand;
 Så krönes redlig tro mot Kong och Fosterland.

Man kan ju här af se, med hwad stor flijt och möda,
 410 Med hwad för natte-bry, som gör wår ögon röda,
 Wår Grefwe har beklädt de ämbet, som han fått,
 När han af *Konung CARL* en sådan heder nått.

Ty som en god Soldat tror sig ej ähra winna,
 Ej sådan Seger-stod bland *Martis* wenner finna,
 410 *natte-bry*: nattligt grubbel

Som icke gnagas kan af *Momi* hwassa tand,
Och icke rifwas kan af afwunds-fuller hand;

Om han ej wisas får mot en fientlig skara,
Bland dunder, blixst och eld och uti största fahra;
Om han i frost och kjöld, i hunger och i törst,
420 Ej härdar fram, och får sig tappert wisa först;

Om han ej wisa kan på kroppen ärren många,
Och utaf wärjans udd de flera ripor långa;
Om han ej wågat sig för ledet at gå fram,
Der döden rusar til som wågen uppå stam:

Så kan ej eller den, som råd och pennan skjöter
Til dager sofwa sött på dunbädd mjuk och blöter;
Han måste mången natt, när andra sofwa sött,
Sin hjerna mycket bry, at han blir matt och trött.

Abronis kräslighet, och all den sömnen långa,
430 *Endymion* säijs haft, de böra intet fånga
Den genom dygd och flijst til ähra komma wil:
Slikt lemnas bör åt dem, som intet doga til.

Men sj, jag går för långt, det står än mera åter,
Som och så säjas bör, fast *versen* illa låter.
At kortlig röra wid hwad uti detta krig
Hans *Excellentz* har gjordt min plicht förbinder mig.

415 *Momi*: Momus, avundens gud

429 *Abronis*: Abiron från Argos, en argiv berömd för sitt luxuösa leverne.

430 *Endymion*: Den vackra yngling som brukade sova på ett berg, där han upptäcktes och älskades av mångudinnan Selene.

När Sjutton hundrad' åhr til ända wille skrijda;
 När danske Kongen drar sitt swärd fort ur sin slijda,
 Och faller *Holsten* an, dem Swenskom til stort men;
 440 Vår Stora *Konung CARL* han war då intet sen,

At rusta sina Män, och sjelfwer tappert föra
 Dem in på Seland's strand at kunna der förstöra
 De hädska rådslag, som den danske smidde hop,
 At fälla *Konung CARL* och Swenske Män i grop.

Strax *Konung CARL* kom dijt han i stor hast så twingar
 Den danske, at han sig strax frid och ro betingar;
 Den honom *Konung CARL* och så på stunden ger:
 Ty han wäl winna kan, och skona den som ber.

Gref *Piper* följde med vår Stora Seger-Herre,
 450 Som en *Achates* huld i saker störr' och smärre
 Med sina mogna råd med största flijt han dref
 Alt hwad af *Konung CARL* befalt och budit blef.

Strax kommer *Fama* fram, för *Konung CARL* berättar,
 At *Zaren* all sin här för *Narvae* murar sätter,
 Och skantzar der omkring, och tränger det så hårdt,
 At komma ut och in war allom mer än swårt.

Wårt Norska Lejon strax for som ett blix och wäder,
 Med liten hop med sig, at lossa sina städer:
 Han kom, han såg, han wan; de Ryssar måste fort
 460 Från *Narwa*; stanna ej förn innom *Muskou*-port.

442 *Seland*: Själland

443 *hädska*: hädiska, hänfulla

450 *Achates*: Aeneas följeslagare, känd för sin trohet

Gref *Piper* war alt med och krafftigt bistånd gjorde
Hans *Majestät* i alt, som honom göra borde.

Alt träl- och waksamhet han gerna under går;
Hwart *CAROL* wänder sig han wid des sijda står.

Han följer sen sin *Kong* til Düna stälta böljer;
Du Düna, der *Kong CARL* med glömsko-mullen höljer
De Saxers stora här, som sig der hade satt;
Han gjorde, at för dem gick up en långsam natt.

Hwart ut vår *Konung CARL* med sina bussar tågar,
470 *Carl Piper* följer åt, och sig i fahran wågar:
J *Curland* först, och sen på Pohlens wida fält,
Bred wid hans *Majestäts* Gref *Pipers* tält war stält.

Min hand är altför swag at teckna alla orter,
Som uti Pohlen fins, ty ej är någon porter
Den icke *Konung CARL* med seger i sin hand
Har farit genom i det hela Pohlska land.

Jag tror wäl *Clissou*, *Thorn* och *Pultosk*, *Lemberg* minnas,
Samt *Punitz*, *Varssou* och fler' orter, som der finnas,

463 *trälsamhet*: slitsamhet, det hårda arbetet

465 *Düna*: Floden som flyter genom Riga, platsen för ett av Karl XII:s slag.

477-478 *Clissou* [...] *Varssou*: platser för svenska segrar i det stora nordiska kriget

477 *Clissou*: Kliszów, åtta mil norr om Krakow

477 *Thorn*: Torún i mellersta Polen

477 *Pultosk*: Pułtusk, sex mil norr om Warszawa

478 *Punitz*: Poniec, sju mil söder om Poznan i Polen

478 *Varssou*: Slaget vid Rakowitz är även känt som slaget vid Warszawa. Freden i Warszawa undertecknades i november 1705.

De minnas, säger jag, vår Stora *Konung Carl*;
 480 De minnas och så wäl hwar tapper, swensker *Jarl*.

Åhr Sjutton hundrad tu, när Gref *Bengt Oxenstjerna*,
 Den hela *Pallas* hof bewisat lydno gerna,
 Sitt sista afsked tog med allas stora gråt;
 Då blef och *Helicon* af tårars regn hel wåt.

Apollo ängslig satt med handen under kinder,
 Hwar *Musa* af *Cypress* med tårar krantzar binder;
Parnassi hela kull med sorgemoln blef täckt,
 Och hwart ett glädje-ljus af tårars strömar släckt.

Men när Fru *Fama*, som ej någon blunn kan taga
 490 In om sin' ögne-läck, om *Pindo* monde draga,
 Och båda oss den nåd, at Grefwe *Piper* war
 Wår *Pindi* Cantzeller, wårt hufwud och förswar:

Då skingras strax det moln, som sorgen monde sank
 Då kjännes i hwart bröst en nöjsam glädje-tancka:
Apollo lutan tar, den han förr hade wräkt,
 Och märkte, at det sår han fått, war redan läkt.

Han spelar liufligt op en glädje-ton, och wäcker
 Hwar *Musa*, at hon skal med ljuflig röst och täcker
 Med honom stämman in, sig gläder låta se,
 500 Och frögdas af den nåd, som himlen welat te.

Man mins, hwad glädje-rop då bland oss alla hördes;
 Man mins, hwad fägne-ord i detta rummet fördes;

481 *Bengt Oxenstjerna*: Oxenstierna (1623–1702) var Pipers företrädare som kansler för Uppsala universitet.

493 *sanka*: samla

At Grefwe *Piper* har sig styrslen tagit an
För Swenska *Helicon*; som önskat hwarje man.

Hwar man har önskat det: ty hwar och en wäl wiste,
At han af mildhet stor mot *Phoebi* wenner lyste;
Hwars strålar redan lyst, i det han hade giort
För de *Studerande* ett *Testamente* stort.

Det enda kunde wäl all dödlighet fördrifwa
510 Från *Pipers* Namn, och det i äwigt marmor skrifwa;
Om han ej mera gjordt: men sj, hwar gerning har
Förskaffat sådant namn, som äwigt lefwer qwar.

Och fast än lyckan har den nåden oss ej unnat,
At wi vår *Cantzeller* här hos oss wörda kunnat;
Dock har han alt så stält med sin befallning kjær,
At alt så rätt gådt til, som han sjelf warit när.

Som *Clytie* wänder sig åt Solens klara gnister,
Och wid des under-gång, sin förra fågring mister;
Så hafwom wij oss wändt til denna Sol: men we!
520 Wi få des klara ljus hos oss ej mera se.

Den tid hans *Excellentz* vår *Cantzeller* har warit,
Ha wi af himlen blid en större nåd förfarit:

514–515 Diktarens ljusa bild av Pipers insatser som universitetskansler stämmer dåligt med verkligheten. Omständigheterna — kriget och utlandsvistelsen — gav Piper små möjligheter att utveckla verksamheten.

517 *Clytie*: En av oceaniderna, en vattennymf som älskade solguden. I Ovidius metamorfoser skildras hur hon försöker vinna tillbaka solgudens kärlek och i nio dagar sitter naken på en klippa, med blicken fäst mot solen, tills hon förvandlas till en blomma, en heliotrop.

Ty fast *Mars* gutit ut på alla sijdor blod,
 At mången blifwit dränkt i denna röda flod;

Dock haf, O Himmel, tack, de gryma *Martis* böljer
 Ej stött vår *Helicon*, den Gud med nåde höljer,
 At hwar och en af oss har kunnat uti ro
 De ädla konster lärdt och uti frid här bo.

Men lät oss åter se, hwar wij vår *Cantzler* finna;
 530 Han följer *Konung CARL*, som alt med hast mon winna,
 Ehwart han wänder sig i de *Sarmaters* land;
 Ej någon kan stå mot hans tappra Hielte-hand.

Han glömmer och ej bort de hieltar, som förtjäna
 Hans nåd; han wil åt dem stor dygde-lön förlåna:
 Ty Sjutton hundrad fem vår *Piper* hedras mer,
 När som han i sin hand den Marskalks stafwen ser.

Hur han den burit har, kan ej min *Clio* säga;
 Änskjönt hon hwart ett ord på gullwicht kunde wäga;
 Den saken är för hög och wida öfwer går
 540 Min tjocka hjerna, som hwad högt är, ej förstår.

Sen när Hans *Majestet* sin Seger-hand nu wände
 Til Saxen, och den Nåd af Gud oss allom hände,
 At wid Alt-Ranstadt blef en frid, en önskelig frid
 Med Saxen sluten; den hwar man sig gladde wid:

531 *Sarmaters land*: Polen

537 *Clio*: historieskrivningens musa

543 *Alt-Ranstadt*: Freden i Altranstädt slöts 14 september 1706.

Då mån Hans *Majestet*, *Carl Piper* fulmacht gifwa,
 At han så wichtig sak til ända skulle drifwa:
 Frids-*puncter* sattes op och werket gick så fort,
 At det förr slutit blef än någon början spordt.

Europa undrar, hwem har detta werket drifwit,
 550 At utan utländsk hielp det lyckligt ändat blifwit.
 Det werket, näst *Kong Carl*, *Carl Piper* drifwit har;
 De stora sakers tyngd han ganska wisligt bar.

Lät Frankrijk *Mazarin* och *Richelieu* berömma;
 Wårt Manna-hem det wil i äwig tid ej glömma
Carl Piper, såsom och vår *Axel Oxenstjern*;
 Af hwilkas witra wett vårt Swea haft stordt wern.

Det land och rike bör ju sält och lyckligt skattas,
 J hwilket Lärde Män och klokt folk icke fattas,
 Som, hwad wij mindre folk ej märkja, kunna se,
 560 Samt hälso-samma råd i swåra saker gje.

Man må ej tänckja, at det krig kan lyckligt blifwa,
 Der blott en wärje-udd syns stora dater drifwa:
 Nej, råd och moget wett en wärja styra bör;
 Ett oförwäget mod i fält sig snart förgör.

Krig bör med hjernan först, och sen med wärjan föras;
 Ty wishet lærer hwad af styrkan måste göras.
 Dock den som himla-råd och modigt hjerta bär,
 Han uti krig och frid en maktlös hjelte är.

Wår Grefwes wishet stor har utländst folk förfarit,*
 570 Som säja; Näst Kong *CARL* den andra *Atlas* warit
 Carl Piper, på hwars rygg de swenska saker haft
 Sin hwilo, dem och han har burit med stor kraft.

För den skul kallas han för-träfflig *Stats-minister*;
 Ty ur hans kloka själ för-ståndets skarpa gnister
 Ha lyst och genom gått hwar sak, fast hon war swår,
 Som en *Demant* skjär glas, och stål på jernet rår.

Han bör den senre werld för efter-döme gifwas;
 J *Ceder* och *Metall* hans dyra minne skrifwas:
 At Gref *Carl Piper* har med stort wett, digra råd,
 580 Twå *CARLAR*, Kongar, tjänt, och nutit deras nåd.

Nu såsom ljust tärs, när som det androm tjänar;
 Så täres och vårt lijf, när man det androm länar:
 Sitt lijf har han ej skont för Swea wälferds skull;
 Sitt lijf han ospart haft in til sin döda mull.

För den skull har hans lijf, förtärdt af mycken möda,
 Rätt slocknat som ett ljus, det wädret mån föröda,
 Sen det vårt Swea lyst i Sextj Nje år:
 Ach we! *Carl Piper* är nu lagder uppå bår!

*K. *CARLS XII* Lebens Beschreibungs Tom. II

569 *CARLS XII Lebens Beschreibung*, [Samuel Faber] *Der Ausführlichen Lebens-Beschreibung Carls des XII [...] Anderer Theil*: (Frankfurt und Leipzig 1705). På s. 188 omtalas Piper som samtidens bästa statsman och kallas »der andere Atlas«.

570 *Atlas*: Titanen Atlas straffades i den grekiska mytologin med att bära himlen på sina axlar.

Så ligger han på bår, som i så långa tider;
 590 Det *Fama* sjelf spridt ut, ock ännu billigt sprider;
 Sin Kong och Foster land så wäl och troligt tjänt;
 Til bägges nytta wändt de krafter Gud förlänt.

Men skal en sådan Man och Herre nu förglömas?
 Förutan Minnes-Stod i mörka grafwen gömas?
 Det nekar himlen sjelf, som dygden löna wil:
 Det nekar wårt förstånd, så länge det är til.

Det neka samtelig de swenska folk och länder,
 Til hwilkas hjelp och tjänst af Gud han warit sänder.
 Det neka först och sist, med klar och stadig röst,
 600 Wår *Phoebus* och hans Chor, som dock behöfde tröst.

De Göther redan ha på Sala dyra högder;
 Der som Hans *Excellentz* först lärde sina slögder;
 Rest Stoder up, der på af plicht och wördnad sin,
 De ristat Grefwens Namn, och kort hans lof fördt in.

Så at *Carl Pipers* Namn och Minne aldrig glömes,
 Fast kroppen medler tid i graf och mull förgömes;
 Til des han wäckes up och fogas hop med Sjal,
 At sedan ewiglig med henne lefwa wäl.

Men själen redan gått in i det himla höga,
 610 Och njuter der den frögd, ej sedt har något öga:
 Ej något öra hördt: ej något sinne tänckt:
 Der himmelsk *Nectar* klar för henne blifwer skänkt.

Så far *Carl Piper* wäl; haf tack för all den möda,
 Tu haft för Swea-land och folk alt in til döda:

För *Sala*; hwilken Tu, en högt förståndig *Jarl*,
Befordrat til den Nåd hos Stora *Konung CARL*;

At fast *Bellona* grym kring om oss har *rumorat*,
Och mången Stad och land sitt goda alt förlorat;
Har dock hans *Majestet* oss gifwit sådan ro,
620 At *Musae* haft sin drift, som här wid *Sala* bo.

Haf tack för egen Nåd, mot dem som här *Studera*,
J dygd och wishet all sig kofra och förmera,
Til Majestetets tjänst, men komma ej så fort
Med eget förråd, som der til ej spisar stort.

Far wäl, far wäl, *Patron*, wij äre alle dine,
Och bära immer fort Titt Namn i wördsamt minne.
Far wäl Du täcka kropp, far wäl Tu sälla Sjal.
Til slut war hälsad sist; til slut far wäl,
Far wäl.

Tillägg:
Dikter vid Johan Risells död

Klagoskrift öfwer skilsmässan emellan twenne förtrogna
wänner, then förre *Johan Risell*, som dog i Upsala d: 9 Octob: 1724.
then senare *Johan Gustav Hallman* som Klagoskriften sin wän
til wördsamt minne framgifwit.

Min ängzlefulla skald et tårfuldt ämne ältar,
Och billigt stammar ut thet hon så nödigt skref,
Hon hältre linnets sitt i bittra tårar ältar,
Och sen af ångest thet, i tusend stycken ref.

Där Sala elfwen klar på lärda stränder skölgde,
Sin ögon lagdt ihop wår wakra *Jean Risell*,
Ach, ach! min såta wän, hur gierna iag tig fölgde,
Och såg i samma stund min sista lefnadz qwäll.

FÖRKLARINGAR

Dikten finns mitt i Fryxell 2a men är alltså skriven av Johan Gustaf Hallman (1701–1757). Han var född i Sköldinge i Södermanland men räknade sig som närking och har skrivit om Närkes topografi och historia. Han skrevs in vid Uppsala universitet 1719. Han var alltså flera år yngre än Johan Risell och blev Uppsalastudent två år efter denne. Han var flitig tillfällesdiktare och har också författat lärodikter och en tragedi. I *Svenskt biografiskt lexikon* 18 (1969–1971) skriver Olle Franzén att Hallmans naturmålningar och bildspråk »givit honom anseende som en av de bättre skalderna under den äldre frihetstiden.« Vid Risells död hade han hunnit prästvigas, och blev med tiden kyrkoherde i Hedvig Eleonora församling i Stockholm.

Jag aldrig ur min hog kan wil el' skal förglömma,
10 Tin ogemena dygd, tin dyra siäl har hyst,
Tin ädelmodighet, som från tin inre giöma,
Likt en *Diamant* i berg mot klara Solen lyst.

Then bittra *Victriol* som från tin söta fiäder,
Så mången wacker *vers* för våra ögon bar,
Om tig dock helt förstelt, för våra öron qwäder,
At tu en lycklig skald bland swenska skalder war.

När Nordens stora *Carl* sitt hufwud nederlade,
Och nordiska fiällen sög then dyra hielten blod,
Tin sorgeluta tu i flor strax färdig hade,
20 Och spelte at för tig man stum och häpen stod.

Jag wet och wet det wist dock ingen siäl at lasta
At få så wärdt som tu om tolfte *Carol* skref,
ändock tu med tin skrift til slut för hastigt hasta,
När du så stort ej fick som tig tin wilja dref.

Du lade hop tin bok at blanka wärjan draga,
J mening gå i fält med kiäcka *Carols* män,
Men när en olycks malm, den hielten tog af daga,
Stack du din wärja in och tog tin book igien.

Och hwart tig nånsin dref, titt unga qwicka snille,
30 Man altid af dig fant, det som war heder wärdt,

13 *Victriol*: vitriol

23–24 *skrift* [...] *dref*: Oklart. Med sin hyllningsdikt över Karl XII gjorde eller förväntade sig Risell något. Det är osäkert om Hallman syftar på någon av kungadikterna som återges i denna utgåva (nr 2 och 3), eller om det handlar om en förlorad större dikt.

27 *olycks malm*: kula

Tin trägna skaldefiär, tu aldrig emna wille,
Och alt ehwad tu skref, war både liuft och lärdt.

Så mången som det sedt det samma har besannat,
Ändock du sielf des lof, eij wille weta af,
den enda gång tu mig dock mer än höfligt bannat,
war det tå iag tin *vers* ett billigt loford gaf.

Du war eij mindre kär, tå man tin sång fick höra
Nu sång tu en *Discant*, nu åter starkt en *Bas*
Men efter wår Risell eij mer får lutan röra
40 Tör iag ock här af harm min giga slå i kras.

Til höga tiensters tyngd tu lysten aldrig längtat,
Tin hela lefnad war af idelt nöije full
Till jordens blanka stoft tu mycket mindre trängtat
Titt sinne war för högt för en så nedrig mull.

Jag frågde tig en gång hwart hän tu syfta wille,
Min dierfwa frågan tu dock wänligt swarte til,
At lefwa med min del i Gudi nögd och stilla,
Det är iag önskar hälst det är iag endast wil.

Ja, ja till Gud och tig tin önskan welat gifwa,
50 At lefwa nögd in til tin sista lefnadz qwäll,
Din önskan har tu fått, iag mera eij kan skrifwa,
Far wäl min Såta wän, far wäl bror *Jean Risell*.

La Fin.

64.

Då

Äreborne och Högwällärde

HERREN

Herr *JOHAN*

RISELL

Effter en Christelig wandel och gudelig beredelse
afsomnade på sitt 26 åhr, och thess andelösa kropp
jordene anförtroddes,

Som skiedde i *UPSALA* den 11. *Octobris* 1724.

Skref detta

Sin K. Saknad til åminnelse

J.J. Wahlstedt.

Tryckt i *UPSALA*

Täcka Skalde-Mör, som uppå eder luta

Så konstigt kunnen slå och ta så nätta tag;

Att med ett dolgt behag J aldel's kunnen sluta

Wår tancke-swärm uti Ehr lifuwa luteslag.

FÖRKLARINGAR

Jacob Jonae Wahlstedt (1701-?) var född i Köping, vilket kan förklara banden till Johan Risell. Hans föräldrar var faktorn och rådmannen Jonas Israelsson och Brita Jacobsdotter. Wahlstedt disputerade i Uppsala 1722 och 1725. Efter prästvigning verkade han som huspredikant hos riksrådet greve Liven. Enligt herdaminnet blir han sedan sinnessjuk, reser »omkring och utger sig för profet«.

Titeln *afsomnade på sitt 26 åhr*: Risell hade dock hunnit fylla 27 år när han avled. Nedre Ulleruds dopbok bekräftar födelsedatumet till 3 april 1697.

Ehr be'r jag, tigen still'; ell' och på denna dagen
 Ehr strengar stämman upp med en förstämdan *ton*,
 När oförmodlig nu den gamla ödes lagen
 Från oss har flycktig giordt en *Baldurs* egen Son.

En *Baldurs* egen Son, som ibland andra Skalder
 10 Oss så förnöjdt har med sitt snälla Skalde-rör;
 Att snart sagt Nordan Skog och Sunnan Skogars dälдер
 Så liufligt *Echo* gie, som stock och stenar rör.

I wäna *Nymphes*, som wid Fyris-älf Ehr dölja
 Och i dess klara två Ehrt Silwer blanka hår;
 Mig tycks för slickt ett fall J wiljen Ehr förhölja
 J dystra gjölars diup, när J det täncken på.

När i det täncken på: at den som J uppamma
 Med sööt en wisdoms miölk och Saft af *Castals* åå:
 När fägnamt än en gång med Eder han tänckt glamma,
 20 För hel wälkommen måst' han ewigt från Ehr gå.

Dock Himlen så det täckts: Wår Sälla flycktig wandra
 Nu måste bort; Förnögd han wörda Himlens Skick.
 Han wiste: *Zeno* bäst då segla, när han stranda
 Och Skeppet hans i kras på *Nefftyrs* klippor gick.

8 *Baldur*: Balder. Den fornnordiske guden identifierades i göticistisk mytologi med skaldeguden Apollon.

10 *snälla*: dugliga, duktiga, men kanske också snabba

10 *Skalde-rör*: kanske flöjt, men troligen metaforiskt

18 *Castals åå*: Den kastaliska källan nära Delfi ansågs ge poetisk inspiration.

Här lär Apollon ha dräpt monstret Python.

23–24 *Zeno* [...] *Nefftyrs klippor*: Enligt biografen Diogenes Laertius skall stoicismens grundare Zenon från Kition ha skämtat när hans skepp gått i kvav:

»Nu när jag lidit skeppsbrott, vet jag att jag är på en god resa.«

När en gång flyckta måst' utur sitt sälla Eden
En *Eva* med sin Man, då war förspelt dess alt.
Med bart ett huggand' swärd en Cherub då war redo
At skjära af dess pass till dessa ädla fält.

Wi usle *Evae* barn den flyckten än ej glömma,
30 Som med dess första Son på jorden måste gå
Uti ostadighet; men stadigt deraf ömma,
At idel *Malört* wi för söta drufwor få.

Du derfor' flyckta wäl från dessa usle marker.
Fast bättre är din flyckt, än som en *Evae* fatt;
Din kosa Tu ju tog til Himla Edens parker,
När *Kedors Hyddors Barn* du senast böd god natt.

Så lef då ewigt Säll! stämm up bland Himla Skalder
Med ny en Skalde konst och Himmelsk *Simphonie*;
Wår troгна Myrrha ska til efter werldens ålder
40 Din kjära Saknad för ett ewigt minne bli.

28 *pass*: genomfart, passage

36 *Kedors Hyddors Barn*: Kedar var den fördrivne Ismaels son. Psaltaren 120:5-7 skildrar hur det är att bo bland hans ättlingar, ett främmande och krigiskt folk: »Wee migh at jagh en främling är ibland Mesech; jagh måste boo ibland Kedars hyddor. Thet warder mine siäl långt at boo när them som freden hata. Jagh håller frijd; men när jagh talar, så taga the til at örliga.«

39 *Myrrha*: rökelse

65.

Hiertelig Klagan

Öfwer

Den Ehreborne och Högwällärde

HERRENS,

Hr. *JOHAN*

RISELLS

Hastiga Död,

Den 9. *Octobr. A:o 1724.*

J all som största hast skyldigast framställd

på Begrafningzdagen den 11. *ejusdem,*

Af

E. Wall.

Tryckt i UPSALA.

FÖRKLARING

Begravningsdikten är skriven av Erik Wall (1699–1756). Han var Risells nationskamrat och inskriven i Uppsala 1718. Några månader efter begravningen disputerade han pro gradu och promoverades till magister 1725. Ännu inte prästvigd student valdes han 1727 till kyrkoherde i Edsleskog, och efterträdde därmed Risells svåger som i sin tur hade efterträtt Risells far. Erik Wall gifte sig 1727 med företrädarens änka, Risells syster Elisabet. Det framgår av dikten att Erik och Johan studerade och musicerade tillsammans.

Erik Wall var son till gästgivaren Anders som var gift fem gånger. Gästgivaren blev 102 år gammal och hann få barnbarn även i femte och sista giftet. Detta ingicks när han var 82 år gammal.

TILLÄGG: DIKTER VID JOHAN RISELLS DÖD

Hwad hielper oss wår omsorg, bry och griller?
Wår lärdom, mackt, konst, färdighet och mer?
Wårt korta lif alt oförtänckt förspiller,
Wij skola dock et LIK i grafwen ner.
Ju wissar' man om lefwa wara tyckes,
Och flera da'r at räkna täncker på,
Ju snarar man i kalla jorden ryckes.
Bewis derom, Min WÄN, du wara må,

Som nyligst har din staf ifrån tig gifwit,
10 Din lefnadz år til sex och tiugu sedt;
Din korta tid, så wäl, så nyttigt drifwit,
At mången kan sig undra hur' det skiedt.
Du hade wäl din räkning giöra kunnat,
At ännu hos din wänner lefwa qwar;
Men ach at eij oss Himlen detta unnat,
Fast du för oss så nog omistlig war.

Ach kunde jag med suckar min och tårar
Din kalla Krop et lif och warma gie,
Wist blefwo snart mig helat hwad nu sårar,
20 Den sysslan bord' mit högsta nöje bli;
Eij woro åt at alla dina wänner
Din swarta bår med ängzlan sågo an;
Eij wore åt, at hwar och en dig kiänner
Begreto det eij någon hielpa kan;

Men alt förseent. Mit helt bestörta hierta,
Hwij tar du dig så fåfång syssla på?
Skall du din sorg, med mer än dubbel smärta
Föröka, och doch aldrig kunna nå

TILLÄGG: DIKTER VID JOHAN RISELLS DÖD

Det nöje, som tig Himlen likwäl nekat,
30 At än en gång få se din trogna WÄN,
Med hwilken du har läsit, siungit, lekat?
Neij, Himlen gier ej sådan Skatt igen.

Så far i frid, Din Lycka jag tig unnar,
Förun och mig i så olycklig stund
Mit witnessbörd, med många andras munnar,
Få rista här uppå tin griffte-grund;
Misun mig ej at nämna hwad jag minnes,
Så går mig dock emot min önskan wäll:
Gudfruchtig, Tro, Kysk, Redelig till Sinnes,
40 Det är hwad jag kan säja om *RISELL*.

Textkritisk kommentar

Johan Risells förord

1. *Proëmium eller förtal*

Grundtext efter ms Fryxell 2a, s. 1r–2r. Dikten är här strofiskt uppställd.

Tankar om kungen samt längre beskrivande dikter

2. *Tankar om salig Kung Carl then 12tes död 1719. d. 7. Ma[j]*

Grundtext efter Fryxell 2a, s. 3v–4v. Flera ord saknas, vilket någon gång, men inte alltid, markerats med tomrum. I manuskriptet är dikten inte uppbruten i strofer.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

5 *Han* ändrat från *Har*
47 *sinnes* ändrat från *minnes*

3. *Angående then samma*. Du jordz och himmels höga Herre!

Grundtext efter Fryxell 2a, s. 5r–5v. Även i UUB U 144, där med titeln »Grafskrift öfver Konung Karl XII af Jan Risell«. Tryckt hos Hanselli 1873.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

18 *mött* ändrat från *bitt* [svårläst] efter U 144
23 *hämnas* ändrat från *harmas*

VARIANTER:

2 *ja* U 144 *och*
4 *alt ännu* U 144 *alt ting än*
5 *ännu* U 144 *mera*
6 *stränga* U 144 *grymma*
7 *svärdet* U 144 *Sverige*
8 *ännu ej* U 144 *ej ännu*
10 *röda* U 144 *dyra*
11 *faslig* U 144 *ymnigt*
12 *nu slutet?* U 144 *tillsluten.*
13 *mitt* U 144 *vårt*
14 *frid* U 144 *fred*

- 15 *Där i U 144 Hvari*
 17 *danska Friedrichs U 144 Norska Fredriks*
 19 *Herre hwad för U 144 Herre Gud hwad*
 20 *Du då för os wi likwäl tänkte U 144 Du där för oss då minst vi tänkte,*
 22 *som U 144 och*
 23 *Skull tå få otro hämnas [i ms harmas] U 144 Der skulle fallskhet hämna*
 24 *Men sådant månd nu lämnas. U 144 Men måste segren lämna.*
 25 *Ach! U 144 Du*
 25 *dierf U 144 djerfs*
 26 *Jn till U 144 In för*
 27 *Ach! huru tordz tu likwäl wara thet? U 144 Ach huru tordes du väl röra det?*
 30 *behiertadt U 144 behjertad*
 31 *Ach! blygs tu eij tin U 144 Hur tordes du din*

4. [Beskrifning af en soldat]

Dikten föreligger i tre manuskriptversioner, varav en är i utgivarens ägo. Grundtexten har varit det senare — här kallat »Privat ms«. Häftet har titeln *Oration Hällen uti Upsala På Ett Landskap af Herr JOHAN RISELL Wermelandus*. I häftet finns också »Staden Åmåls och des Inbyggares Beskrifning«. För manuskriptbeskrivning se inledningen. Min bedömning är att detta manuskript är närmast Risells ursprungsversion, och även om det finns många avskrivningsfel har Privat ms fått stå som grundtext.

Dessutom finns dikten i Fryxell 2a, s. 30r–35v, där med titeln »Oratio haec habita in Conventu Nationali Vermel. Anno 1722. dz Novemb. auctore Joh. Risell«. Den finns också i ett manuskript — här kallat »Sequens« — i Föreningsarkivet i Värmland: Volymen Litteraturhistoria and Skönlitteratur nr 16–17 in Karlstads Stifts- och läroverksbiblioteks Handskriftssamling, »Sequens Oratio ligata habita est a Praest. Dom. Joh. Risell,/nunc a defuncto/ in conventu nationali Wermelando 1722 dz 3 Decemb.« Enligt Värmlands nations bevarade protokoll framfördes orationen 10 december.

Manuskripten Fryxell och Sequens är nära besläktade. Sequens kan vara en avskrift efter Fryxell, men är bättre utförd än denna. I Fryxell har ett textsjok om mer än hundra verser placerats fel.

Medan Privat ms verkar slarvigt avskrivet, och ofta innehåller fel och ovanliga stavningar, har det ofta rimligare läsningar än Sequens och Fryxell. Vissa rättelser och emendationer har dock behövt företas och i föreliggande utgåva har Sequens fått ge stöd till dessa.

Dikten trycktes tidigt i Carl Carleson [utg.], *Försök Til Swänska Skalde-Konstens uphielpande*, II:2 (Stockholm 1738), s. 3–12. Texten avviker där från övriga textvittnen. Jag bedömer att Carleson inför tryckningen putsat texten efter sin smak och redovisar inga varianter.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 8 *swäwand* ändrat från *hwarand* efter Sequens
- 22 *bråk* ändrat från *bårk*
- 23 *Swenskt* ändrat från *Swensk* efter Sequens
- 30 *wänskap* supplerat från Sequens
- 36 *mer* ändrat från *men* efter Sequens
- 41 *i* supplerat från Sequens
- 51 *skal af roos helt nakot frysa* supplerat från Sequens, ändrat från *skal af roos stundom brakat* som är ett avskrivningsfel
- 72 *land* ändrat från *bland* efter Sequens
- 76 *upsåt* ändrat från *såt* efter Sequens
- 92 *öfwerflöd* ändrat från *öferflöd*
- 95 *tunger* supplerat från Sequens
- 102 *Trompett* ändrat från *Trompetter* efter Sequens
- 115 *Fäderslandet* rättat från *Fädaderslandet*
- 135 *Contoir* ändrat från *Contion* efter Sequens
- 138 *skriker* ändrat från *strider* efter Sequens
- 144 *nalkas* ändrat från *nalskas* efter Sequens
- 146 *Och* ändrat från *Gick* efter Sequens
- 158 *Quarter* ändrat från *Qanter* efter Sequens
- 173 *luckor* ändrat från *Pukor* efter Fryxell
- 175 *brakand* ändrat från *bragkand* efter Sequens
- 176 *wärja* ändrat från *wäja* efter Sequens
- 181 *Musique* ändrat från *musque* efter Sequens
- 182 *bort* ändrat från *bor* efter Fryx
- 185 *Bröstgång* supplerat från Sequens
- 186 *wärjan* ändrat från *wäjjan* efter Sequens
- 196 *menniskioblod* ändrat från *menniskioblode* efter Sequens
- 204 *Partens* ändrat från *Pantens* efter Sequens
- 209–210 *fånge [...]* *månge* ändrat från *fånge [...]* *månge* efter Sequens
- 211 *frögd* ändrat från *fröd* efter Sequens
- 223 *hufwud* ändrat från *hufwut* efter Sequens

- 224 *blodigt* ändrat från *blodig* efter Sequens
 233 *der's* ändrat från *deras* efter Sequens
 239 *bomber och* ändrat från *bomber oh*
 241 *Du* ändrat från *D*
 242 *fientligt* ändrat från *fienligt*
 244 *du skar* ändrat från *då skar* efter Sequens
 249 *länger* ändrat från *läger*
 252 *till det sidsta* ändrat från *til sidsta* efter Sequens
 258 *det fått* ändrat från *de fått* efter Sequens
 274 *grönskand'* ändrat från *grönskan* efter Sequens
 275 *sådan* ändrat från *sådant* efter Sequens
 284 *swårt* ändrat från *swår* efter Sequens
 287 *spisar* ändrat från *pisar* efter Sequens

VARIANTER:

- 2 *stora* Fryxell *dyra* Sequens *dyra*
 3 *det rum* Fryxell *en grad* Sequens *en grad*
 7 *tordz* Fryxell *tord* Sequens *tord*
 8 *swäwand* Fryxell *swärand'*
 11 *ej* Sequens *har*
 11 *kiärrehiul* Fryxell *kiärjuhl*
 17 *tag* Fryxell *slag* Sequens *slag*
 20 *Latinens* Fryxell *Latiners* Sequens *Latiners*
 22 Versen förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 23 I marginalen har i Fryxell tillfogats »N. *termin* tilförne *orerade* S.K.
 om en *Palladis* soldat på svensk vers.«
 23 *Svenskt* Fryxell *swänsk*
 25 *ömiuk* Fryxell *ödmiuk* Sequens *ödmiuk*
 27 *kiära* Fryxell *kiära* Sequens *kiäre*
 29 *rodna Edra* Fryxell *rödna eder* Sequens *rödna Ehr*
 33 *frimodig* Fryxell *frimodigt*
 34 *knapt at säga* Fryxell *ej ut säija* Sequens *ej at nämna*
 36 *omröras* Fryxell *omröres*
 37–148 Partiet är felplacerat i Fryxell och följer där efter v. 258.
 37 *häpnar* Sequens *hisnar*
 38 Versen förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 38 *tanka* Sequens *tanckar*

- 44 *troo* Fryxell *tror* Sequens *tror*
 45 *Sehn* Fryxell *Sen* Sequens *Som*
 51 *skal* Fryxell *skull'*
 52 *braka* Fryxell *brakat* Sequens *brakat*
 53 *füderslandet* Fryxell *füderslandets*
 55 *Förtryter* Fryxell *Förtryten* Sequens *Förtryten*
 55 *förnäma* Fryxell *Förnäme* Sequens *förnäme*
 56 *wed* Fryxell *wid*
 58 *se* Fryxell *sen*
 60 *skyldra* Fryxell *skildra*
 63 Versen delvis förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 64 *Utan* Fryxell *Utan* Sequens *Utom*
 64 *braf* Fryxell *bra*
 65 *intrång* Fryxell *intog*
 67 *Abram* Fryxell *Abraham*
 67 *sina* Sequens *sine*
 70 *sij* Sequens *se*
 71 *Det* Fryxell *The*
 73 *emellan* Fryxell *emillan* Sequens *emillan*
 74 *wapen* Fryxell *wapn* Sequens *wapn*
 75 *annan* Sequens *annor*
 76 *egentlig* Fryxell *egentligt*
 78 *röra* Fryxell *röja*
 79 *Doch* Sequens *Det*
 79 *tweäggad* Sequens *tweäggiat*
 85 *dem där* Fryxell *then som* Sequens *den, som*
 86 *uddar* Fryxell *udden*
 87 Versen delvis förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 91 *Kong* Fryxell *Kung*
 92 *wed* Sequens *wid*
 94 *kräslig* Fryxell *gräslig*
 95 *ju* Fryxell *wäl* Sequens *wähl*
 97 *helt* Sequens *hel*
 103 *kaklungmuren* Fryxell *kaklugnmuren*
 106 *finger* Fryxell *fingeren* Sequens *fingeren*
 109 *gräntzor* Fryxell *gräntser*
 110 *ha* Sequens *har*

TEXTKRITISK KOMMENTAR

- 113 *mycket öfwa* Fryxell *länge öfwat* Sequens *länge öfwa*
 114 Versen förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 118 *kuhlit* Fryxell *mulit* Sequens *mulit*
 121 *tunger* Sequens *trägen*
 121 *qwällen* Fryxell *qwäller*
 123 *hästar* Sequens *hästen*
 125 *mund* Fryxell *mun*
 126 *den gier* Fryxell *them gie* Sequens *den gie*
 128 *gierna mördad* Fryxell *mördad gerna* Sequens *mördad giärna*
 131 *ner* Sequens *ned*
 132 *eller* Fryxell *heller*
 133 *sömlös* Sequens *sömlös*
 136 *ytra wäggar* Fryxell *ytre wäggar* Sequens *yter wäggar*
 137 *somnar* Sequens *somna*
 139 *annan* Sequens *annor*
 141 *marche* Sequens *strax*
 141 *de döda* Fryxell *then döda*
 143 *bör ju larmskott* Sequens *ju larmskotten*
 144 *wakan-hunden* Fryxell *wakand hunden* Sequens *wakand' hunden*
 145 *dem* Fryxell *then*
 149 *Ja mången* Fryxell *Ja så mång*
 149 *slarfwig* Fryxell *slarfwig* Sequens *slarfwig*
 149 *anden* Sequens *andan*
 151 *brutne* Sequens *brutna*
 152 *öpna* Fryxell *öpnar*
 153 *offra* Sequens *öfwa*
 155 *Där* Fryxell *Tå* Sequens *Då*
 157 Versen förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 159 *månd mot mig* Fryxell *mot mig månd'*
 160 *starck* Fryxell *skarpt* Sequens *skarpt*
 160 *Reveille* Fryxell *revalje* Sequens *Revallie*
 161 *Courage wil mig ock* Fryxell *Courage mig ej nu*
 166 *Mitt kall ej heller* Fryxell *Min lust ej heller* Sequens *Mitt mod ej eller*
 168 *fiendtiligt trumman* Fryxell *fiendtelig trumma* Sequens *fiendtilig tromma*
 169 *swänga* Sequens *swinga*
 172 *Kanter gie hwar ann' en* Fryxell *gie hwar an en arg och* Sequens
gie hwar an en sur och

- 173 *luckor* Sequens *lukor*
 173 *förtar* Fryxell [*förstår*]
 173 *dammät* Fryxell *dammet* Sequens *dem at*
 174 *Skarpt brommand* Fryxell *Skarp brännand*
 175 *Doch* Sequens *Då*
 175 *et brakand* Fryxell *en bragdand*
 178 *piller* Fryxell *pilar*
 178 *gier* Fryxell *gie*
 179 *blixtar* Sequens *blixtrar*
 179 *neder hagla* Sequens *nederhaglar*
 180 *giordt* Sequens *giord*
 180 *in* Fryxell *alt*
 180 *marken ragla* Fryxell *mark man raglar* Sequens *mark man raglar*
 181 *och* Fryxell *af*
 181 *hierta* Fryxell *hiertan* Sequens *hiertan*
 182 *Thules* Fryxell [*tomrum*] Sequens *Thule*
 183 *en bredewid* Fryxell *en an bredwid* Sequens *en ann bredwid*
 184 *blottad* Fryxell *blottand*
 185 *Bröstgång* Fryxell *bortgång*
 186 *Slut rotar, leder, ut* Sequens *Slikt rotar ledar ut,*
 187 *spitzer strax* Fryxell *spitsar straxt* Sequens *spitzar straxt*
 187 *styr[er]* Sequens *skryter*
 188 *fälte* Fryxell *fälta* Sequens *fälta*
 189 *flanque* Fryxell *fraque*
 189 *slipad* Fryxell *slipand*
 190 *med* Fryxell *af* Sequens *af*
 193 *då* Fryxell *ther*
 195 *at* Fryxell *och* Sequens *och*
 195 *plötslig* Sequens *plötsligt*
 197 *strömmand* Sequens *strimmand*
 200 *up* Fryxell *opp*
 202 *slik* Fryxell *så* Sequens *så*
 203 *medyncksam* Sequens *medömsam*
 208 *bli* Fryxell *til* Sequens *til*
 208 Versen delvis förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 211 *hwad för* Sequens *ach! hwad*
 213 *orkar icke* Fryxell *icke årkar* Sequens *icke årkar*

- 214 *wältes* Fryxell *wräkas* Sequens *wräckas*
 215 *inhugne* Fryxell *inhuggna*
 216 *Giästabud* Fryxell *Gästebud* Sequens *giästebud*
 220 *så wäl til siös* Fryxell *så wäl til siö* Sequens *til Siös så wähl*
 222 *Och* Sequens *Då*
 223 *Krönte* Sequens *krönta*
 225 *wältar* Fryxell *wältrar* Sequens *wälter*
 229 *Utländske* Fryxell *Utländska*
 232 *glantz* Fryxell *lantz*
 233 *hugse* Fryxell *huga*
 234 Versen delvis förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 234 *dater diupt* Fryxell *daters diup* Sequens *daters diup*
 235 *tappra* Fryxell *tappre*
 236 *lämna* Sequens *ända*
 240 *spetzen* Fryxell *spitsen* Sequens *spitzen*
 241 *lända* Fryxell *wärde* Sequens *wärda*
 242 *dem* Fryxell *then*
 244 *än* Sequens *at*
 246 *ärr* Sequens *sår*
 249 *länger* Fryxell *längre* Sequens *längre*
 254 *rikan* Fryxell *rikand*
 255 *Man* Sequens *Men*
 255 *flere* Fryxell *flera*
 258 *blitt ynkligt qwäste* Fryxell *blitt ynkligt giäste* Sequens *blett ynkligt qwäste*
 260 *Squadron* Sequens *Esquadron*
 262 *dem* Fryxell *then* Sequens *den*
 264 *närmsta* Fryxell *nästa* Sequens *nästa*
 272 *ödmiuk* Fryxell *ödmiukt* Sequens *ödmiukt*
 273 Versen förlorad i Fryxell på grund av hård skärning.
 276 *ledig* Fryxell *lydig* Sequens *lydig*
 276 *hwalf och bojor* Sequens *ewig boijor*
 278 *torf* Fryxell *tör*
 281 *Dem som på Parnass* Fryxell *Them på Parnassens*
 286 *Jag sielf* Fryxell *J sielf*
 287 *Eder* Fryxell *Edra* Sequens *Ehra*

5. *Staden Åmåls och des Inbyggares Beskrifning*

Grundtext är det tidiga 1700-talsmanuskript som finns i min ägo, vilket också innehåller »Beskrifning af en soldat« (se nr 4) som framfördes vid ett landskapsmöte 10 december 1722. Manuskriptet som här benämns »Privat ms« är inköpt på nätauktion vid Stockholms Auktionsverk 21 oktober 2013.

Dikten finns också som handskrift i Fryxell 2 a, s. 35v–37r, (där med titeln »Staden Åmåhls beskrifning«), i Lidéns samling, UUB U 144 (där med titeln »Encomion Amaliae. Joh. Risells Beskrifning öfver Åmål«) samt på KB M 23:6 (där med titeln »Johan Risells Beskrifning öfwer Åmål«). Den är tryckt hos Hanselli 1873.

De olika versionerna uppvisar textskillnader. I Privat ms finns fyra rader (r. 57–60) om svordomar som inte återfinns i UUB U 144 eller KB M 23:6. Verserna 61–64 och 65–68 kommer dessutom i dessa i omvänd ordning. Manuskriptet i Fryxellska samlingen motsvarar Privat ms vad gäller omfång och strofordning. Exemplet jag har i min ägo förefaller vara det som ligger närmast ursprungsavfattningen, medan U 144 är en avskrift av KB M 23:6 eller vice versa.

Dikten bör uppfattas som strofisk även om det bara finns blankrad mellan raderna 4 och 5 i Privat ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 10 *förordnat* ändrat efter Fryxell från *förordnad*
- 12 *wärkan* ändrat från *wärkan*
- 15 Versen står sist på en sida och upprepas på den följande.
- 23 *fo* supplerat efter Fryxell
- 50 *blindt* ändrat efter Fryxell från *blind*
- 51 *borgarn* ändrat efter Fryxell från *borgarne*
- 52 *gång* ändrat från *gånd*
- 54 *Gifwe* ändrat efter Fryxell från *Gifw*
- 60 *kund* ändrat från *kan*
- 62 *aldels* ändrat från *aldes* efter Fryxell

VARIANTER:

- 2 *skrinna* Fryxell 2a *krijtna* [nedsölad med kritdamm] U 144 [tomrum]
M 23:6 [svårläst]
- 2 *sielfwa* Fryxell 2a *bara*
- 3 *slätt* U 144 *als* M 23:6 *als*

- 5 *alt omkring bewärd* U 144 *runt omkring bewar's* M 23:6 *runt omkring bewärs*
 5 *fulan* U 144 *fullan* KB. M 23:6 *fullan*
 6 *Breche* Fryxell 2a [*tomrum*]
 6 *derpå* U 144 *på honom* M 23:6 *på honom*
 7 *Hälst* U 144 *skönt* M 23:6 *Skönt*
 8 Versen saknas i Fryxell på grund av hård skärning.
 8 *Och* U 144 *At* M 23:6 *Att*
 9 *sij* U 144 *se* M 23:6 *si*
 11 *wida* U 144 *hela* M 23:6 *hela*
 12 *wälträffat* Fryxell 2a *wälträffad*
 12 *hel* U 144 *helt* M 23:6 *helt*
 12 *wärkan* Fryxell 2a *werdan* M 23:6 *wärkan*
 13 *sielfwer blanka* U 144 *silfverhwita* M 23:6 *silfwer hwita*
 14 *hur* U 144 *at* M 23:6 *att*
 16 *när stan* U 144 *då han* M 23:6 *då han*
 16 *strax* U 144 *straxt*
 18 *Han och födzmedel* U 144 *Har ock födsmedlet* M 23:6 *Har ock födsmedlet*
 24 *halfwer* U 144 *halfwan* M 23:6 *halfwan*
 26 *droppor* Fryxell 2a *droppar* U 144 *droppar* M 23:6 *droppar*
 27 *Hwar öfwer hon hel tyst och sorse Wänärs böljor* Fryxell *Hwar öfwer hon hel tyst*
 och sorge Wänärs böljer U 144 *Hvar han hel sorgsen, tyst de Weners blanka böljor*
 M 23:6 *Hvar han hel sorgsen, tyst de Weners blanka böljor*
 28 *ohälsamt* U 144 *och sällsamt* M 23:6 *och sällsamt*
 30 *plägar* Fryxell 2a *pläga*
 30 *läga* M 23:6 *läge*
 31 *pläga* M 23:6 *pläge*
 32 *säljas* Fryxell 2a *säljes* U 144 *säljes* M 23:6 *säljes*
 35 *mätte lämna* Fryxell 2a *plägar lemna* U 144 *plägar lemna* M 23:6 *plägar lämna*
 37 *Stadens* U 144 *Stadsens* M 23:6 *stadsens*
 38 *gie kring om* U 144 *ha omkring* M 23:6 *ha' omkring*
 38 *skuggar* M 23:6 *skuggor*
 39 *kikar* U 144 *tittar* M 23:6 *tittar*
 40 *här* U 144 *där* M 23:6 *där* M 23:6 *där*
 42 *mächta* Fryxell 2a *tämlig* U 144 *temlig* M 23:6 *temlig*
 44 *stackars man* U 144 *ärlig karl* M 23:6 *ärlig karl*
 45 *jag* U 144 *man* M 23:6 *man*
 46 *hampetäppor* U 144 *hampa täppor* M 23:6 *hampa täppor*

- 47 *några* Fryxell 2a *många*
 48 *rak är gateran* U 144 *raker gate ra'n* M 23:6 *räcker gatera'n*
 50 *Kring* M 23:6 *Till*
 50 *något* U 144 *några* M 23:6 *några*
 52 *sohl, och luft* U 144 *luft och sol* M 23:6 *luft och sol*
 53 *slika* U 144 *slike* Fryxell 2a *slike*
 53 *ugglebo* U 144 *ugglebon* M 23:6 *ugglebon*
 56 *fruchtan wärdt, en wärr I hysen* U 144 *fruktansvärdt är, wärr i husen* M 23:6
fruktan wärdt är, wärr i hysen
 56 *tro* U 144 *tron* M 23:6 *tror*
 57–60 Strofen saknas i U 144 och i M 23:6.
 59 *samme* Fryxell 2a *thenna*
 60 Slutet av versen förlorad på grund av hård skärning.
 60 *förn de* Fryxell 2a *förr än the*
 61–64 och 65–68 Stroferna i omkastad ordning i U 144 och M 23:6.
 61 *Jgenom swordom drifz* U 144 *Med swordom drifven* J M 23:6 *Med swordom drifwen* J
 62 *aldels Gudz lof* Fryxell 2a *Guds lof aldels* U 144 *Guds lof aldels* M 23:6
Guds lof aldels
 63 *Ju* Fryxell 2a *Ja*
 63 *Ju derför at det kan* Fryxell *Ja Therför at thet kan* U 144 *Just därför' att det skall*
 M 23:6 *Just derför att det skall*
 64 *tro I då, at* U 144 *tron J att då* M 23:6 *tron J att då*
 66 *Ell' nånsin lärdt* U 144 *Och näplig wet* M 23:6 *Och näplig wet*
 68 *qweckdrag, spatt, och skinck han mycket* Fryxell 2a *qweckdrag, skabb och skink*
han mycket U 144 *qwendrag, skabb och skinck han ganska* M 23:6 *qweckdrag*
skabb och skinck han ganska
 69 *ämbetzman* Fryxell 2a *ämbetsmän*
 69 *här* Fryxell 2a *här* U 144 *har* M 23:6 *har*
 70 *Den* U 144 *som* M 23:6 *Som* M 23:6 *Som*
 70 *stunden* U 144 *timan* M 23:6 *timan* M 23:6 *timan*
 71 *lyckten* U 144 *flykten* M 23:6 *flykten* M 23:6 *flykten*
 73 *ledsnar nu* U 144 *ledsen är* M 23:6 *ledsen är* M 23:6 *ledsen är*
 74 *sielfwer wämjar* U 144 *wämjes sielfver* M 23:6 *wämjes sielfver*
 75 *heller* U 144 *eller* M 23:6 *eller*
 76 *plä* U 144 *kan* M 23:6 *kan* M 23:6 *kan*
 76 *torftighet* M 23:6 *törstighet*

Visor

6. Si så har man stundom fog

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 16v–17r. Textförluster efter hård skärning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

2 *Kiärlek* ändrat från *kiärleks*

9 *öfwerflödig* ändrat från *öfwerflöd*

17 *tå* ändrat från *tu*

7. Nyligt när jag blef kär

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 17v. Textförluster efter hård skärning. Versbrytningarna har justerats.

8. Fru *Venus* med poiken *Cupido* den blinde

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 17v. Även i UUB Nordin 1122, s. 129r.

VARIANTER:

1 *Cupido* Nordin *Cupidon*

2 *fast icke* Nordin *doch intet*

3 *mehr inte* Nordin *eij mera*

4 *ståhlsatte* Nordin *ståhllagde*

5–8 Strofen har i Nordin placerats näst sist.

7 *ej i mig* Nordin *i mig eij*

8 *blinde* Nordin *blinda*

9 *klijngan* Nordin *klinga*

11 *ängslar mig inte du* Nordin *achtar mer intet men*

12 *mitt wapn* Nordin *din wapen*

13 *slät* Nordin *steds*

14 *wredaste* Nordin [*wryrsta*]

15 *dit bröst som sin mäktiga rörelse* Nordin *din Bryst som sin rörelse makt[igen]*

16 *jag wil thet ej* Nordin *Dem wil iag ej*

17 *kläd* Nordin *pryd*

17 *pryd* Nordin *kläd*

9. Hwem utaf tro och redelighet

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 18r. Även i UUB Nordin 1122, s. 129v–130r,

och LUB Lidbeck N:o 3, s. [1–4]. I Nordin 1122 har dikten överskriften »En mycket wacker wijsa«. Lidbecks visbok har ett liggande format, och har blivit kraftigt sliten i marginalen vilket inneburit textförluster. En jämförelse visar att Nordin och Lidbeck hör till samma texttradition, förutom andra likheter saknar båda samma två strofer. Nordin innehåller färre avskriftsfel och missuppfattningar än Lidbeck.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 8 *sen* ändrat från *ser*
51 *legat* ändrat från *leget*

VARIANTER:

- 1 *redelighet* Lidbeck *redlighet* Nordin *redlighet*
3 *bord' med falskhet man* Lidbeck *må med falskhet namn* Nordin *må med falskhet man*
4 *en som med al ährlighet* Lidbeck *den som med al redlighet* Nordin *den som med uprichtighet*
5 *och* Lidbeck *at*
8 *På thet tu sen skull* Lidbeck *at tu sen skulle* Nordin *At tu sen skulle*
9 *hierta* Lidbeck *sinne* Nordin *sinne*
10 *Tänk at* Lidbeck *ty all* Nordin *Ty all*
11 *skolat pryda* Lidbeck *prydat skolat* Nordin *prydat skola*
13–18 Strofen saknas såväl Lidbeck som Nordin.
20 *hwem* Lidbeck *den* Nordin *den*
21 *Calendren* Lidbeck *Calendern* Nordin *Calender*
22 *Förr* Lidbeck *före* Nordin *För'n*
22 *pätänken* Lidbeck *pätänker* Nordin *pätäncker*
23 *kiärlek* Nordin *älskog*
25 *wet* Lidbeck *west* Nordin *west*
26 *sinnet* Lidbeck *hiertat* Nordin *hiertat*
27 *din täckhet* Lidbeck *tin kiärlek* Nordin *tin skiönhet* [ändrat från *then kiärlek*]
28 *wänskap* Lidbeck *trohet* Nordin *trohet*
29 *en gång* Lidbeck *senast* Nordin *senast*
29 *nejj* Lidbeck *ja* Nordin *ja*
30 *ha ant mig blänka* Lidbeck *har mot mig blänkiat* Nordin *ha mot mig blänkat*
31–36 Strofen saknas i såväl Lidbeck som Nordin.

- 37 *slickt eij doch ihog* Lidbeck *slickt då ej ihog* Nordin *doch eij slickt ihog*
 39 *Då* Lidbeck *tu* Nordin *Du*
 39 *rymder* Lidbeck *ryggen* Nordin *rymden*
 40 *tin* Nordin *then*
 43 *Men tro det slik* Lidbeck *Tro dock at slickt* Nordin *Tro doch at*
 44 *Hos mig eij gör en gång den* Lidbeck *ej gör hos mig den minsta* Nordin
eij gör hos mig den minsta
 47 *låg gräfwit ned* Lidbeck *är gräfwit ned* Nordin *är gräfwit nid*
 48 *Thet man eij mer kan tig berömma* Lidbeck *och tänck, hwad andra om dig*
dömma Nordin *Och tänk hwad andra om dig dömma*
 50 *hugkom* Lidbeck *hur kan*
 51 *iag med bägges* Lidbeck *wi med bägges* Nordin *wi uthi med*
 52 *mig* Lidbeck *dig*
 53 *han skulle tå* Lidbeck *tå torde du* Nordin *du torde då*
 54 *wid mins nalkand tegat* Lidbeck *han wid mins nalkand legat* Nordin
han wel mins nalkans tegat
 55 *intet* Nordin *icke*
 56 *För tu* Lidbeck *fast du*
 59 *min hog och aldels tör* Lidbeck *mitt sinne och wist tör* Nordin *mitt sinne*
och wist tör
 60 *Förswärja* Lidbeck *beswära*
 61 *Amen. Finis. Amen* Lidbeck *La fin* Nordin *La fin.*

10. Ach hur hiertlig är iag glad,

Grundtext efter Fryxell 2a, s. 18r–18v. Före första versen står »v. 1« men strofnumreringen genomförs inte. Dikten finns även i ms Nordin 1117, s. 319–320, samt i ms KB Vs 42, s. 81–82. Nordin och Vs 42 står mycket nära varandra, och saknar båda tredje strofen. Visan har också funnits i den förlorade första delen av Eric Gustaf Lidbecks visbok. Detta framgår av registret i visbokens tredje del som finns bevarad på LUB.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

28 *räfwar* ändrat från *räfwer* efter Nordin.

VARIANTER:

- 6 *Deräst* Nordin *hwarest* Vs 42 *hwarest*
 7 *wid älska* Nordin *hos älskog* Vs 42 *hos älska*

8 *warit förr* Nordin *för warit* Vs 42 *för warit*
 11 *swärmar* Nordin *swerma* Vs 42 *swärma*
 13 *alt mit* Nordin *mit* Vs 42 *mitt*
 14 *Som iag* Nordin *dett mig* Vs 42 *det mig*
 15–21 Strofen saknas i Nordin och Vs 42.
 23 *spinnelwäfwär* Nordin *spindelwäfwär* Vs 42 *spindel wäfwär*
 33 *älskogs* Nordin *kärleks* Vs 42 *kärleks*

11. *En wisa skrifwen tå Ryssen hade bränt up Gefle stad 1719*
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 19v–20r. Textförluster på grund av hård skärning. Vers 46 kan sakna en versfot. Dikten är inte versbruten i ms.
12. *Då friden slöts mellan Sverige och Dannemark 1720*
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 19r–19v. Smärre textförluster på grund av hård skärning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

36 *H[elga]* i ms förkortat H.

13. En wisa. Du dundrand *Mars* halt, halt
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 20v–21r.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

8 *wor'* ändrat från *wore*
 22 *bondens* ändrat från *bondes*
 23 *Skielm* ändrat från *Sielm*
 43 [*reda*] svårläst

14. *Dinas* påminnelse til alla förwetne Möer
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 23v–24r. Textförluster på grund av hård bindning och skärning. I ms är är stroferna uppsatta utan versindelning.
15. *En wisa*. Mig hände nyss när jag helt trött
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 24v–25v. Textförluster på grund av hård skärning.
16. En morgon wisa
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 25v. Viss textförlust på grund av hård skärning och bindning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 4 *och* ändrat från vad som ser ut som *ah*
 12 *wende* ändrat från *werde*

17. *En wisa*. Nu mitt *Phantasie*

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 37r–37v. Visan finns också i ms UUB Nordin 1121, där den saknar en av stroforna. Den finns också i en version i Östersund, till vilken jag hänvisar som Zetterström. (Poesibok nr 6, Ms 140, Handskriftssamlingen, Zetterströmska biblioteket, Östersunds bibliotek.)

Vidare finns den som andra-visa i ett skillingtryck med titeln *Twenne Nya Och mycket behagelige Wisor* u.o.u.å. (Exemplar på KB; digitalt tillgänglig på Svenskt visarkiv.) KB har tentativt och utan skäl daterat trycket till 1690, en datering jag inte tror på. Visan har också funnits i den förlorade första delen av Lidbecks visbok. Detta framgår av registret i visbokens tredje del som finns bevarad i LUB.

I Fryxell har stroforna sju verser. Här har strofornas inrimmade sjätte vers delats i två.

VARIANTER:

I skillingtryckets rubrik står: »Thet Spåtska Frutimbret til underrättelse.«

- 1 *mitt* Nordin *min*
 2 *skal* Skillingtryck *sku*
 3 *Sworna* Nordin *Goda*
 3 *slå* Zetterström *göra* Nordin *göra* Skillingtryck *ha'*
 4 *Bond-Caprise* Zetterström *bonde Capri[ce]*
 6 *løjelig* Zetterström *løjlig* Nordin *rolig* Skillingtryck *løjlig*
 7 *Jag nu bruka* Zetterström *iag bruka* Skillingtryck *jagh bruka*
 8 *Curialien iag eij är bunden till* Zetterström *Cardinaler är iag intet bunden till* Nordin *Curialer är jag intet bunden til* Skillingtryck *Curialjer är jag intet bunden till*
 11 *Eller nu på stunden kom ifrån bondens* Zetterström *ell nu på stunden kommit från bondens* Nordin *Eller nu på stunden kom från bondens* Skillingtryck *Ell' på stunden kommit ifrån Bonden*
 12 *aethiopisk här* Zetterström *Etiopiska händer* Nordin *AEthiopske händer* Skillingtryck *aethiopska händer*
 13 *bräckeliga* Nordin *bräckelige*
 15 *har lust i dag* Zetterström *hafwer lust idag* Nordin *har nu lust idag*

- 17 Ty Zetterström *Nu Skillingtryck Nu*
 19 *fiend för al Nordin fiende till*
 20 *ock Zetterström i Nordin än Skillingtryck doch*
 20 *förra Nordin förre*
 21 *iag slik Nordin jag ännu slik*
 24 *ändå för flickors onåd Nordin för qvinfolks onåd äntå*
 26 *slikt Zetterström näpelig Nordin Thet*
 26 *intet Skillingtryck näpelig*
 27 *öron Zetterström öre Nordin ören Skillingtryck ören*
 27 *i dag til Nordin til*
 27 *Ders afskrap ey ders Zetterström de[ss] afskrap och dess Nordin Thess afskrap,*
ej thess favorit Skillingtryck Thess afskrap och thess
 29 *gör iag med flit Zetterström gör iag min flit Nordin gör jag min flit Skilling-*
tryck gör ey flit
 33 *Thet är roligt at Zetterström Är rätt löjligt Nordin Thet är löjligt at Skilling-*
tryck Är rätt löjligt
 34 *Hur Zetterström när Skillingtryck När*
 34 *diupt Nordin liuft*
 35 *sprukna Zetterström stälta Nordin spruckne*
 36 *Lickt hunden för Zetterström likt hunden wjd Nordin Lik hunden wid*
 38 *Slikan Zetterström Kysser Nordin Kysser Skillingtryck Kysser*
 39 *mern Zetterström mer än Nordin mer än Skillingtryck mer än*
 40 *detta Nordin theras*
 41 *Honom til behag Zetterström Dem till wälbehag Nordin Qvinfolk til behag*
Skillingtryck Dem til wählbehag
 42 *Kyrkelag Nordin kyrkolag Skillingtryck Kyrckiolag*
 43 *för Zetterström få Nordin får Skillingtryck får*
 43 *rynkedrag Zetterström rycko drag*
 44 *Det är alt tå så slätt Zetterström det är då altzintet bewärt Nordin Thet är ju*
tå als intet wärdt Skillingtryck Det är då altzintet wärdt
 45 *Jnte mät med hwad naturen Zetterström hwad som naturen Nordin Med*
hwad naturen Skillingtryck Hwad som Natur'n
 48 *behänges med en brokig Zetterström behänges med en brokot Nordin behängas*
med en brokut Skillingtryck behängas med en brokot
 49–56 Strofen saknas i Nordin
 50 *alt så wil ha'at Zetterström alt wil så ha-et Skillingtryck alt will så ha'et*
 51 *tu Zetterström doch Skillingtryck doch*

- 54 *Skul* Skillingtryck *Skal*
 55 *mer ha om mig* Zetterström *öfwer mig få* Skillingtryck *Öfwer mig få*
 56 *ert* Zetterström *ditt* Skillingtryck *ditt*
 56 *pourt* Zetterström *rent* Skillingtryck *rent*
 57 *Billigt therför* Nordin *Har therföre*
 59 *dag* Nordin *lag*
 60 *Worm* Nordin *wurm*
 62 *ombe* Skillingtryck *om pee*
 63 *skal alt twert mot* Nordin *Skal tvärt emot*
 64 *J ber mig mer bli le* Zetterström *i ben mig mer bli led* Nordin *J be'n mig blifva*
mera led Skillingtryck *j be'en mig mehr bli leed*

18. En annan visa af Den samme. Ach Echo du Nymph

Grundtext efter ms i UUB U 144 (Lidéns samlingar). Även i Fryxell 2 a, s. 37v–38r, men där med smärre textförluster efter hård skärning samt en strof mindre. Hos Fryxell är titeln »En annan«. Tryckt hos Hanselli 1873.

Den finns också i Lidbecks visbok, del 3, s. 59–62, där texten har många likheter med Fryxell. Likadant förhåller det sig med versionen i Johan Frykmans »Samling af Artiga Wisor«. Denna visbok är daterad 1783, förvaras vid Arkivcentrum i Karlstad och kommer från Kristinehamns Högre allmänna läroverksbiblioteks avskriftssamling VIII:1, s. 69–71.

U 144 kan alltså vara lätt reviderad av avskrivaren, men väljs här ändå som grundtext på grund av sin större fullständighet.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 83 *inte* ändrat från *intet* [*intet* dock även i Frykman]

VARIANTER:

- 3 *Då* Fryxell *När*
 6 *ällskogen* Lidbeck *all skogen*
 7 *nid* Lidbeck *ned*
 8 *härvid* Frykman *derwid*
 10 *Och* Lidbeck *Af* Fryxell *Af* Frykman *med*
 10 *pusta* Lidbeck *pustar*, Fryxell *pustar*, Frykman *pustar*,
 11 *Mitt hjerta förlusta* Lidbeck *mitt sin sig förlustar*, Fryxell *Mitt sin sig förlustar*,
 Frykman *mitt sinne förlustar*,
 12 *makan* har Fryxell *ock makan*

- 13–18 Strofen saknas i Fryxell.
 16 *När Frykman då*
 19 *tycke Lidbeck fägning Fryxell fägning Frykman kärlek*
 19 *bant Lidbeck ban,*
 20 *vant Lidbeck van*
 21 *ällska Frykman älskad*
 22 *Så Frykman att*
 22 *måst Lidbeck månd*
 23 *När Frykman att*
 24 *fann Lidbeck fant Frykman fant*
 26 *nöje jag njöt Lidbeck nöjet jag nöt Frykman nöjet jag njöt,*
 28 *Sylvanus Skogsguden Lidbeck Sylvander skogsguden*
 30 *Ällskog Frykman kärlek*
 30 *sielf snärd Lidbeck och snärd Fryxell ock snärd*
 33 *Ifrån denna Lidbeck från denna här Fryxell Från thenna här*
 34 *täcka Lidbeck såta Fryxell såta*
 35 *kan Lidbeck skall Frykman skall*
 37 *heliger Frykman hemliger*
 38 *Ett kärligt Lidbeck ett ärligt Fryxell Ett Kierleks Frykman ett ärligt*
 39 *Görs alldeles Fryxell Gör alles*
 40–41 Verserna omkastade i Frykman.
 41 *ällskens Lidbeck all skien Fryxell älsken Frykman älsken*
 42 *Er ödet har Lidbeck ty ödet är Fryxell Ty ödet Ehr Frykman ty ödet er*
 43 *ängslig Lidbeck sorgse Fryxell sorgse Frykman sorgse*
 45 *olyklig Fryxell jämmerfull*
 46 *Och Fryxell Ach!*
 47 *man Fryxell iag*
 47 *feck Lidbeck fick Frykman fick*
 48 *Att födder var Fryxell Thet födder blef*
 49 *sucka Frykman suckad*
 55 *oförskyldt Lidbeck oskyldig Fryxell oförskyld*
 58 *hertan Fryxell hierta Frykman hjerta*
 59 *åt smärtan Fryxell åt smärta Frykman stor smärta*
 60 *En Fryxell Till Frykman ja*
 60 *tredubbel Lidbeck tvådubbel Frykman två dubbel*
 61 *sucka Frykman suckad'*
 61 *vi gret Fryxell och gret*

- 62 *ängsligt* Lidbeck *ynckligt* Fryxell *ynkligt* Frykman *ynkligt*
 64 *Af* Frykman *blandt*
 65 *der gingo* Frykman *gingo der*
 67 *skogar* Lidbeck *Högar* Fryxell *högar* Frykman *Högar*
 69 *mig* Fryxell *sitt*
 70 *måst* Lidbeck *mån* Fryxell *månd*
 71 *nödgas* Frykman *måste*
 72 *här* Fryxell *ther* Frykman *där*
 73 *Nå* Fryxell *Tu* Frykman *Du*
 75 *Tack* Fryxell *Och*
 77 *Haf* Frykman *med*
 78 *Min* Lidbeck *vår* Frykman *vår*
 81 Förlorad vers i Fryxell.
 81 *himmelen* Lidbeck *himlen så* Frykman *Himlen så*
 82 *pinte* Lidbeck *hinte*

19. *En annan*. Ett sin som båd med låck och påck

Texten är hämtad från Fryxell 2 a, s. 38 r. Dikten finns tryckt och attribuerad till Risell under titeln »Et stadigt Sinne« i *Samling af verser på Svenska* [utg. av Abraham Sahlstedt], II, Stockholm 1751, s. 31–32. Sahlstedt text ligger mycket nära ms UUB Nordin 1116, s. 82–83, som kan vara Sahlstedts textkälla. Även i Nordin 1116 saknas tredje strofen. I Nordin 1116 är dikten attribuerad till »J. Risell«. På samma sätt förhåller det sig med texten i UUB Nordin 102, s. 168–169, som ligger mycket nära Nordin 1116 och Sahlstedt. Även här har texten tre strofer. I Nordin 102 har den titeln »Ett Stadigt Sinne« och författarangivelsen »Joh Risell«. I vänstermarginalen vid första strofen står »*Aria*«. I samma texttradition är en version i en visbok från mitten av 1700-talet i Kristinehamns Högre allmänna läroverksbiblioteks avskriftssamling IX:1, s. 103–104. Visboken förvaras vid Arkivcentrum i Karlstad.

I visboken KB Vs 39, s. 419–420, finns en sannolikt tidig version som kan vara en textkälla för Sahlstedt. Visboken påbörjades redan 1704, långt före Risells verksamma tid. Om detta se vidare inledningens avsnitt »Attribution och förlorade dikter«.

Dikten finns vidare i C.E. Rehbinders »Samling af wijsor« på KB (Roggebiblioteket), s. 38–39, en avskriftssamling som tidigare funnits i Strängnäs stifts- och läroverksbibliotek. Här är texten opåverkad av Nordin- och Sahlstedt-traditionen, har fyra strofer och relativt små skillnader mot Fryxell 2 a.

Den finns även i Fryxell 2b, s. 41v–42r, men skiljer sig där bara i ortografi från Sahlstedt. Sannolikt är Fryxell 2b avskriven efter trycket. Dikten finns också tryckt hos Hanselli 1873.

Dikten finns alltså i minst sju tidiga manuskript och är Risells mest avskrivna.

I ms har varje strof fyra verser. Här återges strofen med åtta rimmade verser.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 3 *fläck* ändrat från *fläckt* efter Nordin 102
22 *Jndi-fararn* ändrat från *Jndi-faran*

VARIANTER:

- 1 *sin som båd med* Vs 39 *sin som båd' mot* Sahlstedt *sinne, som mot*
5 *Det* Vs 39 *Men*
6 *gier aldrig* Sahlstedt *Ej gifwer*
6 *nånsin* Reh binder *någon*
7 *spela bäst* Vs 39 *spele hur*
9 *Hwem* Vs 39 *Den* Sahlstedt *Den* Reh binder *Ho*
10 *kan rätt sig skatta* Vs 39 *Han billigt skattas* Sahlstedt *Han billigt skattas*
11 *morgonrådna* Vs 39 *morgon rådnad* Sahlstedt *mårgon-rådnad*
12 *kommer hog* Sahlstedt *tänker på*
13 *lumpna gycklerij*, Sahlstedt *fiäs och gäckeri*
14 *hans kinder aldrig* Vs 39 *Des kinder aldrig* Sahlstedt *Han aldrig nånsin*
Reh binder *Thes ögon aldrig*
15 *Ell' på ett mulit Liverie* Sahlstedt *Ei på et måladt Skilderi* Reh binder
Ell för ett mulit liweri
16 *thes ögon* Sahlstedt *Sin ögon* Reh binder *Thes kinder*
17–24 Tredje strofen saknas hos Sahlstedt
17 *läckand* Vs 39 *lyckans*
19 *stormwähr* Vs 39 *motwähr* Reh binder *motwär*
22 *speful finnas* Vs 39 *speful synas* Reh binder *spåtska finnas*
23 *den torf sig dock fast* Vs 39 *Tårfd den sig doch sist* Reh binder *Dock tar si[r] an han sig*
24 *hungrar* Reh binder *hungrat*
25 *Hwem* Vs 39 *Den* Reh binder *Ho*
26 *han himlen tar wid* Sahlstedt *Och himlen tar wid* Reh binder *Ock dygden*
tar till

- 27 *Och* Reh binder *Samt*
 28 *betror*, Sahlstedt *förtror*; Reh binder *förtror*,
 29 *trygger* Reh binder *säker*
 31 *Han winner* Reh binder *Ja winner*
 32 *ändå: mer får eij wij* Vs 39 *och mera få eij wij* Sahlstedt *Och mera få ei wi*
 Reh binder *Ty mera få eij wi*

20. *En annan*. Hit *Croesus* stinne

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 38r. Den finns även i Lidbecks visbok, del 3, s. 63–64, och i Fryxell 2 b, s. 50r–50v. Föreliggande utgåva följer versindelning-
 en i Lidbeck och Fryxell 2 b.

VARIANTER:

- 1 *Hit* Fryxell 2 b *Hör*
 3 *tine fylte* Lidbeck *dina fylta*
 6 *och tillbe här* Lidbeck *och tillbed här* Fryxell 2 b *Fram och tillbed*
 8 *slikt* Lidbeck *det* Fryxell 2 b *hvad*
 13 *om sin låsar skal* Lidbeck [*äre*] *sin lystna kalf*
 16 *min* Lidbeck *all min*
 19 *kast* Lidbeck *fast*
 21 *inte* Lidbeck *intet*
 23 *inte* Lidbeck *intet*
 26 *för nöijligt sin* Lidbeck *förnöijlig sint*
 27 *Hwar girug slinter*, Lidbeck *hwar girugsinter* Fryxell 2 b *Var, girigsinter*,
 28 *sielfopåminter*, Lidbeck *sielf[ul]påminter*, Fryxell 2 b *väl sielfpåminter*
 29 *lär tigand* Fryxell 2 b *Hur tusend*
 31 *hog* Lidbeck *sinn*
 33 *Men den* Fryxell 2 b *Min hog*
 34 *sig swänger* Lidbeck *men swänger* Fryxell 2 b *med svänger*
 35 *til sälla* Fryxell 2 b *Sig up i*
 35 *högder* Lidbeck *frögder*
 39 *det är ju* Fryxell 2 b *Det sker allt*,

21. *En annan* [wisa]. Til ett roligt bröllopz lag

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 38v–39r. Visan finns även i Lidbecks visbok, del 3, s. 65–69, samt som andra-visa i ett skillingtryck med titeln *Twenne Lustiga och mycket behageliga Wijsor*, u.o.u.å. (exemplar i UUB).

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

70 *barmen* ändrat från *barmer* efter Lidbeck

VARIANTER:

- 2 *Gick* Skillingtryck *Kom*
 2 *nyligt* Lidbeck *nylig*
 2 *obuden* skillingtryck *obudin*
 3 *hogen* Lidbeck *ärent* Skillingtryck *ärend'*
 4 *Der at* Lidbeck *til at* Skillingtryck *till at*
 5 *täcker* Lidbeck *wacker*
 7 *Täcka* Skillingtryck *Skiöna*
 9 *Hakan* Skillingtryck *Haka*
 10 *Näsan* Skillingtryck *Näsa*
 11–20 Strofen saknas i skillingtrycket.
 11 *Torneij* Lidbeck [*Parnei*]
 12 *gamla* Lidbeck ordet saknas men är senare tillskrivet i undermarginalen
 13 *Conterfai* Lidbeck *Contraf[ai]*
 16 *sprang* Lidbeck *språng*
 17 *sang* Lidbeck *sång*
 20 *Ell'* Lidbeck *en*
 20 *hang* Lidbeck *sång*
 21 *tolpar* Lidbeck *torpar* Skillingtryck *torpar*
 23 *kiyller* Skillingtryck *Kiöhl*
 23 *fått* Lidbeck *fick*
 26 *Täck om munnen rö* Skillingtryck *Hwit om mun och röd*
 28 *Hiertans* Skillingtryck *Hiertelig*
 29 *Hiertlig* Lidbeck *söt och* Skillingtryck *Hiertans*
 30 *Oansedt alt Kiöt är höö* Skillingtryck *Såg så hviyt ut som en sniö*
 31 *När* Skillingtryck *At*
 31 *i* Lidbeck *till*
 32 *Känd iag strax* Skillingtryck *Kändes straxt*
 32 *leder* Lidbeck *ledar*
 33 *Tänkt at* Skillingtryck *Tänckte*
 34 *Men iag satt mig åter* Skillingtryck *Men mig åter satte*
 36 *från* Lidbeck *af*
 41 *diupt* Lidbeck *titt*
 42 *Jag i* Skillingtryck *Jag till*

- 42 *werliebter* Lidbeck *förlikter*
 47 *Til* Lidbeck *från*
 50 *förskräcklig* Skillingtryck *förträflig*
 51 *Ja iag* Skillingtryck *Ja wij*
 51 *roligt* Skillingtryck *lustigt*
 52 *mina* Skillingtryck *våra*
 53 *Ty wi* Skillingtryck *Och wi*
 54 *Som hopslagna* Skillingtryck *Lika som par*
 55–64 saknas i skillingtrycket
 57 *Skönste* Lidbeck *skönsta*
 61 *drack* Lidbeck *dracks*
 62 *Tils at* Lidbeck *til dess*
 64 *kiänna* Lidbeck *kiänna uppå*
 65 *Tå sad hon ach! neij Monsieur* Skillingtryck *Men hon sade ach Monsieur*
 66–67 Versernas ordning omkastad i skillingtrycket.
 66 *Jag tå ropa tör* Skillingtryck *Jag strax skrika töhr,*
 67 *han* Lidbeck *i* Skillingtryck *j*
 71 *fant* Lidbeck *fan*
 72 *lungor* Skillingtryck *lunger*
 73 *Lappar två af kalkat* Skillingtryck *Lappar af okalkat*
 75 *Då fik Kiärlek* Lidbeck *då såg [Cortesi]*
 75 *se sitt slut* Skillingtryck *alt sitt slut*
 80 *rätte-krut* Lidbeck [*förlorad text*] *tte ./.* *muse krut*
 81 *Sen thet fuhla flaskefohr* Skillingtryck *Ty thet leeda falska fohr*
 81–83 Avvikande text i Lidbeck: *Min appetit så illa for, sen iag warit hop med denna, at iag just aldels förswor,*
 82 *betraktadt had* Skillingtryck *betrackta månd*
 83 *Jag tå genast ock* Skillingtryck *Och mig sedan straxt*
 84 *patten* Skillingtryck *pattar*
 85 *När iag tänker på* Lidbeck *när kommer hog*
 86 *dryper min mun-wik* Lidbeck versen saknas Skillingtryck *Watnas min mun gijp*

22. *En annan.* Hwad månd båta, ängzla gråta
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 39r.

23. *En annan.* När iag war en älskogs narr
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 39r. Textförlust på grund av hård skärning.

Vidare finns visan i ms KB Vs 40, s. 35–36. Här är avskriften daterad: »Finem imposui die 19 Martii A° 1725.« Den är alltså avskriven redan ett halvår efter Risells död, och den goda översstämmelsen med Fryxell-manuskriptet tyder på att även detta är tidigt.

Visan finns också i två ms i UUB: N 1114, s. 69v–70v, samt N 1121, s. 386r–386v. I N 1114 har visan överskriften »Wioli Espanie«. Se vidare förklaringarna angående detta. De båda Nordin-avskrifterna har fler fel än både Fryxell och Vs 40.

Vidare finns på Riksarkivet ett manuskript som inleds »När jag var en älskogs tok«. Det rör sig dock om en helt annan dikt, om än sannolikt inspirerad av Risell. (S.C. Wallens samling av svenska visor, band X. Ericssbergsarkivet, Manuskript- och avskriftssamlingen volym 57 b, s. 42–46.)

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

36 Versen förlorad i Fryxell och supplerad från Vs 40.

VARIANTER:

- 1 *älskogs* N 1114 *älskoug*
- 2 *Utaf* N 1121 *Och af*
- 2 *blindhet tagen* Vs 40 *skiönhet dragen* N 1114 *skiönheten dragen* N 1121
kärlek dragen
- 3 *satte* N 1121 *satt en*
- 4 *fördunklad* Vs 40 *fördunklat* N 1114 *fördunkla* N 1121 *fördunklat*
- 6 *Och* N 1121 *Blott*
- 6 *blinde glopen* Vs 40 *blinda token*
- 7 *ledsagar så sin* Vs 40 *ledsagar städs sin* N 1114 *ledsagar stedz sin* N 1121
ledsagade tin
- 8 *i* N 1121 *åt*
- 9 *Sielfwa mörkret war mig* N 1114 *tysta mörkre war mig* N 1121 *Mörkret war*
mig alltid
- 10 *fördolda* N 1121 *fördolde*
- 10 *Koijor* N 1114 *Kjor*
- 11 *All ting hölt iag mindre* N 1121 *Intet hölt jag mera wärdt*
- 12 *Än Astrilds band och boijor* N 1121 *Än som Astrilds bojor*
- 13 *wackra* N 1121 *sköna*
- 14 *Genast hiertat* Vs 40 *hiertat i mig* N 1114 *Hiärtat genast* N 1121 *Hiertat i mig*
- 16 *Oregerligt* Vs 40 *oregerlig* N 1114 *Obeskrifwelig*

- 17 *begynte* N 1121 *tå börjad*
 18 *Täcka wackra* N 1114 *skiöna wakra* N 1121 *Täcka, hwita*
 19 *Hwita* N 1114 *Täka* N 1121 *Wackra*
 20 *flera* Vs 40 *flere*
 21 *fagra* N 1121 *täcka*
 23 *Och* N 1121 *Them*
 24 *At räkna aldrig* N 1114 *nästan alldrij* N 1121 *Aldrig skatta*
 25 *Ach hur* N 1114 *Tänk huru* N 1121 *Ach hvad*
 26 *uthärde* N 1121 *förärde*
 27 *När iag swag och älskogs* Vs 40 *när iag swag af älskogz* N 1114 *när iag swag*
 och ällskoug N 1121 *När jag utaf älskog*
 28 *Skattad* Vs 40 *skattar* N 1114 *skatta*
 28 *wärde* Vs 40 *wärda*
 29 *än nå* Vs 40 *ärnä* N 1121 *ernå*
 30 *Heta* N 1121 *Kallas*
 32 *Plägar* N 1121 *Kunna*
 36 *näsebränder* N 1121 *näsbränder*
24. *Menuette*. Ach iag bekiänner iag är tin fånge
 Grundtext efter Fryxell 2a, s. 39v.
25. J stela berg, J fräsand böljor
 Grundtext efter Fryxell 2a, s. 39v–40r. Textförlust på grund av hård skärning.
 Flera formuleringar är svårbegripliga. Kanske föreligger avskrivningsfel.
 Visan finns även i ms UUB Nordin 1122, s. 52–56, samt i Lidbecks visbok
 på LUB, del 3, s. 121–125.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 28 *famtog* ändrat från *framtog* efter Nordin.
 52 *Mitt såta hopp war fäst på* Textförlust i Fryxell. Supplerat från Nordin 1122.

VARIANTER:

- 3 versen saknas i Nordin
 3 *J omätlig* Lidbeck *ja i omätlig*
 4 *Siö [...]* *hwad* Nordin *Siö skog och haf och hwad*
 5 *hemvist i och* Nordin *ursprung i ell*
 6 *Se* Nordin *sen*

- 6 *wänligt Eder* Lidbeck *wänligt ehr* Nordin *eder wänligt*
 7 *kund* Lidbeck *kunde*
 8 *ann mig orkar* Lidbeck *an wikar höra*
 10 *mehra* Lidbeck *mena*
 12 *förtwiflad lemnar* Lidbeck *förtwiflat lämnat*
 13 *Then som en gång eij omildt* Nordin *Den som eij ondt, engong har*
 14 *Utur hwars* Lidbeck *utu dess* Nordin *Ur hwilkens*
 18 *J hårda kupp* Lidbeck *i hårda kropp* Nordin *Herda parker*
 19 *fördubblen* Nordin *föröker*
 20 *suckan* Nordin *suckar*
 22 *uttänkta* Nordin [svårläst]
 23 *klagand* Lidbeck *klagar*
 23 *klaga* Lidbeck *klagan*
 24 *frögdand* Lidbeck *klagan*
 26 *skon* Nordin *skön*
 27 *egen suckan* Lidbeck *egna suckar* Nordin *egna suckar*
 28 *Jag är tin* Lidbeck *iag är eij din* Nordin *Jag är eij din*
 28 *famntog* Lidbeck *famtog*
 29 *Slut hwem som kan sin hörsell* Nordin *Lät hwem som will sin öron*
 31 *Ty när eij will* Lidbeck *Tu när eij [hwill]*
 34 *dager* Lidbeck *dagar*
 35 *först tig* Lidbeck *dig först*
 36 *gnister* Nordin *låga*
 37 *lemna Kiärlek wänner* Lidbeck *denna Kiärlekswänner* lagar
 Nordin *lämnat Kiärlek [wunder] lager*
 38 *Mitt* Lidbeck *min*
 38 *fägrings* Nordin *fägring*
 40 *diupet skyen* Lidbeck *diupet skyn* Nordin *wädret [luften]*
 42 *then skönhet* Nordin *min sköna*
 45 *Men huru* Nordin *Men ach! Hur*
 45 *fick* Lidbeck *will*
 46 *Hur* Lidbeck *huru*
 47 *i boijor* Lidbeck *boijor*
 49 *aldels honom stängdes* Lidbeck *aldels stängdes honom* Nordin *honom*
 aldels stängdes
 50 *marter wärdigt råhn!* Nordin *marter hårdt*
 51 Versen saknas i Lidbeck.

TEXTKRITISK KOMMENTAR

- 52 *Mitt såta hopp war fäst på inte* Lidbeck *mitt söta hopp blef giort om intet*
 53 *och* Nordin *Ach*
 55 *omstötte* Nordin *kullstötte*
 57 *ständigt* Nordin *städse*
 59 *tin söta barm* Nordin *min skönas bröst*
 60 *bli ens* Lidbeck *blifen* Nordin *bli en*
 61 1000 Nordin *ewigt*
 61 *tu som then* Lidbeck *du den*
 61 *nådt* Nordin *fåt*
 62 *tå* Lidbeck *nu*
 62 *äntlig* Nordin *redan*
 63 *från tig skal bli förskuten* Lidbeck *ifrån dig skall utsluten* Nordin *skall bli*
 [flaedig] utsluten
 64 *brått i graf, ach! tänk!* Nordin *snart i graf betänk*
 65 *liufsta* Nordin *såta*
 66 *Lär* Lidbeck *bör*
 68–69 Verserna i omkastad ordning i Nordin.
 68 *mulne* Lidbeck *mulna*
 68 *dagar börjar redan* Nordin *dagen börjar åter*
 69 *plär om glädje förr tig litet bry* Nordin *plär dig för om glädje sällan bry*
 72 *fyller skogen* Nordin *fyllen jorden*
 74 *Mitt jämmer ach* Nordin *Min jämrans ach*

26. *Polonesse*. J the tankar, nog iag wankar

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 40r. Textförlust på grund av hård skärning.

27. *En annan*. Intet af alt hwad andra förnöger

Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 40r–40v. Viss textförlust på grund av hård skärning. I ms har varje strof åtta verser. Den inrimade vers sju har här delats i två kortverser.

28. Träget längta, sällan få

Grundtext efter ms UUB Nordin 1113, s. 194–197. Dikten finns även i Fryxell 2 a, s. 40v, men där med viss textförlust på grund av hård skärning. Dessutom saknas andra strofen.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

18 *smärta* ändrat från *smärtza*

VARIANTER:

Titel i Fryxell *En annan*

1 *träget* Fryxell *trägit*

2 *vår tanckar efterträ* Fryxell *ens tanka syftar på*

3 *Föder smärta* Fryxell *är en jämmer*

4 *Då* Fryxell *När*

6 *vår willia* Fryxell *vår wilja* men Nordin ger såväl detta som varianten
wårt nöije

7 *lyckan* Fryxell *ödet*

9 *längtan* Fryxell *längtan* men Nordin ger såväl detta som varianten *trängtan*

11–20 Strofen saknas i Fryxell.

21 *Cloris* Fryxell *Gloris*

22 *hoos dig är* Fryxell *som tu bär*

24 *hierta* Fryxell *sinne*

25 *wille* Fryxell *skulle*

26 *hoos dig är* Fryxell *som tu bär*

27 *seen* Fryxell *som*

30 *hoos dig är* Fryxell *som tu bär*

31 *Ty* Fryxell *Nu*

37 *Som för* Fryxell *Och bland*

38 *entel[igt]* Fryxell *endtligt*

29. *En annan*. Jngen ko borgad är, hel är min räkning

Grundtext efter Fryxell 2a, s. 40v. Detta är den sista dikten i Fryxell 2a och avslutas med anteckningen »J. Risell« i annan handstil. Versbrytningen i handskriften är inkonsekvent vilket här har korrigerats.

30. Visa sänd till en Vän, från Dalarna

Grundtext efter Fryxell 2b, s. 44r–45v.

Familjeverser och personliga dikter

31. *Rese-beskrifning millan Upsala och Fahlun d. 29 Aprilis 1719*

Grundtext efter Fryxell 2a, s. 2v–3v. Dikten saknar strofindelning i ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

9 *surar'* ändrat över raden från *bistrar'*

32. *Krycke-Rim*. Then ju säkert näpsas bör
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 18v. Textförlust efter hård skärning.

33. Hwarför giörs det än behof
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 25v.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

9 *natt och dag* ändrat från *dag och [natt]* (svårläst i bindningen)

34. *Aliud ejusdem farinae*. Jag om syster säija må
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 26r. Textförlust efter hård skärning. Dikten är inte strofbruten i ms.

35. *Aliud*. Gammal vänskap [ju] wist giör
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 26r. Dikten är inte tydligt strofbruten i ms.

36. *Tacksäjelse til Capitain Gullenstorm för en Korg Kirsbär*
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 19v. Textförluster efter hård skärning både i över- och undermarginal. Dikten är avskriven utan versindelning, vilket åtgärdats här.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

6 [*äga*] konjektur. Avskrivaren har missat ett ord.

10 [*här*] konjektur på grund av textförlust

37. Then ett *proberadt* harnesk fått
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 18v. Tvåradningen tycks var en självständig dikt. Den är markerad som en självständig strof och står omedelbart före nr 56 (»Hwem flättian alfart«) där varje strof har sex verser.

38. Följande skrefs sista stunden Sahl. *Mag. Risell* war i Kiällwikan
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 21r–21v. Flera passager är svårlästa. Texten kan vara slarvigt avskriven. Dikten är inte strofbruten i ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

35 [*miner*] svårläst

39. *Den 2 Maij då sahl[ig] Risell åter kom till Källwiken*
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 27v.

40. Vanitatum vanitas
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 15r–15v. Textförlust v. 16 efter hård skärning, men texten delvis läsbar.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

28 *h[wil]ke* svårläst; delvis konjektur

41. Må jag intet wara glader
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 27r.

Hyllningsskrifter

42. Til Herr *RESPONDENTEN*, Sin Wän och Landzman
Grundtext efter dissertationstrycket. Dikten finns i ms i Fryxell 2b, s. 42v, men uppvisar där bara ortografiska skillnader. I Fryxell ges dikten titeln »Gratulation till Erland Faxell på Dess Dissertation de Prudente Simplicitate 1718«.

43. Till Hr *Controleuren Johan Stumberg* på midsommarsdagen 1719
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 22v–23r. Texten är den mest svårlästa i Fryxell 2a. Texten är inte versindelad utan återgiven som prosa. Bläckgenomslaget från baksidan är betydande. Många av de läsningar som markerats inom klammer (v. 13–27) beror på hård inbindning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

22 [*jag*] och [*tio*] osäkra läsningar

44. *Til Hr: Erland Risell tå han antagit predikoämbetet 1719*
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 13r–14r. Viss textförlust på grund av hård skärning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

51 l[e]ken svårläst: »hken« har rättats till vad som kan vara »lken«

45. I salige *Risels discipels* namn på thes fru Mammars årsdag
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 27r–27v. Textförluster på grund av hård skärning. Dikten är här strofiskt uppställd.

Bröllopsskrifter

46. Abraham Bergman och Maria Sophia Risell
Grundtext efter tryck i UUB. Ej i Fryxell.
47. *En Brudskrift*. Wår bittra jämmer tid när wil then ta en ända?
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 7v–9r. Av versflätningen att döma saknas två verser i tredje strofen. Dikten är inte strofbruten i ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 12 *i* supplerat
52 Två stavelser saknas i versen.
64 *eij bland* ändrat från *ibland*

48. Johan Ullberg och Christina Maria Tingvall
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 10v–12v.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 53 *Af* ändrat från *An*

49. Christopher Risell och Maria Kalsenia
Grundtext efter tryck i UUB. Där är dikten stikiskt uppsatt men den är uppenbart stofisk. Dikten finns även i Fryxell 2a, s. 5v–7v, med titeln »Brudskrift öfwer M:C:R: och M:K.«. Textskillnaderna är omfattande och därför återges här versionen i Fryxell 2a i sin helhet. I handskriften är dikten två strofer längre, samtidigt som tre verser saknas, sannolikt genom avskrivarslarv.

Det är och blir en satz som aldrig nånsin swicktar,
At alla äktenskap är ärligit och godt.
Stor sak hwad här emot en *Babelz* sköka diktar,
Det är ett kraftlöst liud och likt wid blinda skått
Wij bry oss inte mer om någon Muncke *orden*,
Se'n Herrans klara lius sitt sken spridt ut i Norden;

Så är nu ächtastånd för allom godt och ärligt,
 Så wäll för Präster, som Sålдат och kronbetjänt,
 Samt Bonde ja en hwar, som finner thet beswärligt,
 10 At en som sofwa sen kärleken facklan tändt.
 Men hwem hallstarrigt triumph emot *Cupido* spelar
 Sig skylle sielf när slikt ett godt och ärligt felar.

Det är ju maklöst godt at ha en dygdig maka,
 godt uti alt beswär som nånsin kommer på,
 Det ökar nöijet och kiör ängzlan all tibaka,
 Giör at i förtid ey framtittar håren grå.
 Man billigt tror här wid den förmån och lär wanka
 Som gier i andligt alt en diupar' eftertanka.

Omöjeligt är at thes goda alt upräkna,
 20 För then i synnerhet som thet eij proffwa fådt,
 Onödigt synes och at thet på papper tekna,
 Wij stadna ju theri at äktenskap är godt.
 Hwem sådant inte tror han må i skriften leta,
 Gå sen ock gifta sig så får han thet wäll weta.

Det är ett ärligt stånd det måst' man ock bekänna,
 (thet goda ärligt är, thet ärliga är godt)
 Än mehra hwad man ser af helga *Pauli* penna,
 Det äfwen giör hos mig ett fasligt hufwudbro[tt]
 Om qwinnan säger iag at hon är mannens ähra
 30 Slikt rätlig at förstå det har iag lust at lära:

Hur är thet fatt? månd' tro en ogift inte äger
 Nån ähra? efter han ännu är makalös:
 Ähr-rörige 3 mark (som swenska lagen säger)
 Jag aldrig botte än, är likwäll ährelös?
 Jag på min ähra wet (men håll jag har ju ingen)
 At aldrig iag stod straff wid rådhus eller tingen

Ja Bröllopsz dagen blott ju kallas heders dagen;
 den aldrig brudgum stådt nån hedersdag eij sedt

Men hederlös hwar dag: thet går mig nog i magen.

- 40 Dok si en ährelös, hwad heder har then skedt?
Ja thet är skäligt nog hwem lefwer utan ähra,
Han aldrig med godt fog nån hedersdag begära.

De gifte säg allena i äkta ståndet wara,

och altid hwila sig uti en äkta säng:

Hur' förwettar [svårläst] hwad skall iag här på swara?

Det följer ju här af at både mö och dräng,

uti oäkta stånd och sängar bo och sofwa,

Fast eij ta ell' gie olaga morgongåfwa.

Det mer än faslig skuld! nu klår iag mig öra!

- 50 Är man oäkta född af äkta far och mor?
Men i oäkta säng at sofwa thet kan röra,
båd seder ähran, slikt iag neker eij men tror
Är Swennen ährelös och Möen nu oäkta!
Kom hit hwar ogift en och lät oss nu förfäkta

Ach! hwad för helssamt bråk och hwad för tokit grill[er]

Jag bryr min gierna med uti en sak så lätt,

Jag ler nu åt mig sielf och ser mig farit hwiller

Om klara dagen, och förstådt eij skriften rätt.

Man wurmar snart ibland, mot något neder skift[e]

- 60 [Strofens sjätte rad tycks saknas]

När äktenskapet är båd' äkta godt och härligt

Så följer klarligt at dess planter är' så med:

Eij blir här ondt af godt, af ärligt eij oärligt

Man hämtar ju god frucht stedz' utaf goda träd,

Men om then illa giöres owåligt stödz och klämmes

Då händer lätt at hon båd' möglas och bortskämmas.

FÖRKLARING

55 *helssamt* nyttigt

TEXTKRITISK KOMMENTAR

När medfödd ähra ock alzintet skepzbrott lidit
 Wid något odygz skiär, i yra ungdoms år
 Sig sielf en heders krantz hon såledz samman wridit
 70 Som pryder enom mäst när han i brudstohl går.
 Så må man ock med skähl then hedersdagen kalla
 På hwem man hedras mäst mot förre dagar alla.

Hwad är som hinner mer med ärekrantz uplysa
 Än på sin hedersdag en dygdig qwinna få?
 Och hufwud bli för then som månd' i hiertat hysa
 Hwad ädlar' är än gull; nog får man heder tå.
 Men thet kan hwar en se at ingen man lär' winna
 Nån ähra eller pris af en odygdig qwinna.

Den all sin ähra wil hos qwinnan endast söka
 80 Tå månd han stora skähl til sina tanckar ha
 [sannolikt saknas här två verser]
 Så har iag gjordt mig klar ifrån then irränd mening,
 Som lände ogift folk til nesa och förklening

Ty gie oss nu tilfredz, så Jungfrur såsom drängar
 En ärlig wandell kan oss styrka i thet hopp
 At wij med ähran nå wår gift- och grifte sängar:
 Til dygdig lefnad thet mehr oss än hitssar opp,
 At wi betänka thet wi ärligt äro födde;
 90 Så lät oss ärligt dö, fast wi ogifte dödde.

H Bror och Syster kär' som paras nu med heder,
 Til edert wärda lof min fiäder wor' ej stum,
 Der himlen ey så när förbundit mig med eder:
 En oskyldz loford lär' i dag ha bättre mun.
 Gud sign' Ehr bägge twå med all sin nådes gáfwa,
 Samt alt hwad han plä gie sin wänner med the sof[wa.]

KOMMENTAR

70 när »tå« tillskrivet i Fryxell som alternativ ovanför raden

TEXTKRITISK KOMMENTAR

50. Brudskrift öf. *Capellan Svala* och Jungf *Wallmoen* 1720 dz 2 Oct.
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 28r–28v. Textförluster på grund av hård skärning.
Dikten verkar innehålla en rad avskrivningsfel. Ingen strofindelning i ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 50 *med* supplerat
58 *att* supplerat
60 *i* supplerat

51. Brudskrift öfwer Morbror *Anders Risell* och Moster *Cr. Kroineg*
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 26v–27r. Textförluster på grund av hård skärning.
52. Den af *Fryken* bär sitt namn
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 28v–29r. Textförluster på grund av hård skärning. Manuskriptet tycks innehålla flera avskriftsfel. Strofindelning har införts.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 48 *war* ändrat från *af*
57 [*stamm*] svårläst, kanske felskrivet för »storm«

53. Lek-Systrarnas afsked til bruden
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 24r–24v. Textförluster på grund av hård skärning.
54. *Brudskrift öfwer* Söderberg och Britten Sylfwia
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 14v–15r. En fläck på s. 14v gör några bokstäver svårlästa. Hård skärning, men texten är huvudsakligen läslig.
55. *Brudskrift öfwer* Moberg och C.M. Lindquist d. 3 maji 1724
Grundtext efter Fryxell 2a, s. 15v–16v. Textförluster på grund av hård skärning. Smärre delar av texten har hamnat i bindningen och är svårlästa.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 46 *slump* ändrat från *splump*

56. Hwem flättian alfart undanwiker
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 18v–19r. Textförluster på grund av hård skärning.
57. *En Brudskrift*. Ett gammalt ordspråk är, at then som uti wahlet
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 9r–10v. Dikten är inte strofbruten i ms.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

45 *sån* ändrat från *så*

Begravningsskrifter

58. Grafwisa öfwer Qwartermästare *Nycopp* skrefwen 1719
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 22r. Textförlust på grund av hård skärning.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

11 *samme* ändrat från *same*

12 *ei* ändrat från *i*

16 [*iemte*] inskjuten rättelse över raden; svårläst

59. Grafskrift öfwer Sahl. *Anna Christina Bergman*
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 21v–22r.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

60 *sofwa* ändrat från *sofwa sofwa*

60. Bittra Tårar, Öfwer [...] *LUDOVIC TOLSTADIUS*
Grundtext efter tryck i UUB. Datumet tillskrivet i UUB:s exemplar. Gravskriften finns också i Fryxell 2 a, s. 27v–28r, här med titeln »Grafskrift öfwer *Mag. Tollstadius* i hans sons namn d. 14 *April* 1721«. I Fryxell 2 a har v. 40 förlorats genom hård skärning. I Fryxell 2 a är huvudtexten underskriven med signaturen G.S.T. och »Grafsten« med J.R.

»Grafsten öfver Hr. Prosten Ludvik Tolstadius i Christinehamn död 1721« finns också i Fryxell 2 b, s. 43v. Fryxell 2 b följer trycket i allt utom ortografi och interpunktion med undantaget att »Si« i v. 52 i Fryxell 2 b lyder »se«.

VARIANTER:

2 *betungat* Fryxell *betwingat*

- 3 *menlös* Fryxell *menlöst*
 8 *bittra* Fryxell *salta*
 10 *än* Fryxell *nu*
 18 *egna* Fryxell *egne*
 19 *förteguna* Fryxell *förtegne*
 22 *Tåre-hickand'* Fryxell *tåre suckand'*
 24 *kommer hug* Fryxell *tänker på*
 25 *Wän och Farkär* Fryxell *Far och herde*
 26 *han kan* Fryxell *som kan*
 27 Ett *och* mellan *Faderlös'* och *wår* i Fryxell är
 möjligen struket.
 29 *Hwar* Fryxell *Hwart*
 31 Versen saknas i Fryxell där det dock lämnats
 ett tomrum.
 33 *Jo* Fryxell *Neij*
 34 *fördälde* Fryxell *fördolda*
 35 *Och nu* Fryxell *Tu som*
 36 *Wi pruta eij härmot, man wet* Fryxell *Det wi eij gråta mot, iag wet*
 39 *Ach!* Fryxell *Och*
 42 *Er ögons flod* Fryxell *en tåreflod,*
 45 *Farkär, gack* Fryxell *Farkär bort,*
 50 *i* Fryxell *för*
 53 *du* Fryxell *O*
 55 *har* Fryxell *månd'*
 57 *Hans* Fryxell *des*

61. *Grafskrift öfwer* Olof Söderberg
 Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 26v.

Tillägg: Parentation över greve Carl Piper

62. När som en allmän nöd sig öfwer landet sträcker
 Grundtext efter ms UUB Palmsk. 391. Handskriften är mycket prydligt ut-
 förd. En av de få korrigeringsarna är i v. 556 där »stort« ändrats till »godt«.
 På manuskriptets första sida står med annan stil: »Autore Joh. Risell Werme-
 lando. Poeta egregio.« Parentationen finns tryckt i Hanselli 1873 med många
 fel. Orationen har ingen strofindelning i ms.

TEXTKRITISK KOMMENTAR

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 93 *Så talte ängsle-fult* i ms en ändring från *Så talt hon ängsle-fult*
126 *Med* ändrat från *Men*

Tillägg: Dikter vid Johan Risells död

63. Klagoskrift öfwer skilsmässan emellan twenne förtrogna wänner
Grundtext efter Fryxell 2 a, s. 29v. Efter titeln står »c:b:« och efter dikten, i
manuskriptets innermarginal, står på fem rader »c:b:/i:v:/i:u:/d:c:/s:v:«
Vad bokstäverna står för är oklart, möjligen är de initialer.

UTGIVARENS ÄNDRINGAR:

- 1 *et* ändrat från *at*

64. Då Åreborne och Högwällärde [...] *JOHAN RISELL*
Grundtext efter tryck i UUB.
65. Hiertelig Klagan Öfwer [...] *JOHAN RISELLS* Hastiga Död
Grundtext efter tryck i UUB.

